

Иркутск
Оренбург

1904 Чрез
г. Казань

059

U-97

06 JUN 2009

059

1397 „Շ Ի Ր Ա Կ“

Օ Ր Ա Ց Ո Ց Ց
1904 Ց

ԹՈՒԱԿԱՆԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՅՂԶ Թ. ՏՈՄԱՐԸ-
ԿԱՆ ՌՅԺԴ—ԺԴ.

ԸՆԴՈՐՁՈՒ ՑԱՒԵԼՈՒԱԾՈՂ

ՎԵՂԵՐՈՂ ՏԱՐԻ

ԿԱԳԱՄԵՂ

ԿԱՐԱՊՈՏ ԱՓԻՆԵԱՆ

ԱԼԷԳՈԱՆԴՐԱՊՈԼ

Արաղատիկ-Տպարան Յովհ. Ափինեանի:

1903

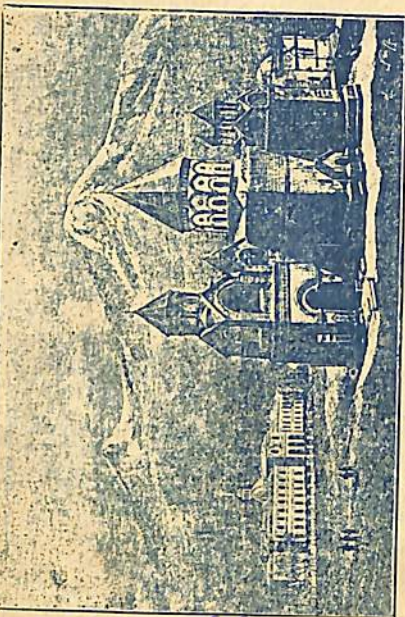
(10)

13490

1904

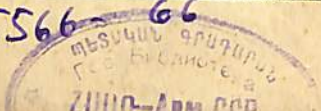
Дозв. ценз. Тифл. 11-го Сент. 1903.

5 FEB 2013 781-ահ

Ս. ԷԶՄԻՆԾԻՆ.

35566-66

1904

Թուականին Քրիստոսի.

Գիր տարւոյն	ԸԵ.
Վերադիրը	ԻԳ.
Եօթներակը	4.
Իննհատաներակը	3.
Տանուտէրը	Խեցգեղինն

Բուն ձայները—աձ. րձ. դձ. դձ.
աջակողմեան դասինն են, Բուն-Բարե-
կենդանից սկսած:

ՏԱՐԵՄՈՒՏԵՆԵՐ

Հայկայ թուական	4396-97 Օդ. 11
Հայաց տոմարական թ. 1353-54 «	12
Մահմետական թ.	1321-22 Սպր. 16
Նոր տոմար	1905 Գեղա. 19

Ծարձական թօները եւ միջոցները

Օր Յայտարարեան	Գշ.
Միջոց ուտիք	4 օր
Բարեկենդան տաճար	Յունի. 18
Բուն-Բարեկենդան	Փետ. 18
Տեառներնդառաջ	Չոր. « 14
Ջաւիկ.	Մարտ. 28
Երեման խաչ	Ապր. 25
Համբարձումն	Մայիս. 6
Հոգեղայտութեան	« 16
Բարեկ. ս. Լուս. պահ.	Յուն. 6
ՎԱՐԳԱՎԱՅ.	Յուլ. 4
Միջոց ուտիք	5 շաբ.
Ս. Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ	Օգոստ. 15
Միջոց ուտիք	3 շաբ.
Խաչփերայ	Սեպտ. 12
Բարեկ. Վարդգ. խաչի	« 19
Միջոց ուտիք	8 շաբ.
Գիւտ Խաչ.	Հոկտ. 24
Բարեկենդան Յիսնակ.	Նոյեմբ. 21
Բարեկենդան Ս. Յակովբայ Գեկտ. 12	

Միջոց ուտիք. 12 օր
Ծննդեան բարեկ. 72.

Պատկի խաբարդն արգելում է

Ամեն շաբաթ երեկոներին: Ամեն երեքշաբթի եւ հինգշաբթի երեկոներին: Բոլոր շաբաթական պոսերի ընթացքում: Տէրունական տօների նախընթաց երեկոներին: Այն կիրակի երեկոներին երբ միւս օրը սրբոց տօն չէ: Ծննդեան ու թօրէկց ընթացքում: Ամբողջ մեծի պահոց եւ յիշանց օրերի ընթացքում, մինչեւ առաջին Յարութեան կիրակէն (եղիական): Վարդապատի 3 օրերը: Վերափոխման 9 օրերը եւ ս. Խաչի ամբողջ շաբաթը:

Ն Ո Ր Տ Ե Ր Ի

Դալուստդ բարի,
Նորածին տարի

Թէ դու բերում ես տարաբախտ մարդկանց

Վիշաք ամոքող,

Թախիծը զբւոյժ

Նոր բախտի արեւ, կեանքի լուսարաց...

Թէ՛ մեզ հիւր դալով՝

Հաշտեցնող սիրով

Դու պէտք է լցնես արարած աշխարհ,

Գո դալդ բարի,

Նորածին տարի,

Խնկելի՛ հիւր ես աշխարհիս համար...

Ա.. ԾԱՏԱՆԵԼԻԱՆ

Յ Ո Ւ Ն Ո Ւ Ա Ր

31 09

1	ԵՂ. դձ. գ. օր Ծննդ. պահոց:	14	27
	Տարեմաս և կադանդ: Ես		
	Յ. և Ռ.		
2	Ուր. դկ. դ. օր. Ծննդ. պահոց:	15	28
3	Ձր. աձ. և. օր. Ծննդ. պահոց.	16	29
	ս. Բարսղի Հայրապետին և եղ-		
	բօր նորին Գրիգորի Նիսացւոյն		
	Սեղբեստրոսի Հռովմայ Հայրա-		
	պետին և Արքա Եփրեմի Խու-		
	րին Ասորոյ:		
4	✠ Գիր. աղ. դ. օր Ծննդ. պա-	17	1
	հոց:		

⊙ Երև. լու. 19 ժ. 42 ր.

5	✠ ԵՂ. դձ. Զրադայոց	18	2

0	Յ Ո Ւ Ն Ո Ւ Ա Ր	Ն	Լ
	ծննդեան: Նախատեսակ: Նա- ւակաւորք :		
6	✠ ԴՆ. ԲԿ. ՏՕԻ ԾՆՆՈՂԵԱՆ ԷՆ ՄԼԻՏՈՒՆԵԱՆ ՏԵԱՆԻ ՎԵՐՈՅ ՅԻՍՏԱԽԻ ԴԵԻՍՏՈՒՆ: ՄԻՋՈՅ ՈՒՄԻՐՔ 13 ՕՐ Է: Յ. Է Ռ. ՄԿՐԱՌՈՒԹԻՒՆ ՏԵԱՆԻ:	19	3
7	✠ ԴՆ. ՂՃ. Բ. ՕՐ. ԾՆՆՈՂ. ՅԻՂԻ- ՄԱԿ ՄԵՆԵԼՈՅ: Յ. Է Ռ. ՅՈՂՃԱՆՆՈՒ ԿԱՐԱՊԵ- ԹԻՆ:	20	4
8	ԵՆ. ՂԿ. Գ. ՕՐ. ԾՆՆՈՂԵԱՆ:	21	5
9	ՈՒՐ. ՂՃ. Գ. ՕՐ. ԾՆՆՈՂԵԱՆ:	22	6
10	ՁՐ. ՂԿ. Է. ՕՐ. ԾՆՆՈՂԵԱՆ:	23	7
11	✠ ԿԻՐ. ՄԱ. Գ. ՕՐ. ԾՆՆՈՂԵԱՆ:	24	8
12	ԲՆ. ՄԿ. Լ. ՕՐ. ԾՆՆՈՂԵԱՆ: ՆԱ- խատեսակ:	25	9
	Չ ԱՆ. ԲՈ. ԼՈ. 4 ժ. 53 ր.		
13	✠ ԴՆ. ԲՃ. Բ. ՕՐ. ԾՆՆՈՂԵԱՆ: ՏՕԻ ԱՆՈՒՄԱՆԻՈՂՆՈՒՆԵԱՆԻ	26	10

0	Յ Ո Ւ Ն Ո Ւ Ա Ր	Ն	Լ
	ՏԵԱՆԻ ՎԵՐՈՅ ՅԻՍՏԱԽԻ ԴԵԻՍՏՈՒՆ: Յ. Է Ռ. ՄԿՐԱՌՈՒԹԵԱՆ ՏԵԱՆԻ:		
14	ԴՆ. ԲԿ. ՍԿԱՆՔ: ՆԱԽԱՏԵՏԱԿ:	27	11
15	ԵՆ. ՂՃ. ՏՕՆ ԾՆՆՈՂԵԱՆ ՅՈՂՃԱՆ- ՆՈՒ ԿԱՐԱՊԵԹԻՆ: ԱՆՈՒՄԱՆԻՈՂՆՈՒԹԻՒՆ ՎԵՆԱԺԱՌ Ս. ՀԱՅՐԱՊԵԹԻՆ ՍՊԵՂԻՍ Տ. Տ. ՄԼԻՏԻՆ Ա.	28	12
16	ՈՒՐ. ՂԿ. ՍԿԱՆՔ:	29	13
17	ՁՐ. ՂՃ. Ս. ՊԵՐԱՌԻ ՀԱՅՐԱ- ՊԵԹԻՆ, ՎԼԱՍՅԱՅ ԵՍԽԻՍԽՈՐԱՅԻՆ Է ԱՐԽԱՊՈՒՄՅԱՅ ՍԱՐԿԱՆԱՊԵՂԻՆ:	30	14
18	✠ ԿԻՐ. ՂԿ. Ա. ՂԵՆԻ ԾՆՆՈՂԵԱՆ: ԲԱՐԵԿԼԻՆՂԱՆ ՄԱՌԱՋԱՌՈՐԻ ՍԿԱ- ՆՈՅ:	31	15
	© ԼՐ. ԼՈ. 2 ժ. 48 ր.		
19	ԲՆ. ՄԱ. Մ. ՕՐ. ՄԱՌԱՋ. ՍԿԱՆՈՅ ՆՈՒՐ-ՏԱՄԱՐ ՓԵՏՈՒՄ:	1	16
20	ԴՆ. ՄԿ. Բ. ՕՐ. ՄԱՌԱՋ ՍԿԱՆՈՅ:	2	17

0	Յ Ո Ւ Ն Ո Ւ Ը Ր	Ն	Լ
21	ԴՆ. րձ. դ. օր. առաջ. պահոց:	3	18
22	ԵՆ. րկ. դ. օր. առաջ. պահոց:	4	19
23	Ուր. դձ. Ե. օր. առաջ. պահոց: Յիշատակ Յոնանու Մարգա- րէին:	5	20
24	Ձր. դկ Ս. Սարգսի զօրավա- րին, որդւոյ նորա Մարտիրոսին և ժդ. զինուորացն:	6	21
25	Կ. Կլր. դձ. Բ. զկնի Ծնըն- դեան: Հարսանիք:	7	22
26	ԲՆ. դկ. Ս. Ատովմեանց զօրա- վարացն:	8	23
	Ե Վերջ. Բն. Լս. 23 ժ. 15 ր.		
27	ԴՆ. աձ. Ս. Սուքիասեանց վկա- յիցն:	9	24
28	ԴՆ. ալ. պահք:	10	25
29	ԵՆ. րձ. Ս. Ոսկեանց քահանա- յիցն:	11	26
30	Ուր. րկ. պահք:	12	27

0	Յ Ո Ւ Ն Ո Ւ Ը Ր	Ն	Լ
31	Ձր. դձ. Ս. Սահակայ պարթևի հայրապետին մերոյ:	13	28
	Յուճուարի 1-ից մինչև այ- սօր օրն աւելացել է 1 ժ. 52 ր.		
			

Փ Ե Տ Ր Ո Ւ Ա Ր

29 0P

1 Կիր. զկ. Գ. զկնի ծննդ. 14 29
հարստանիր:

2 Բշ. զձ. Ս. Մարկոսի ևսկիս. 15 30
Պիոնի քահանային, Կիւրղի և
Բենիամինի սարկաւազացն և
վկայիցն՝ Արզլմսէհի, Որմզդա-
նայ և Սալկնի:

Կ. Թ. Տեառնընդառաջ:
3 Դշ. զկ. Ս. Ղևոնդեանց 16 1
քահանայիցն:

⊙ ՆՈՒ. լս. 8 ժ. 26 ր.

4 Դշ. աձ. պահր: 17 2

5 Կ. Եշ. աղ. Ս. Վարդանանց 18 3
զօրավարացն մերոց և 1036 վր-

կայիցն, որք կատարեցան ի
մեծ պատերազմին: Տօն ազ-
գային: Յիշատակ մեռելոց: Նա-
խատօնակ:

6 Ուր. բձ. պահր: 19 4

Կ. Թ. Բարեկենդան ևօթնեակի:
7 Զր. բկ. Կ. Պօլսոյ ս. Ժողովայն 20 5
150 հայրապետացն: Երեկոյ-
եան սեղանը ծածկում է վա-
րադուրով:

Կ. Թ. Բարեկենդան ևօթնեակի:

8 Կ. Կիր. զկ: Բուն Բարեկենդան: 21 6

9 Բշ. աձ. ա. օր. մեծի պահոց: 22 7

10 Դշ. աղ. բ. օր. մեծի պահոց: 23 8

⊙ Առ. Բռ. լս. 17 ժ. 37 ր.

11 Դշ. բձ. գ. օր. մեծի պահոց: 24 9

12 Եշ. բկ. գ. օր. մեծի պահոց: 25 10

13 Ուր. զձ. և. օր. մեծի պահոց: 26 11

14 Կ. Զր. զկ. գ. օր. մեծի պահոց: 27 12

Տեառնընդառաջ Եւ Ս. Թէո-
դորոսի զօրավարին:

0	Փ Ե Տ Ր Ո Ւ Ա Ր	Ն	Լ
15	✠ Կիր. դձ. Բ. Քառասնորդական պահոց:	28	13
16	Բշ. դկ. ք. օր. մեծի պահոց:	29	14
17	Գշ. աձ. թ. օր. մեծի պահոց:	1	15
Կոր-սմար Մարտ:			
18	Գշ. ակ. ժ. օր. մեծի պահոց:	2	16
19	Եշ. րձ. ժա. օր. մեծի պահոց:	3	17
20	Ուր. բկ. ժր. օր. մեծի պահոց:	4	18
21	Ձր. դձ. ժգ. օր. մեծի պահոց: Ս. Կիրորի երուսաղմայ հայրապետին և միւս Կիրորի եպիս. և մօրն նորա Աննայի:	5	19
22	✠ Կիր. դկ. Գ. Քառաս. պահոց: Անառակին:	6	20
23	Բշ. դձ. ժե. օր. մեծի պահոց:	7	21
24	Գշ. դկ. ժգ. օր. մեծի պահոց:	8	22
25	Գշ. աձ. ժէ. օր. մեծի պահոց:	9	23
Ս. Վերջ. Բն. լս. 11 ժ. 59 ր.			
26	Եշ. ակ. ժր. օր. մեծի պահոց:	10	24

0	Փ Ե Տ Ր Ո Ւ Ա Ր	Ն	Լ
27	Ուր. րձ. ժթ. օր. մեծի պահոց:	11	25
28	Ձր. բկ. ի. օր. մեծի պահոց: ս. Յովհաննու երուսաղմայ հայրապ. և ս. հայրապետացն Յովհաննու Օձնեցոյն, Յովհաննու Որոտնեցոյն և Գրիգորի Տաթևացոյն:	12	26
29	✠ Կիր. դձ. Գ. Քառաս. պահոց: Տնախին:	13	27
Փետրուարի 1-ից մինչեւ այսօր օրն աւելացել է 2 ժ. 7 ր.			

Մ Ա Ր Տ

31 00

- 1 Բշ. գկ. իր. օր. մեծի պահոց: 14 28
 2 Դշ. դձ. իգ. օր. մեծի պահոց: 15 29
 3 Դշ. գկ. իգ. օր. մեծի պահոց: 16 1

⊙ Նճ. լս. 21 ժ. 10 ր.

- 4 Եշ. աձ. իե. օր. մեծի պահոց: 17 2
 5 Ուր. աղ. իգ. օր. մեծի պահոց: 18 3
 6 Զր. բձ. իէ. օր. մեծի պահոց: 19 4
 Ս. Մանկանցն քառասնից, որք
 ի Սերաստիա կատարեցան:
 7 Կ. Կիր. բկ. Ե. Քառաս. պահոց: 20 5
 Գառաւորին:
 8 Բշ. դձ. իթ. օր. մեծի պահոց: 21 6
 9 Դշ. գկ. Լ. օր. մեծի պահոց: 22 7
 Գաղնանամուս և հասարակած

գիշեր ցերեկ հաւատար կն, ցե-
 րեկն սկսում է երկարել իսկ
 գիշերը կարճանալ:

- 10 Դշ. դձ. լա. օր. մեծի պահոց: 23 8
 ⊙ Առ. Բռ. լս. 6 ժ. 21 ր.
 11 Եշ. գկ. լր. օր. մեծի պահոց: 24 9
 12 Ուր. աձ. լգ. օր. մեծի պահոց: 25 10
 Նախատօնակ: Բացում է պա-
 տարադի սեղանի վարագոյրը:
 13 Կ. Զր. աղ. լգ. օր. մեծի պահոց: 26 11
Ս. Գրիգորի Լուսաւորչի
 մերոյ, սոսկալի շարչարանայն
 և մօրն ի վիրապն:
 14 Կ. Կիր. բձ. Զ. Քառաս. պահոց: 27 12
 Գալստեան:
 15 Բշ. բկ. լգ. օր. մեծի պահոց: 28 13
 16 Դշ. դձ. լէ. օր. մեծի պահոց: 29 14
 17 Դշ. գկ. լր. օր. մեծի պահոց: 30 15

⊙ Լր. լս. 15 ժ. 32 ր.

- 18 Եշ. դձ. լթ. օր. մեծի պահոց: 31 16

Թ	Մ Ա Ր Տ	Ն	Լ
19	Ուր. դկ. խ. օր մեծի պահոց: Նոր-սումար Ապրիլ:	1	17
20	Զր. աձ. Յիշատակ յարութեան Ղազարու:	2	18
21	✠ Կիր. աղ. Ծաղկազարդ: Յերեկոյեան Դռնաբացէք:	3	19
22	Աւ. Յշ. բձ. պահք:	4	20
23	Աւ. Դշ. բկ. պահք: Յիշատակ տասն կուսանաց:	5	21
24	Աւ. Դշ. դձ. պահք: Ե Վերջ. Բն. խ. 9 ժ. 43 ր.	6	22
25	✠ Աւ. Եշ. դկ. Պահք: Յիշատակ Ոանալուայի: ✠ Ռ. Աւետումն ս. Աստու- ծածնի:	7	23
26	✠ Աւ. Ուր. դձ. պահք: Յիշա- տակ Զարչաբանաց հ խա- չկաբերան Տեառն մերոյ Յիսուսի Կրիստոսի: Թա- փոր թաղման:	8	24

Թ	Մ Ա Ր Տ	Ն	Լ
27	✠ Աւ. Զր. Ճրագալայց Զատ- կի: Նախատօնով: Նաւակա- տիք:	9	25
28	✠ Կիր. աձ. Զատիկ: Ուտիք է անմիջոց մինչև Համբարձումն:	10	26
29	✠ Բշ. աղ. խ. օր Զատիկ: Յի- շատակ մեծիւոց:	11	27
30	✠ Դշ. բձ. դ. օր Զատիկ:	12	28
31	Դշ. բկ. դ. օր. Զատիկ:	13	29
Մարտի 1-ից մինչև այսօր օրն տեւացել է 2 ժ. 10 ր.			

0	Ե Լ
Ա Պ Ր Ի Լ	
30 ՕՐ	
1	ԵՂ. զձ. Կ. օր Զատիկի: 14 30
2	Ուր. զԿ. Գ. օր Զատիկի: 15 1
⊗ Երկ. լւ. 9 ժ. 54 ր.	
3	Ձր. զձ. Է. օր Զատիկի Յիշատակ զլիսպտման ս. Յովհաննու Մկրտչի: 16 2
4	✠ Կիր. զԿ. Ը. օր Զատիկի: Նոր կիրակի (Կրկնազատիկ): 17 3
5	Բշ. աձ. Թ. օր յինանց: 18 4
6	Գշ. աԿ. Ժ. օր յինանց: Նախատօնակ: 19 5
7	✠ Գշ. րձ. Ժա. օր յինանց: 20 6
Տօն Աւետման Ս. Կառփն Մարիամու:	

0	Ա Պ Ր Ի Լ	Ե Լ
8	Եշ. րկ. ժր. օր յինանց:	21 7
9	Ուր. զձ. ժգ. օր յինանց:	22 8
⊗ Առ. Բռ. լւ. 19 ժ. 5 ր.		
10	Ձր. զկ. ժդ. օր յինանց:	23 9
11	✠ Կիր. զձ. Աշխարհամտարան կիրակի: (Կանաչ կիրակի):	24 10
12	Բշ. զկ. ժզ. օր յինանց:	25 11
13	Գշ. աձ. ժէ. օր յինանց:	26 12
14	Գշ. ակ. ժբ. օր յինանց:	27 13
15	Եշ. րձ. ժթ. օր յինանց:	28 14
16	Ուր. րկ. Ի. օր յինանց:	29 15
⊗ Լր. լւ. 4 ժ. 16 ր.		
17	Ձր. զձ. Իա. օր յինանց:	30 16
18	✠ Կիր. զկ. յինանց (Կարմիր կիրակի):	1 17
Նոր-սմար Մայիս:		
19	Բշ. զձ. Իգ. օր յինանց:	2 18
20	Գշ. զկ. Իդ. օր յինանց:	3 19

0	Ա Պ Ր Ի Լ	Ն Լ
21	ԴՆ. աձ. իկ. օր յինանց:	4 20
22	ԵՆ. ալ. իգ. օր յինանց:	5 21
23	Ձ. Ուր. րձ. իէ. օր յինանց:	6 22
24	Ղ. րկ. իը. օր յինանց:	7 23
	Ե Վերջ. Բն. լս. 13 ձ. 27 ր	
25	Խ Գիր. գձ. Sofe Vrehtsuni	8 24
	Ս. Խաչի:	
26	ԲՆ. գկ. լ. օր յինանց:	9 25
27	ԴՆ. գձ. լա. օր յինանց:	10 26
28	ԴՆ. գկ. լր. օր յինանց:	11 27
29	ԵՆ. ալ. լգ. օր յինանց:	12 28
30	Ուր. ալ. լդ. օր յինանց:	13 29
	Ապրիլի 1-ից մինչև այսօր օրն աւելացել է 2 ձ. 4 ր.	

	Ն Լ
Մ Ա Յ Ի Ս	
31 օր	
1	Ղ. իկ. օր. յինանց. 14 1
	Ծն. լս. 22 ձ. 38 ր.
2	Խ Գիր. րկ. լգ. օր յինանց: 15 2
3	ԲՆ. գձ. լէ. օր յինանց: 16 3
4	ԴՆ. գկ. լը. օր յինանց: 17 4
5	ԴՆ. գձ. լթ. օր յինանց: 18 5
6	Խ ԵՆ. գկ. լս. օր յինանց: 19 6
	Համբարձումն Գրիգորի:
7	Ուր. աձ. լա. օր յինանց: Պահր: 20 7
8	Ղ. ալ. լր. օր յինանց: 21 8
	Սն. Բն. լս. 7 ձ. 49 ր.
9	Խ Գիր. րձ. Բ. Ծաղկա- 22 9
	գարդ:
	Խ Բ. Նիկ. Արանչկադործին:

0	Մ Ա Յ Ի Ս	Ն	Լ
10	Բշ. րկ. խղ. օր յինանց:	23	10
11	Դշ. դձ. խհ. օր յինանց:	24	11
12	Դշ. զկ. խղ. օր յինանց:	25	12
13	Եշ. դձ. խէ. օր յինանց:	26	13
14	Ձ Ուր. զկ. խը. օր յինանց:	27	14
15	Ձր. աձ. խթ. օր յինանց:	28	15
	⊙ Լր. լս. 17 ժ. 00 ր.		
16	Կ. Կիր. աղ. Հագեղալուոս:	29	16
	Բարեկենդան եղիտիան պահոց:		
	Կ. Ռ. ր. օր Հոգեգալստիան:		
17	Բշ. րձ. ր. օր Հոգ. պահք:	30	17
18	Դշ. րկ. դ. օր Հոգ. պահք:	31	18
19	Դշ. դձ. դ. օր Հոգ. պահք:	1	19
	Նոր-տոմար Յունիս:		
20	Եշ. զկ. հ. օր Հոգ. պահք:	2	20
21	Ուր. դձ. դ. օր Հոգ. պահք:	3	21
22	Ձր. զկ. է. օր Հոգ. պահք:	4	22
23	Կ. Կիր. աձ. Ա. Կիրակի Յա- րութեան: (Յիշատակ եղիայի	5	23

0	Մ Ա Յ Ի Ս	Ն	Լ
	մարգարէին: Նախատօնակ: Ա- ռաջին պտակ: Հարստոնիք:		
	⊕ Վերջ. քո. լս. 2 ժ. 11 ր.		
24	Բշ. աղ. Ս. Կուսանայն Հոսի- սիմիանց: Նախատօնակ:	6	24
25	Ձ Դշ. րձ. Ս. Կուս. Գայանեանց:	7	25
26	Դշ. րկ. պահք: Նախատօնակ:	8	26
27	Եշ. դձ Ս. Յովհանու Կարապետին և Աթանաղինեայ եպիսկոպոսին:	9	27
28	Ուր. զկ. պահք: Նախատօնակ:	10	28
29	Կ. Ձր. դձ. Ս. Գրիգորի Լուսաւորչի մերոյ ելն ի վերապէն:	11	29
30	Կ. Կիր. զկ. Բ. զկնի Հոգե- ղալուստան: Տօն Կարգիկէ Ս. Էջմիածնի: (Հայաստա- նեայց բոլոր եկեղեցիներում կա- տարւում հանդէս): Հարոտնիք:	12	30
31	Բշ. աձ. Ս. Մանկանցն Բեթղե- հէմի և Ակակիոսի վկային, Մով-	13	1

կիմայ քահանային, Կողբատի-
ոսի զինաւորին:

⊗ Ծն. 11 ր. 22 ր.

Մայիսի 1-ից մինչև այսօր
օրն աւելացել է 1 ժ. 17 ր.

Յ Ո Ւ Ն Ի Ս

30 օր

1	Գշ. աղ. Ս. Կուսանացն նու-
նեայ և Մանեայ:	14	2
2	Դշ. բձ. պահք:	15	3
3	Եշ. բղ. Ս. Իշխանացն Սահա-
կայ և Յովսեփայ և Ս. Վրկա-
յիցն՝ Սարգսի և Բագսի:	16	4
4	Ուր. գձ. պահք:	17	5
5	Ձր. զղ. Ս. Ներսիսի Մեծի հայ-
րապետին մերոյ և Խաղայ
եպիսկոպոսին:	18	6
6	Վ. Կիր. գձ Գ. զկնի հող.
Բարեկենդան Լուսաւորչի պա-
հոց:	19	7
7	Բշ. զղ. Ս. Եպիփանու Գիպ-
րացւոյն, Բարեղայ հայրապե-	20	8

0	Յ ՈՒՆԻՍ	Ն Լ
	տին և երկոց աշակերտաց նորին	
	Չ Առ. քա. լս. 20 ժ. 33 ր.	
8	Գշ. աձ. Ս. Կոստանդիանոսի թագաւորին և մօրն նորա Հեղինեայ:	21 9
9	Գշ. աղ. պահօր:	22 10
	Ամառնամուտ և արեադարձ ցերեկն սկսում է կարճանալ, դիշերն երկարիլ:	
10	Եշ. րձ. Ս. Թէոդորոսի Գաղատացւոյն և Տալիբեայ բրժշկին և Էօթն կուսանացն որք յԱնկիւրիայ կատարեցան:	23 11
11	Ուր. րկ. Պահօր: Նախատօնակ:	24 12
12	Կ. ըր. դձ. Գիւս Եփեսացն ա. Գրիգորի Լուսաւորչին մկրտոյ:	25 13
13	Կ. Գիր. զկ. Գ. զկնի Հոգ. Հարսանիք:	26 14
14	Բշ. դձ. Ս. Վկայից Անտօնի-	27 15

0	Յ ՈՒՆԻՍ	Ն Լ
	ոսի, Թէոփիլոսի, Անիքաոսի, և Փոտինոսի:	
	⊕ Լր. լս 5 ժ. 44 ր.	
15	Գշ. զկ. Ս. Դանիէլի մարգարէին և երկոց մանկանցն՝ Սեղրարայ, Միսաբայ և Արեղնագովի:	28 16
16	Գշ. աձ. պահօր:	29 17
17	Կ. եշ. աղ. Ս. Թարգմարչանցն մերոց Սահակայ եւ Մեսօպայ:	30 18
18	Ուր. րձ. պահօր:	1 19
	Նոր-սոմար Յուլիս:	
19	Ըր. րկ. Ս. Տրդատայ թագաւորին մերոյ և Աշխէն տիկնոջրն և Խոսրովիդիստոյն: Նախատօնակ:	2 20
20	Կ. Գիր. գձ. Ե. զկնի Հոգ. Գիւտափոյ Ս. Աստուածածնի: Հարսանիք:	3 21

0	Յ Ո Ւ Ն Ի Ս	Ն	Լ
21	Բշ. դկ. Ս. Կալիստրատոսի և 49 վկայիցն և Ղուկիտնոսի քա- հանային:	4	22
22	Գշ. դձ. Ս. Զաքարիայ մար- գարէին:	5	23
	Է Վերջ. բռ. լս. 15 ժ. 55 ր.		
23	Դշ. դկ. պահք:	6	24
24	Եշ. աձ. Ս. Եղիսէի մարգարէին:	7	25
25	Ուր. ազ. պահք:	8	26
26	Ըբ. բձ. Ս. Երկոտասան անտ- քելոցն Քսի. և Ս. Պօղոսի երեքստան անաքելոցն:	9	27
27	Ժ. Կիր. բկ. Զ. գինի հոգ. Բա- րեկենդան Վարդապետի պահոց:	10	28
28	Բշ. գձ. ա. օր Վարդ. պահոց:	11	29
29	Գշ. գկ. բ. օր Վարդ. պահոց:	12	30
30	Դշ. դձ. գ. օր Վարդ. պահոց:	13	1
	Թ Նն. լս. 0 ժ. 6 ր.		
	Յունիսի 1-ից մինչև այսօր օրը պակասել է 1 ժ. 24 ր.		

0	Յ Ո Ւ Լ Ի Ս	Ն	Լ
	31 օր		
1	Եշ. դկ. գ. օր Վարդ. պահոց:	14	2
2	Ուր. աձ. Կ. օր Վարդ. պահոց:	15	3
3	Ըբ. ազ. Յիսուսակ ճապա- նակին հնայ եւ ճօն նորոյս ս. եկեղեցւոյ: Նաւակաւիք:	16	4
4	Ժ. Կիր. բձ. Վարդապետ: (Միջոց ուտիքը 5 շաբաթ է):	17	5
5	Ժ. Բշ. բկ. բ. օր Վարդ. Յի- շատակ մեանոց:	18	6
6	Գշ. գձ. գ. օր Վարդ:	19	7
7	Դշ. գկ. գ. օր Վարդ. Պահք:	20	8
	Ծ Առ. բռ. լս. 9 ժ. 17 ր.		
8	Եշ. դձ. Ս. Եսայիայ մարգարէին:	21	9
9	Ուր. դկ. պահք: Նախատօնակ:	22	10

0	Յ Ո Ւ Լ Ի Ս	Ն Լ
10	✠ Ջր. աձ. Ե. Թաղէօսի առաքելոյն մերոյ և Սանդիսայ կուսին:	23 11
11	✠ Կիր. աղ. Բ. զկնի Հող. Հարսանիք:	24 12
12	Բշ. քձ. Ս. Կիպրիանոսի եպիսկոպոսին և 45 վկայիցն և Ս. կուսանացն Յուսարոնեայ, Եւփիմեայ և Քրիստինեայ:	25 13
13	Գշ. քկ. Ս. Աթանաղինեայ եպիսկոպոսին և տասն տշակերտացն և հինգ վկայիցն:	26 14
14	Դշ. գձ. պահք:	27 15
	⊙ Լք. լս. 18 ժ. 28 ր.	
15	Եշ. գկ Ս. Նախահարցն՝ Աղամայ, Արեւի, Սեթայ, Ենովսայ, Ենովքայ, Նոյի, Մելքիսեղեկի, Արրահամու, Իսահակայ, Յակովբայ, Յովսեփայ, Մովսիսի, Ահարոնի, Եղիազարու, Յես-	28 16

0	Յ Ո Ւ Լ Ի Ս	Ն Լ
	ուայ, Սամուէլի, Սամփսոնի, Յեփթայայ, Բարակայ, Գէղէոնի, և այլոց օ. Նախահարցն:	
16	Ուր. դձ. պահք:	29 17
17	Ջր. գկ. Ս. Որդւոց և Թոռանց Ս. Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ՝ Արիստակիսի, Վրթանիսի, Յուսկանն, Գրիգորիսի, և Գանիէլի:	30 18
18	✠ Կիր. աձ. Գ. զկնի Վարդ. Հարսանիք:	31 19
19	Բշ. աղ. Ս. Մակարայեցւոցն՝ Եղիազարու քահանային և Համունեայ և Խօթն օրդւոց նորին:	1 20
	Նոր-Տոմար Օգոստոս:	
20	Գշ. քձ. Ս. Երկոտասուն մարգարէիցն՝ Ովսեայ, Ամովսայ, Միքեայ, Յովելայ, Արդիու, Նաւումայ, Ամրակումայ, Յոնանու, Սոփոնիայ, Անգիայ, Զաքա-	2 21

0	Յ ՈՒ Լ Ի Մ	Ն Լ
	ըիայ, և Մաղաքեայ:	
21	ԴՆ. ԲԿ. պահք:	3 22
22	Ճ ԵՆ. ԳՃ. Ս. Սոփիայ և Երից դստերացն՝ Պիստոսի, Ելլիսի և Ագալի:	4 23
	Ս Վերջ. ԲՈ. լս. 3 ժ. 39 ր.	
23	Ուր. ԳԿ. պահք:	5 24
24	Ձր. ԳՃ. Ս. Ենտոնի ճպնաւորին:	6 25
25	Կ Գիր. ԳԿ. Գ. Գկնի Վարդ: Հարսանիք:	7 26
26	ԲՆ. ԳՃ. Ս. Թէոդոսի Թագաւո- րին և մանկանցն Եփեսոսի:	8 27
27	ԴՆ. աԿ. Ս. Գիրաղոսի և մօրն Յուդիտայի:	9 28
28	ԴՆ. ԲՃ պահք:	10 29
19	ԵՆ. ԲԿ. Ս. Վահանայ գողթ- նեցւոյն, և Գորգիտի, Պողիք- ասի և Գրիգորիսի:	11 1
	Յ ԵՆ. լս. 12 ժ. 50 ր.	
30	Ուր. ԳՃ. պահք:	12 2

0	Յ ՈՒ Լ Ի Մ	Ն Լ
31	Ձր. ԳԿ. Ս. Հայրապետացն՝ Ե- թանասի և Կիրղի, և Գրիգո- րի Աստուածաբանին:	13 3
	Յուլիսի 1-ից մինչև այսօր օրը պահտեսի է 1 ժ. 26 ր.	

Օ Գ Ո Ս Տ Ո Ս

31 ՕՐ

1	Կ. Գիր. գձ. Ե. զկնի Վարդ.	14	4
	Հարսանիք:		
2	Բշ. գկ. Ե. Եղիսնայ կուսին և	15	5
	հօրն նորա Փիլիպպոսի և մօրն		
	Գղօղեայ, և Երկուց եղբարցն՝		
	Սերգեայ և Ապիտոնի և Կրկուց		
	նեղքինեացն:		
3	Դշ. աձ. Ե. ձգնաւորացն Տրի-	16	6
	փոնի, Պարոսմայ և Ոսոփրիոսի:		
4	Դշ. աձ. պահք:	17	7
5	Եշ. բձ. Ե. վկայիցն Եղիսնէ-	18	8
	սի, Մակարիոսի, Վաղբրիոսի,		
	Գանդիտոսի և Ակիւղասայ:		
	Չ Առ. քո. լս. 22 ժ. 1 ր.		
6	Ուր. բկ. պահք:	19	9

Օ Գ Ո Ս Տ Ո Ս

7	Ձր. գձ. Եփեսոսի Ե. Ժողովոյն	20	10
	200 հայրապետացն:		
8	Կ. Գիր. գկ. Զ. զկնի Վարդ:	21	11
	Բարեկենդան Ե. Աստուածա-		
	նի պահոց:		
9	Բշ. դձ. Ե. օր Աստուածածնի	22	12
	պահոց:		
10	Դշ. գկ. Բ. օր Աստուածածնի	23	13
	պահոց:		
11	Դշ. աձ. գ. օր Աստուածածնի	24	14
	պահոց: Նաւասարդ և տարե-		
	մուտ ըստ բուն տոմարի հա-		
	յոց 4396:		
12	Եշ. աձ. գ. օր Աստուածածնի	25	15
	պահոց:		
	Ⓢ Լր. լս. 7 ժ. 12 ր.		
13	Ուր. բձ. Ե. օր Աստուածածնի	26	16
	պահոց:		
14	Ձր. բկ. Տօն Ձողովաթի Ե.	27	17
	Էջմիածնի ըստ տեսեան Ե.		

0	Օ Գ Ո Մ Տ Ո Մ	Ն Լ
	Փրկչորի Լուսաւորչին սերոյ: Նախատօնակ: Նաւախտիր:	
15	✠ Գիր. գձ. Վերափոխումն ն. Աստուածածնի: (Խաղող օրհնէք): Ինն օր ամեն երե- կոյ նախատօնակ: Միջոց ու- տիքը 3 շաբաթ է: (Մեծածան- դէս օր ուխտի եօթնվիրաց ս. Աստուածածնի աւագ եկեղեց- ւոյն Աղէքսանդրապօլոս):	28 18
16	✠ Բշ. գկ. ր. օր Վերափոխ- ման: Յիշատակ մեռելոց:	29 19
17	Գշ. գձ. գ. օր Վերափոխման:	30 20
18	Գշ. գկ. գ. օր Վերափոխման:	31 21
	Նոր-Տոմար Սեպտեմբեր:	
19	Եշ. աձ. ե. օր Վերափոխման:	1 22
	Ե Վերջ. Բն. լս. 16 ժ. 23 ր.	
20	Ուր. տկ. գ. օր Վերափոխման:	2 23
21	Ձր. բձ. է. օր Վերափոխման:	3 24

0	Օ Գ Ո Մ Տ Ո Մ	Ն Լ
22	✠ Գիր. բկ. ր. օր Վերափո:	4 25
23	Բշ. գձ. Թ. օր Վերափոխման:	5 26
24	Գշ. գկ. ս. Յովակիմայ և Ան- նայի՝ ծնողաց ու Աստուածա- ծնի և կանանցն իւղաբերից:	6 27
25	Գշ. գձ. պահր:	7 28
26	Եշ. գկ. ս. Երեմիայի Մարգա- րէին:	8 29
27	Ուր. աձ. պահր:	9 30
28	Ձր. տկ. ս. Առաքելոցն Թով- մայի, Յակովբայ և Ղմաւոնի: Նախատօնակ:	10 1
	● Են. լս. 1 ժ. 34 ր.	
29	✠ Գիր. բձ. Գ. գկնի Վերա- փոխման: Գիւտ Գօտույ ս. Աստ- ուածածնի: Հարսանիք:	11 2
30	Բշ. բկ. ս. Սաեփաննոսի Ուլ- նեցւոյն և Վկայիցն՝ Գոհարի- նեայ, Ծամբղէօի, Տուքիկոսի և Ռադիկոսի:	12 3

0	Օ Գ Ո Ս Տ Ո Մ	Ն	Լ
31	Գշ. դձ. ո. Մարգարէիցն, եղեկիւն, եզրի և Զաքարիայի հօրն Յովհաննու Մկրտչի:	13	4
	Թգոսառսի 1-ից մինչև այսօր օրը պակասել է 2 ժ. 14 ր.		

0	Ս Ե Պ Տ Ե Մ Ե Բ	Ն	Լ
	30 Թ		
1	Գշ. դկ. պահք:	14	5
2	Եշ. դձ. ո. Յովհաննու Գարպեաին և Յորայ արդարոյն:	15	6
3	Ուր. դկ. պահք:	16	7
4	Ձր. աձ. Նիկիոյ ո. Ժողովոյն 318 հայրապետացն:	17	8
	Չ Առ. Բռ. լռ. 10 ժ. 45 ր.		
5	Ք. Գիր. ակ. Գ. գկնի ո. Ստաւածածնի: Բարեկենդան ո. Խաչի պահոց:	18	9
6	Բշ. բձ. ա. օր Խաչի պահոց:	19	10
7	Գշ. բկ. բ. օր Խաչի պահոց: Նախատօնակ:	20	11
8	Ք. Գշ. դձ. Տօն ծննդեան	21	12

ս. Աստուածածնի ի յԱռն-
նայէ: Եւս Յ. և Թ.

9 Եւ. զկ. դ. օր Խաչի պահոց: 22 13

10 Ուր. դձ. և. օր Խաչի պահոց: 23 14

11 Զբ. զկ. Տօն ս. Եկեղեցւոյ ի 24 15

նաւակատիս ս. Խաչի: նաւա-
կատիբ:

Աշնանամուտ և հասարակած,
գիշեր ցերեկ հաւասար են: Ցե-
րեկն սկսում է կորճանալ և
գիշերը երկարել:

⊗ Լր. լս. 19 ժ. 56 ր.

12 Կ. Գիր. աձ. Խաչվերաց: 25 16

Թափօր Թ. Խաչվերաց:

13 Կ. Բշ. աղ. Տօն Խաչի Յիշա- 26 17

տակ մեռելոց:

14 Գշ. բձ. Տօն Եկեղեցւոյ: 27 18

15 Գշ. բկ. Տօն Եկեղեցւոյ: 28 19

16 Եւ. զձ. Տօն Եկեղեցւոյ: 29 20

17 Ուր. զկ. պահոց: Տօն Խաչի: 30 21

18 Զբ. դձ. Տօն Խաչի: 1 22

Նոր-Տոմար Հոկտեմբեր:

19 Կ. Գիր. զկ. Բ. զկնիս. Խաչի Բա- 2 23

րեկենդան Վարազայ ս. Խաչի:

⊕ Վերջ. քա. լս. 5 ժ. 7 ր.

20 Բշ. աձ. պահոց: ս. Մամաստայ և 3 24

Փիլիկտիմոնի և Սիմէօնի Սիւ-
նակեցւոյն:

21 Գշ. աղ. պահոց: ս. Կուռնանցն 4 25

Փեփրոնեայ, Մարիանեայ և
ձուշանայ դստեր մեծին Վար-
դանայ:

22 Գշ. բձ. պահոց: 5 26

23 Եւ. բկ. ս. Հայրապետացն Բա- 6 27

րաղամու, Անթիմոսի. և Երա-
նոսի:

24 Ուր. զձ. պահոց: 7 28

25 Զբ. զկ. ս. Դէորդայ քահմար- 8 29

դիկ գօրավարին և Անդոկտո-
սի և Ռամանոսի երգեցողին:

0	Ս Ե Պ Տ Ե Մ Բ Ե Ր	Ն	Լ
26	✠ Կիր. դձ. Դ. զկնի ս. Խա- չի: Տօն վարագայ ս. Խա- չի: Հարսանիք: Տասնևմեկերորդ տարեգարձ Օծման վեհափառ և ս. Կաթողիկոսի Տ. Տ. Մկրտչի Ա.	9	1
	☉ Ծն. լս. 14 ժ. 18 ր.		
27	Բշ. դկ. ս. Դաւթի Դվնդուոյն և ս. վկայիցն Ղամբէոսի և Ղամբէուհուոյն:	10	2
28	Դշ. աձ. ս. Եւստաթէոսի և կնոջ նորա Թէոփիստեայ և երկուց որդւոցն և ս. Կուստնայն եր- մոնեայ և Նիքատունեայ:	11	3
29	Դշ. աղ. պահր:	12	4
30	Եշ. բձ. ս. Իշխանացն Սահմ- կայ և Համազասպայ:	13	5
	Սեպտեմբերի 1-ից մինչև այ- սօր օրը պահասել է 2 ժ. 14 ր.		

0	Հ Ո Կ Տ Ե Մ Բ Ե Ր	Ն	Լ
	31 0Ր		
1	Ուր. բկ. պահր:	14	6
2	Շր. դձ. ս. Եթանասուներկու աշակերտացն Քրիստոսի:	15	7
3	✠ Կիր. դկ. Դ. զկնի ս. Խա- չի: Հարսանիք:	16	8
	☉ Ըն. քո. լս. 23 ժ. 29 ր.		
4	Բշ. դձ. ս. Փոկասու հայրա- պետին և Երանոսի հետեղին առաքելոցն:	17	9
5	Դշ. դկ. ս. Կուստնայն Թեկղի, Վառվառեայ և Պեղեզեայ:	18	10
6	Դշ. աձ. պահր:	19	11
7	Եշ. աղ. Պանդալևոնի բժշկին, երմողիայ քահանային և Եպ- րաքսեայ կուսին:	20	12

0	Հ Ո Վ Տ Ե Մ Բ Ե Ր	Ն	Լ
8	Ուր. բձ. պահք:	21	13
9	Ձր. բկ. ս. Թարգմանչաց վար- դապետացն մերոց՝ Մեսրոպայ, Եղիշէի, Մովսիսի քերթողին, Դաւթի անյաղթ փիլիսոփային, Դրեգորի նարեկացւոյն և Ներ- սիսի Յլայեցւոյն:	22	14
10	Ժ. Կիր. դձ. Ե. զկնի ս. Խա- չի: Հարսանիք:	23	15
11	Բշ. զկ. Գրետնշխարաց ս. Գրի- գորի աղուանից կաթողիկոսի և ս. հարցն Թաթյոյ, Վարդուի, և Թումասու, Անտոնի, Կրօնի- ղեայ և 7 խոտաճարակացն՝ սրբ յիննաղինեայ վանոն կա- տարեցան:	24	16
	⊙ Լր. լս. 8 ժ. 40 ր.		
12	Գշ. զձ. ս. Առաքելոցն՝ Անա- նիայի, Մատթէի, Բառնաբայ, Փիլիպպոսի, Յովհաննու, ձի-	25	17

0	Հ Ո Վ Տ Ե Մ Բ Ե Ր	Ն	Լ
	ղայի և Սիւղիանոսի:		
13	Դշ. զկ. պահք:	26	18
14	Եշ. աձ. ս. Գիւնիսիոսի Արիս- տազապետն և ս. Առաքելոցն Տիմոթէոսի և Տիտոսի:	27	19
15	Ուր. ակ. պահք:	28	20
16	Ձր. բձ. ս. Աւետարանչոցն Մատթէոսի, Մարկոսի, Դուկա- սու և Յովհաննու:	29	21
17	Ժ. Կիր. բկ. Զ. զկնի Խաչի: Հարսանիք:	30	22
	⊙ Լր. լս. 17 ժ. 51 ր.		
18	Բշ. զձ. ս. Դունկիանոսի հա- րիւրապետին, որ հաւատաց ի խաչելութիւն Քրիստոսի և Յով- սեփայ Աստուածածնոյն, Յով- սեփայ Արեւմտացւոյն և բա- րեկամին Քրիստոսի Դազարու, քերցն նորա Մարթայի և Մարիամու:	31	23

0	Հ Ո Վ Տ Ե Մ Բ Ե Ր	Ն Լ
19	Գշ. զկ. ս. Թէոփիտոնի քահա- նային, Զենոնի զինաւորին, Մա- կարայ, Եղոքսեայ և Ռամե- լայ:	1 24
	Նոր-Տոմար Նոյեմբեր:	
20	Գշ. զձ. պահք:	2 25
21	Յ. Եշ. զկ. Խարիթեանց և վկայիցն ս. Արաիմեայ և Քրիս- տափորի և Էրկուց կանանցն, Կալինիկեայ և Ակիւլինեայ:	3 26
22	Ուր. աձ. պահք:	4 27
23	Ձր. ակ. ս. Երկոտասանից վար- դապետացն Ռէթէոսի, Դիոնի- սիոսի, Սեղրեստրոսի, Աթա- նասի, Կիւրղի Երուսաղէմաց- ւոյն, Եփրեմի Խուրին Ասոր- ւոյ, Բարսղի Կեսարացւոյն, Գրիգորի Նիւսացւոյն, Գրիգո- րի Աստուածաբանին, Եպիփա- նոս Կիպրացւոյն, Յովհաննոս	5 28

0	Հ Ո Վ Տ Ե Մ Բ Ե Ր	Ն Լ
	ոսկերերանին և Կիւրղի Աղէք- սանդրացւոյն:	
24	Ճ. Կիր. բձ. Է. զկնի Խաչի:	6 29
	Պիւս Խաչ: Հարսանիք:	
25	Բշ. ըկ. ս. Անաստասայ քահա- նային, և Վարոսի, և Թէոդո- րիանայ և որդւոց նորա և որք ընդ նման կատարեցան:	7 30
26	Գշ. զձ. ս. Հիպիթրեանցն, որ ի Սամուսատ կատարեցան:	8 1
	Յ. Ծն. լս. 3 ժ. 2 ր.	
27	Գշ. զկ. պահք:	9 2
28	Եշ. զձ. ս. Սեեոիանոսի Սե- րաստացւոյն, Բարեւայ ծերոյն և 84 աշակերտաց նորին:	10 3
29	Ուր. զկ. պահք:	11 4
30	Ձր. աձ. ս. Յովհաննոս ոսկե- րերան հայրապետին:	12 5
31	Ճ. Կիր. ակ. Ը. զկնի Խաչի: Հարսանիք: Հոկտեմբերի 1-ից մինչև այ- սօր օրը պակասել է 2 ժ. 10 ր.	13 6

0		Ն	Լ
	Ն Ո Յ Ե Մ Բ Ե Ր		
	30 00		
1	ԲՂ. ԲՃ. Ա. Ստեփաննոսի Հոռ- մայ հայրապետին և քահանա- յիցն և ոսրկաւագացն և ժո- ղովրդոցն:	14	7
2	ԳՂ. ԲԿ. Ա. Ակիփսիմեայ եպիս- կոպոսին Յովսեփայ քահանա- յին, Այիթալայ սարկաւագին և Պղատնի վկային:	15	8
	Չ Առ. քռ. լս. 12 ժ. 13 ր.		
3	ԴՂ. ԳՃ. պահք:	16	9
4	ԵՂ. ԳԿ. Ա. Հայրապետոցն՝ Մե- տրոփանոսի, Աղիքոանդրոսի, Պօղոսի խոստովանողին և ս. նօտարացն Մարկիանոսի և Մարտիրոսի:	17	10

0	Ն Ո Յ Ե Մ Բ Ե Ր	Ն	Լ
5	Ուր. ԳՃ. պահք: Նովատոսիակ:	18	11
6	Զբ. ԳԿ. Ա. Հրեշտակապետոցն, Գարբիէլի և Միքայէլի և ամե- նայն երկնային զօրացն:	19	12
7	Ժ. Կիր աձ. Թ. գկնի խաչի: Հարսանիք:	20	13
8	ԲՂ. աղ. Ա. Մելիտոսի Անաիո- քայ հայրապետին և Մինասայ եզիպտացւոյն և միւս Մելիտո- սի եպիսկոպոսին, Բուքայ քահա- նային և Զինու սարկաւագին:	21	14
9	ԳՂ. ԲՃ. Ա. Դիմիտրիայ վկային և Բասիլիսկոսի քահանային:	22	15
	⊙ Լ. ր. լս. 21 ժ. 24 ր.		
10	ԴՂ. ԲԿ. պահք:	23	16
11	ԵՂ. ԳՃ. Ա. Գուրիսայ, Սամու- նառայ և Արիքայ սարկաւագին, Ռամանոսի միայնակեցին, Ման- կանն խոստովանողի և Հիւսի- քոսի գինաւորին:	24	17

0	Ն Ո Յ Ե Մ Բ Ե Ր	Ն	Լ
12	Ուր. գկ. պահք:	25	18
13	Զր. դձ. ս. Առաքելոցն Անդրէի և Փիլիպպոսի:	26	19
14	✠ Կիր. գկ. Ժ. գկնի խաչի: Հարսանիք.	27	20
15	Բշ. աձ. ս. Անդրէի զօրավա- րին և բանակի նարին և Կալի- նիկեայ և Դոմեաթեայ վկայիցն:	28	21
16	Դշ. աղ. ս. Անդրիանոսի և կնոջ նորա Անատոլայ և Թէո- դորոսի ^ա և Ելեթիւրոսի վկա- յիցն:	29	22
	€ Վերջ. Բռ. լս. 6 ժ. 35 ր.		
17	Դշ. բձ. պահք:	30	23
18	Եշ. բղ. ս. Արքաճամու և Խո- րենայ և անարծաթ բժշկացն Կողմայի և Դամիանոսի և Աստ- ուածատրոյ վկային:	1	24
	Նոր-Յոմար Դեկտեմբեր:		
19	Ուր. դձ. պահք:	2	25

0	Ն Ո Յ Ե Մ Բ Ե Ր	Ն	Լ
20	Զր. գկ. Ամենայն սրբոց Հնոց և Նորոց, յայտից և անյայտից: Նախատօնակ:	3	26
21	✠ Կիր. դձ ԺԱ. գկնի խաչի: ԲՅճԱՅԱՐՄՈՒ Ս. ԱՅՈՒՆ- ԺԱԾՆԻ ի տաճարն: Բարեկեն- դան Յիսնակի պահոց:	4	27
22	Ճ Բշ. գկ. տ. օր Յիսն. պահոց:	5	28
23	Դշ. աձ. ր. օր Յիսն. պահոց:	6	29
24	Դշ. աղ. գ. օր Յիսն. պահոց:	7	1
	⊕ Ծն. լս. 15 ժ. 46 ր.		
25	Եշ. բձ. գ. օր Յիսն. պահոց:	8	2
26	Ուր. բղ. Ե. օր Յիսն. պահոց:	9	3
27	Զր. դձ. ս. Դրիգորի սրանչե- լագործին, Նիկողայոսի հայ- րապետին և Միլոնայ եպիս- կոպոսին:	10	4
28	✠ Կիր. գկ. Ա. գկնի Յիսն. Հարսանիք:	11	5
29	Բշ. դձ. ս. Կուսմիացն Յուլիտ-	12	6

նեայ և Վասիլուհայ, Ինդոսի,
Դոմնայի, Գղերիկոսի քահանա-
յին և երկուց բիւրոցն, ոքք
այրեցան յեկեղեցին Նիկոմի-
դացւոց:

30 Գշ. զկ. ս. Ղուկիանոսի քա- 13 7
հանային և Տարագրոսի, Պրո-
պոպոսի, Անգրոնիկոսի և Ոնե-
սիմեայ և այլոց աշակերտացն
Պօղոսի:

Նոյիմբերի 1-ից մինչև աշտօր
օրը աշակառել է 1 ժ. 19 ր.

Դ Ե Կ Տ Ե Մ Բ Ե Ր

31 ՕՐ

1	Գշ. աձ. պահք:	14	8
	⊙ Առ. քո. լս. 0 ժ. 57 ր.		
2	Եշ. աղ. ս. Կղեմայ հայրապե- 15 9
տին և Բագարատայ տոռոմե-
նոյ եպիսկոպոսին:		
3	Ուր. րձ. պահք: Նախատօնակ:	16	10
4	✠ Զք. բկ. ս. Առաքելոցն և 17 11
առաջին Լուսաւորչացն մերոց
Թադևոսի և Բարդուղիմէ-
ոսի:		
5	✠ Կիր. զձ. Բ. զկնի Յիսն. 18 12
Հարսանիք:		
6	Ձ Բշ. զկ. ս. Գենարիոսի ե- 19 13
պիսկոպոսին, և Մերկեոսի
զինաւորին, Յակովբայ և Իրա-		

0	Դ Ե Վ Տ Ե Մ Բ Ե Ր	Ն Լ
	ւափառայ:	
7	ԴՆ. դձ. ս. Հարցն Եղիպտաց- ւոյ, Պօղոսի, Պօղայ, Մակա- րայ, Եւագրի, Յովհաննու Գրք- նեցւոյն, Յովհաննու Հարճահա- սակին, Նեղոսի, Արսէնի, Սիւր- անու, Դանիէլի, Սրապիոնի Մա- կարիոսի, Պիմէնի և այլոց ս. հարցն:	20 14
8	ԴՆ. դկ. պահր: Նախատօնակ:	21 15
	⊙ Լր. լս. 16 ժ. 8 ր.	
9	✠ ԵՆ. աձ. Յղաքիւն ս. Աստ- ուածածնի ի Մաննայէ: Զմեռնամուտ և արեղարձ: Յե- րեկն սկսում է Երկարել և գիշերը կարճանալ:	22 16
10	Ուր. ակ. պահր:	23 17
11	Ձր. րձ. ս. Նիկողայոսի Զմիւռ- նացւոյ սրանշեկազորժ հայրա- պետին:	24 18

0	Դ Ե Վ Տ Ե Մ Բ Ե Ր	Ն Լ
12	✠ Վիր. բկ. Դ. զկնի Յիսն: Բա- րեկենդան ս. Յակովբայ պահոց:	25 19
13	ԲՆ. դձ. պահր. ս. Մինասայ, Եր- մոգինեայ և Դրարոսի և կամա- ւոր աղքատացն Յովհաննու և Ալէքսիանոսի:	26 20
14	ԴՆ. դկ. պահր. ս. Վուռնէլիոսի հարիւրապետին և Չմաւոնի ազգականին Քրիստոսի, որ խա- չեցաւ յերուսաղէմ, Պօղիկար- պոսի հայրապետին Զմիւռնիոյ և վկայիցն, որք յարեկս կա- տարեցան:	27 21
15	ԴՆ. դձ. պահր:	28 22
16	ԵՆ. դկ. պահր. ս. Եւտրատի- ոսի, Օգոստինոսի, Եղիշէոսի, Ովրեստէսի և Մարգարիոսի:	29 23
	⊕ Վերջ. քո. լս. 19 ժ. 19 ր.	
17	Ուր. աձ. պահր: Նախատօնակ:	30 24
18	Ձր. ակ. ս. Յակովբայ Մծքնայ հայրապետին, Մարուգէի ճրգ-	31 25

0	Դ Ե Վ Տ Ե Մ Բ Ե Ր	Ն Լ
	նաւորին, և Մելիտոսի եպիս- կոպոսին:	
19	✠ Կիր. րձ. Դ. զկնի Յիսն: Հարսանիր:	1 26
	Նոր-Տոմար Յունուար:	
20	Բշ. րկ. ս. Հայրապետացն՝ Իգ- նատիոսի, Աղդէի, և Մարու- թայի և Թէոպոմպայ եպիսկո- պոսացն և Թէոփնայ վկային և շորից զինաւորացն Բաստսի, Եւ- սիբի, Եւտիզի և Բասիլիդեայ:	2 27
21	Գշ. դձ. ս. Արգարու Նախավկայ և Անդրանիկ Թագաւորին մերոյ:	3 28
22	Գշ. գկ. պահր: Նախատօնակ:	4 29
23	Եշ. դձ. ս. Դաւթի Մարգարէին և Յակովբայ առաքելոյն:	5 30
24	Ուր. դկ. պահր: Նախատօնակ:	6 1
	⊕ Են. լս. 4 ժ. 30 ր.	
25	Ձր. ուձ. ս. Ստեփաննոսի նա-	7 2

0	Դ Ե Վ Տ Ե Մ Բ Ե Ր	Ն Լ
	խավկային և առաջին մար- տիրոսին:	
	✠ Յ. և Թ. Ենունդ Տեառն:	
26	✠ Կիր. ակ. Ե. զկնի Յիսն: Նախատօնակ: Հարսանիր:	8 3
	✠ Յ. և Թ. ր. օր Եննդեան:	
27	Բշ. րձ. ս. Առաքելոցն Պետրո- սի և Պօղոսի: Նախատօնակ:	9 4
	✠ Յ. և Թ. գ. օր Եննդեան:	
28	Գշ. րկ. ս. Որդւոց Որոտման, Յակորայ առաքելոյն և Յովհան- նու աւետարանչին: Բարեկեն- դան Եննդեան պահոց:	10 5
29	Գշ. դձ. պահր:	11 6
30	Եշ. գկ. ա. օր Եննդ. պահոց.	12 7
31	Ուր. դձ. ր. օր Եննդ. պահոց:	13 8
	⊕ Առ. քու. լս. 13 ժ. 41 ր.	
	Դեկտեմբերի 1-ից մինչև այ- սօր օրը աւելացել է 0 . ժ 37ր.	

ԳՊՐՈՑԵԿԱՆ ԸՐՁԵԿՄՈՒՆՔ

Եկեղեցական ռոմեր

5, 6, 7, և 13 Յունվ. Տօն ծննդ. և Անուանակոչութեան Քրիստոսի:

15 Յունվարի Անուանակոչ. Վեհափառ և Ս. Կաթողիկոսի **Տ. Տ. Մըկրայի Ա.**

15 Փետր. Տօն ս. Վարդանանց զօրափարաց:

14 Փետր Տեառնդառաջ:

13 Մարտի. Տօն մտին ի վերապն ս. Գրիգորի Լուսաւորչին:

7 Ապրիլի, Տօն Աւետման:

29 Մայիս. Տօն ելին վերապէն ս. Գրիգորի Լուսաւորչին:

12 Յունիս. Գիւտ նշխարաց ս. Գրիգորի Լուսաւորչին:

17 Յունիս. Տօն ս. Թարգմանչացն Սահակայ և Մեսրոպայ:

10 Յուլիս. Տօն ս. Առաքելոցն Թաղէսի և Սանդիստոյ կուսին:

8 Սեպտեմբերի. Տօն ծննդ. ս. Աստուածածնի ի յԱննայէ:

26 Սեպտեմբ. Տարեդարձ օծման Վեհ. Կաթողիկոսի **Տ. Տ. Մկրայի Ա.**

21 Նոյեմբ. Տօն ընծայման ս. Աստուածածնի ի տաճարն:

4 Դեկտ. ս. Առաքելոցն Թաղէսի և Բարդուղիմէոսի:

8 Դեկտեմբ. Տօն Յղութեան ս. Աստուածածնի ի յԱննայէ:

Կայսերական Տօմեր

23 Ապր. Անուանակոչութիւն Ն. Կ. Մ. Կայսրունոյ Ալէքսանդրա Փէոդորովնայի:

6 Մայիս ծն. Ն. Կ. Մ. Կայսեր Նիկոլայ Ալէքսանդրովչի:

14 « Թակադրութիւն Ն. Կ. Մ. Կայսեր Նիկոլայ Ալէքսանդրովչի և Ալէքսանդրա Փէոդորովնայի:

25 » ծն. Ն. Կ. Մ. Կայսրունոյ Ալէքսանդրա Փէոդորովնայի:

22 Յուլիսի. Անուանակոչ. Ն. Կ. Մ. Այ-
րի Կայսրուհւոյ Մարիա Ֆէոդորովնայի
25 Օգոստ. Յիշատակ նւաճման արեւ-
ելեան Կովկասու:

21 Հոկտ. Գահակալութիւն Ն. Կ. Մ.
Կայսեր նիկոլայ Ալէքսանդրովի:

14 Նոյ. Ծն Ն. Կ. Մ. այրի Կայսրուհւոյ
Մարիա Ֆէոդ. րովնայի:

22 » Ծն. և Անուանակոչ. Ն. Կ. Մ.
Թագաժառանգ Միխայէլ Ալէքսանդր-
ովի:

6 Դեկտ Անուանակոչ. Ն. Կ. Մ. Կայ-
սեր նիկոլայ Ալէքսանդրովի

ՌՈՒՍԱՑ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՏՈՒՆԸ

Նորին Կայսերական Մեծութիւն Թա-
գաւոր Կայսր ՆիկոլԱՅ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՈՎԻՉ,
Ինքնակալ համայն Ռուսիոյ, ծնաւ 1868
թիւն 6 մայիսի (Անուանակոչութիւն 6
դեկտեմբերի):

Թագաւոր Կայսեր Օգոստափառ ծնողր
Նորին Կայսերական Մեծութիւն Թագուհի
Կայսրուհի ՄԱՐԻԱ ՖԷՈԴՈՐՈՎՆԱ, ծնաւ
1847 թ. 14 նոյեմբերի (անուանակոչու-
թիւն 22 յուլիսի) ամուսնացած էր Աղէք-
սանդր III Կայսեր հետ (հանդեսու ի Տէր
20 հոկտեմբերի 1894 թ.):

Թագաւոր Կայսեր Օգոստափառ ամու-
սինը—

Նորին Կայսերական Մեծութիւն Թա-
գուհի Կայսրուհի ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱ ՖԷՈԴՈ-
ՐՈՎՆԱ, ծնաւ 1872 թ. 25 մայիսի (անու-
անակոչութիւն 23 ապրիլի, ամուսնացած է

14 նոյեմբերի 1894 թ. Դուստր Հասանեան Մեծ Դուքս Լուդովիկոս IV-ի ամուսնոյ նորա Մեծ Դքսուհի Ալիսայի: Նորին Կայսերական Բարձրութիւն թաղածառանգ և Մեծ իշան Միխայէլ Ալեքսանդրովիչ ծն. 1878 թ. 22 նոյեմբերի (անուանակոչութիւն 22 նոյեմբերի):

Թագաւոր Վայսեր Օգոստափառ դուստրները. Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ իշխանուհի Օլգա Նիկոլայեան, ծն. 1895 թ. 3 նոյեմբերի (անուանակոչութիւն 11 Յուլիսի):

Նորին Կայսերական Բարձրութիւն, Մեծ իշխանուհի Տատիանա Նիկոլայեան ծնու. 1897 թ. 29 մայիսի (անուանակոչ. 12 յունվ.):

Նորին Կայսերական Բարձրութիւն, Մեծ իշխանուհի Մարիա Նիկոլայեան, ծն. 1898 թ. 14 Յուլիսի (անուանակոչ. 22 Յուլ.):

Նորին Կայսեր. Բարձր. Մեծ. իշխանուհի Անաստասիա Նիկոլայեան, ծն. 1901 թ. Յունիսի (Անուանակոչ. 22 Դեկտ.).

Թագաւոր Վայսեր Օգոստափառ քոյրերը.

Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ իշխանուհի Կսենեա Ալեքսանդրովնա (անւաւորունակութեան մէջ).

Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ իշխանուհի Օլգա Ալեքսանդրովնա, ծն. 1882 թ. 1 յուլիսի (անուանակոչ. 11 յուլիսի) ամուսնացած է 27 յուլիսի 1901 թ. Նորին Բարձրութիւն Օլդենբուրգեան Դուքս Գեօորգ Ալեքսանդրովչի հետ:

Թագաւոր Վայսեր Օգոստափառ հօրեկոյրայրները և հօրաքոյրերը:

Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ իշխան Վլադիմիր Ալեքսանդրովիչ ծն. 1847 թ. 10 ապրիլի (անուանակոչ. 15 յուլիսի) Ամուսին նորա Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ իշխանուհի Մարիա Պաւլովնա, ծն. 1854 թ. 2 մայիսի (անուան. 22 յուլիսի): Սոցա որդիք. Նոցին Կայսերական Բարձրութիւնը՝ Մեծ իշխան Կիրիլ Վլադիմիրովիչ, ծն. 1876 թ. 30 սեպտ.

(անուանակոչ. 11 մայիսի)։ Մեծ իշխան Բօրիս Վլադիմիրովիչ ծն. 1877 թ. 12 նոյ. (անուանակոչ. 2 մայ. Մեծ իշխան Անդրէյ Վլադիմիրովիչ ծն. 1879 թ. 2 մայ. (ան. 30 նոյեմբ.)։ Մեծ իշխանուհի Ելենա Վլադիմիրովնա, ծն. 1882 թ. 17 Յունվ. (անուանակոչ. 21 մայիսի) ամուսնացած է 16 օգոստ. 1902 թ. Նորին Արքայական Բարձրութիւն, թագած. Յունաց Նիկոլայ Գէորգևիչի հետ։

Ն. Կ. Բ. Մ. իշխան Ալէքսէյ Ալէքսանդրովիչ ծն. 1850 թ. 2 Յունվ. (ան. 20 մայ.) Նորին Կայսեր. Բար. Մեծ իշխան Սէրգէյ Ալէքսանդրովիչ ծն. 1857 թ. 29 ապր. (ան. 5 յուլիսի) Ամուսին Նորա, Նորին Կայսերական Բարձրութիւն, Մեծ իշխանուհի Ելիսավէա Փէոդորովնա, ծն. 1864 թ. 20 հոկտ. (ան. 5 սեպտ.)

Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ իշխան Պաւել Ալէքսանդրովիչ, ծն. 1860 թ. 21 սեպտ. (ան. 29 յունվ. Ամուսնացած էր Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ

իշխանուհի Ալէքսանդրա Գէորգէվայի հետ († 12 սեպտ. 1901 թ.) Նորա որդիք. Նորին Կայսեր. Բարձր. Մեծ իշխան Գիմիտրի Պաւլովիչ, ծն. 1891 թ. 6 սեպտ. (ան. 21 սեպտ.) Նորին Կայսերական Բարձր. Մեծ իշխանուհի Մարիա Պաւլովնա, ծն. 1890 թ. 6 ապր. (ան. 22 յուլ.) Նորին Կայսեր. Բարձրութիւն Մեծ իշխանուհի Մարիա Ալէքսանդրովնա, ծն. 1853 թ. 5 հոկտ. անուանակոչ. 22 յուլիս. ամուսնացած է Նորին Արքայական Բարձրութիւն, Պրինց Ալֆրէդ Էրնեստ-Ալբրէր Մեծն Ռրիտանիայ, Դուքս Սաքսոն-Կոբուրգ-Գոտայի հետ։

Նորին Կայսերական Բարձրութիւն, Մեծ իշխանուհի Ալէքսանդրա Իօսիֆովնա, ծնաւ 1830 թ. 26 Յունիս (ան. 23 ապր.) ամուսնացած էր Նորին Կայսերական Բարձրութիւն, Մեծ իշխան Կոնստանդին Նիկոլայեւիչի հետ. (+ 13 յունվ. 1892 թ. Նորա որդիք. Նորին Կայսերական Բարձրութիւն, Մեծ իշխան Նիկոլայ Կոնստանդինովիչ, ծն. 1850 թ. 2 Փետր. (ան. 6 դեկտ.) Նո-

բին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ իշխան Կոնստանդին Կոնստանդինովիչ, ծն. 1858 թ. 10 օգոստ. (անուանակոչ. 21 մայիս). Ամուսին Նորա. Նորին Կայսերական Բարձր. Մեծ իշխանուհի Ելիսաւետա Մալրիկիւնա, ծնաւ 1865 թ. 13 Յունվ. (ան՝ 5 սեպտ.). Նոցա որդիք՝ Նոյին Կայսերական Բարձր. իշխան Իօան Կոնստանդինովիչ ծն. 1886 թ. 23 յուն. (ան. 24 յունիսի): Իշխան Գալրիիլ Կոնստանդինովիչ՝ ծն. 1887 թ. 3 յուլ. (ան. 13 յուլ.). Իշխան, Կոնստանդին Կոնստանդինովիչ ծն. 1890 թ. 20 դեկտ. (ան. 21 մայիսի) Իշխան Օլէգ Կոնստանդինովիչ ծն. 1892 թ. 15 նոյ. (ան. 28 սեպտ.). Իշխան Իդօր Կոնստանդինովիչ, ծն. 1894 թ. 29 մայ. (ան. 5 յուն.) Իշխանուհի Տատիանա Կոնստանդինովնա, ծն. 1890 թ. 11 յունվ. (ան. 12 յունվ.)

Նորին Կայսերական Բարձր. Մեծ իշխան Դիմիտրի Կոնստանդինովիչ, ծն. 1860 թ. 1 յուն. (ան. 21 սեպտ.)

Նորին Արքայական Մեծութիւն, Թագուհի Հելլենայ Օլգա Կոնստանդինովնա, ծն. 1851 թ. 21 օգոստ. (ան. 11 յուլ.) ամուսնացած է Նորին Մեծութեան Թագաւոր Հելլենայ Դէորդի 1-ի հետ:

Նորին Կայսերական Բարձրութիւն, Մեծ իշխանուհի Վէրա Կոնստանդինովնա, ծն. 1854 թ. 4 Փետր. (ան. 17 սեպտ.) ամուսնացած է Նորին Արքայական Բարձրութեան, Դուքս Վիրախմբերգի Վիլհելմ — Եւգինեայի հետ:

Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ իշխան Նիկոլայ Նիկոլայիւիչ, ծն. 1856 թ. 6 նոյեմ. (ան. 27 յուլ.) Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ իշխան Պետր Նիկոլայիւիչ, ծն. 1864 թ. 10 յունվ. (ան. 29 յուն.) Ամուսին Նորա, Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ իշխանուհի Միլիցա Նիկոլայիւիչնա, ծն. 1866 թ. 14 յուլ. (ան. 19 յուլ.) Նոցա որդիք՝ իշխան Բօման Պետրովիչ, ծն. 1896 թ. 5 հոկտ. (ան. 19 յուլ.) Իշխանուհի Մարիա Պետ-

բալիա, ծն. 1892 թ. 28 փետր. (ան. 28 փետր.: Իշխանուհի Նաղեժդա Պետրովնա. ծն. 1898 թ. 3 մարտի (ան. 17 սեպտեմբ.) Նորին Կայսերական Բարձրութիւն, Մեծ Իշխան Միխայէլ Նիկոլայեւիչ, ծն. 1832 թ. 13 հոկտ. (ան. 8 նոյեմբերի.) ամուսնացած էր Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ Իշխանուհի Օլգա Ֆէոդորովնայի հետ († 31 մարտի 1891 թ.) Նորա որդիք. Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ Իշխան Նիկոլայ Միխայլովիչ, ծն. 1859 թ. 14 ապր. (ան. 6 դեկտ.)

Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ Իշխան Միխայէլ Միխայլովիչ, ծն. 1864 թ. 4 հոկտ. (ան. 8 նոյեմբ.)

Նորին Կայսեր Բարձր. Մեծ Իշխան Գէորգի Միխայլովիչ, ծն. 1863 թ. 11 օգոստ. (ան. 26 նոյեմբ.) Ամուսին Նորա Նորին Կայսեր. Բարձր. Մեծ Իշխանուհի Մարիա Գէորգեւնա, ծն. 1876 թ. 20 փետր. (ան. 22 յուլ.)

Նոցա դուստր Նորին Բարձրութիւն Մեծ

Իշխանուհի Նինա Գէորգեւնա ծն. 1901 թ. 7 յուն. (ան. 14 յունվ.)

Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ Իշխան Ալէքսանդր Միխայլովիչ, ծն. 1866 թ. 1 ապրիլի (ան. 30 օգոստ.) Ամուսին Նորա, Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ Իշխանուհի Կսենիա Ալէքսանդրովնա ծն. 1873 թ. 25 մարտ. (ան. 24 յունվ.)

Նոցա որդիք՝ Նոյին Բարձրութիւնք, Իշխան Անդրէյ Ալէքսանդրովիչ, ծն. 1897 թ. 12 յունվ. (ան. 30 նոյեմբերի) Իշխան Ֆէօդօր Ալէքսանդրովիչ, ծն. 1898 թ. 11 դեկտ. (ան. 16 մայ.) Իշխան Նիկիտա Ալէքսանդրովիչ. ծն. 1900 թ. 4 յունվ. (ան. 24 յուլ.) Իշխան Դիմիտրի Ալէքսանդրովիչ ծն. 1901 թ. 2 օգոստ. (ան. 26 հոկտ.) Իշխան Րօստիսլավ Ալէքսանդրովիչ, ծն. 1862 թ. 11 նոյեմ. (ան. 14 մարտ.) Իշխանուհի Իր'նա Ալէքսանդրովնա, ծն. 1895 թ. 3 յուլ. (ան. 5 մայիսի):

Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ Իշխան Ալեքէյ Միխայլովիչ, ծն. 1869 թ.

25 սեպտ. (ան. 25 սեպտ.):

Նորին Կայսերական Բարձրութիւն, Մեծ
Իշխանուհի Անաստասիա Միխայէլովնա.
ճն. 1860 թ. 16 յուլ. (անուանակոչութիւն
22 դեկտեմբերի) Ամուսնացած էր Նորին
Արքայական Բարձրութիւն, Մեծ Դուքս
Մեկլին Բուրգ Չվերինի Փրեզրիս Փրան-
ցի հետ:

ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ

„ՂԻՐԱԿ ՕՐԱՅՈՅՅԻ“

I. ՂԻՃԵԿԵԳՐԵԿԵՆ

Նրկրագնաի մակերեւայրը—509,
250,704 քառ. քիւմէտր (մի քիւմէտրը
469 սաժէն է): Ցամաքը $\frac{1}{4}$ մասն է կաղ-
մում, իսկ ջուրը $\frac{3}{4}$:
—Նրկրաղնտի քնակիչների թիւը 1550
միլիօն է:

Կովկասեան ցեղ . . .	645 միլիօն
Մոնղոլեան . . .	590 միլիօն
Նեղրներ, Սեմիտականներ և Քամիտա- կաններ . . .	220 միլիօն
Մալայցիներ . . .	32 միլիօն
Հնդկներ . . .	9 միլիօն

Հ Ս Տ Դ Ա Ի Ա Ն Ո Ի Թ Ե Ա Ն

Քրիստոնեաներ . . .	490 միլիոն
Բողոքականներ . . .	485 միլիոն
Մահադաններ . . .	175 միլիոն
Բրամինականներ . . .	140 միլիոն
Հրէաներ . . .	8 միլիոն
Կուսալաներ . . .	862 միլիոն

Երկրագնդի ազգերը խօսում են 3600 լեզուից աւելի. նոցանից 88 լեզուով խօսում են եւրոպայում: Կրօնների թիւը 1000-ից աւելի է:

Վիսաւոր Բաղաւմներն են՝ Լօնդօն մօտ 6,000,000 բնակիչ, Պեկին 1,600,000 Փարիզ 3,000,000, Վիեննա 1,500,000 Բեռլին 1,000,000 Կ. Պօլիս 1,000,000 Նէապօլ 540,000 Պետերբուրգ 1,400,000 Մոսկվա 10,35664

Համալսարանների բիւր Իտալիա, Գերմանիա 21 Ֆրանսիա 14 Մեծ Բրիտանիա 13 Ռուսաստան 10 Սպանիա 10 Հոլլանդիա 4 Ռումինիա 3 Զվիցերլիա 2:

Բանին 1/10 են սովորում դպրոցներում.	
Միացեալ Նահանգներ 23 տոկոս:	
Զվիցերլիա 19, 5	»
Գերմանիա 18, 8	»
Ֆինլանդիա 17, 6	»
Մեծ Բրիտանիա 16, 3	»
Զվէդ-Նորվեգիա 15, 4	»
Ֆրանսիա 15, 2	»
Հոլլանդիա 14, 2	»
Բելգիա 13, 5	»
Աւստրո-Ռենդարիա 12, 3	»
Սպանիա 10, 6	»
Իտալիա 9, 6	»
Ռուսաստան 3, 1	»
Տաճկաստան 2, 2	»

Միջին թւով սկզբնական մողովորական կրթութեան համար, իւրաքանչիւր բնակչի համար Միացեալ Նահանգները ծախսում է 4 ր. 65 կ. ընդամենը մի տարում 205 միլիոն րուբլ. Անգլիան 3 ր. Ֆրանսիան—2 րուբլուց աւելի, Եւրոպական Ռուսաստանը 25 կոպ:

Թղթի գաւծածուրիւնը.—Ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհում ամեն տարի 960 միլիօն փութ թուղթ է գործածուում. այդքան թուղթ սկստըաստելու համար 4000 գործարան է աշխատում:

Մարդկային կեանքի միջին հասակը 33 տարի. ծնունդների թուից չորրորդ մասը մեռնում են մինչև 7 տարեկան հասակը և համարեա կէսը մինչև 40 տարեկան հասակը. 60 տարեան հասնում են միայն 6 մարդ հարիւրից, 80 տարեան 1 մարդ 500-ից, մինչև 100 տարուն 1 մարդ հազարից:

Մեռնողների թիւը տարին 33 միլ. օրական 96 հազար, իւրաքանչիւր ժամ 3730, իւրաքանչիւր րոպէ 60 և ամեն վայրկեան 1 մարդ:

Ծնունդների թիւը $9\frac{1}{2}$ միլիօն աւելի է մեռնողներից: Իւրաքանչիւր տարի կտատուում է 82,500000 պոսակ:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԻՆԵՐՈՐԵԱՆ
ՈՅՓԵՐԸ

Գրանդա	Խաղ. ժմիկ.	Գրանդ. նու. Պատկերադ.	մական ծախսերը	տարեկան:	մլ. ր.
Ֆրանսիա	574,000	4,000,000	457	340 ³	340 ³
Եւրոպայում	939,000	3,500,000	383	361 ¹	361 ¹
Գերմանիա	590,000	2,550,000	215	293 ¹	293 ¹
Ք. հունգ.	381,000	1,709,000	148	120 ¹	120 ¹
Իտալիա	256,000	1,784,000	328	127 ³	127 ³
Տունկայում	220,000	900,000	228	83 ³	83 ³
Իսպանիա	128,000	780,000	55	60 ²	60 ²
Պոլիա	254,000	746,000	910	328 ⁷	328 ⁷

Զվ. նորվ.	58,000	329,000	166	22, ⁴
Րուսիոյ	61,000	258,000	30	15, ³
Նիդերլանդիս	74,000	237,000	130	29, ³
Զվէցարիա	շուշի	230,000	—	9, ²
Բելգիա	51,000	191,000	—	19, ¹
Սերբիա	22,000	161,000	—	4, ⁵
Բուլղարիա	42,000	159,000	17	8, ⁷
Փարսից.	33,000	154,000	35	16, ²
Յունաստան	25,000	82,000	69	8, ⁵
Գանիս	18,000	63,000	107	8, ³

Գրտերազմական ծախսը եւրոպայի վերայ տան տարի
կնոսի 1855 միլիոն բուրլի:

Ռ Ո Ւ Ս Ա Ս Տ Ա Ն

Ռուսաստանի տարածութիւնն է 19,7104152 բառ. վերստ. բնակիչների թիւը 127,347000: Նահանգներ 78, գաւառներ 792, վիճակներ 2, շրջաններ 18, քաղաքներ 1300, գիւղ և աւան 550913:

Բնակիչների թիւը ըստ դաւանութեան. Յունաւաւան 93 միլ. սուս աղանդաւորների 2 միլ. Հայ-Լուսաւորչականներ 1¹ միլ. կաթոլիկներ 10 միլ. բողոքականներ 5 միլ. Գոապաշտներ 3 միլ. Հրէաներ 4¹ միլ. Մանմետականներ 12 միլիոն:

Զօրքը խաղաղ ժամանակ 950,000, պատերազմի ժամանակ 3,500,000: Թնդանօթ խաղ ժամանակ 4,500, պատերազմի ժամանակ 5000. Հի՛ խաղաղ ժամանակ 550,000, պատերազմի ժամանակ 500,000: Նաւատորմ-նաւ 356, թնդանօթ 1200, ծովային զինուոր 30,000.

Ժողովրդական կրթութիւնը-11 հոմալուարան 13,400 ուսանող. բարձրագոյն

զպրոցներ 41, ուսանողների թիւը 30,000.
միջնակարգ զպրոցներ 1384 (901 աղա-
յոց և 483 օրիորդաց) աշակերտների թի-
ւը 278,445. տարրական զպրոցներ 64,816
աշակերտներ 21½ միլիօն:

Փողովրդական կրթութեան վերայ ծախ-
սում է 48 միլ.: Փողովրդական բարոյա-
կանութիւն 895 բռնաւ. մի աւարայ ըն-
թացքում միջին թւով նրանց մէջ մանոււմ
են 600,000 կալանաւոր. իւրաքանչիւր
տարի միջին թւով յանցանքների համար
դատւել են. նահանգական դատարաննե-
րում և պալատներում 40,000 մարդ, ու-
րոնցից 26,000 դատապարտւել են (23,500
աղամարդ և 2500 կին): Հաշտարար դա-
տարաններում դատւել են 90,000 մարդ,
դատապարտւել են մօտ 70,000: Մի զպրո-
ցը միջին թւով գալիս է 2950 մարդու. մի
հեկտեցին 1200 մարդու, մի գինեռուներ
820 մարդու:

Հիւանդանոցներ 3520, բժիշկ 9880,
ֆելդշերներ 14000, մանկաբարձուհիներ

6300, Միջին թւով մի հիւանդանոցը գա-
լիս է 86 հազար մարդու, մի բժիշկը—
19000 մարդու մի մանկաբարձուհին
8000 կնոջ:

II. ՎԵՃԵՌՆԵՐԵՐԸ Մարտիկներով պարսաւորուել չեն կարող

1. Քաղաքացիական իրաւունքներից զրրկուածները:
2. Հոգեւորականները:
3. Այն զիւղացիները, որոնք շարժական ստացուածքից զուրկ են, եթէ միայն առկայութեան թոյլտուութեան վկայական (պարնետ չունին):
4. Բոլոր ստորին աստիճանաւորները (НИЖЕ ПОДЪЯЧЬ) եթէ միայն հաստատ ծառայութեան մէջ են:
5. Կինը առանց իւր ամուսնու թոյլտուութեան, իսկ օրիորդը առանց իւր ծնողների, եթէ նրանք իրանց տնուամբ վաճառականական գործ չեն կատարում:
6. Վաճառականների օրդիքը, որոնք տնրաժան են իրանց ծնողներից:

Վերոյիշեալ անձնաւորութիւնների արւած մուրհակները մուրհակի ոյժ չեն կա-

րող ունենալ, բայց ըստ հայեցողութեան դատաւորի նրանք կարող են պարտաւորադրի նշանակութիւն ունենալ:

Մուրհակը պէտք է գրել յատկապէս մուրհակի համար օրէնքով որոշւած (реп-бонот) թղթի վերայ, հակառակ դէպքում տուգանք է ստնւում օրինական թղթի արժէքից 10 տնգամ աւելի:

Հասարակ մուրհակների ձեւեր

Александрополь, 24 Ноября 1903 г.

Вексель на 2000 рублей.

2 Января 1903 года по сему векселю повиненъ я заплатить Московскому купцу Аршаку Оганесовичу Геворкянцу двѣ тысячи рублей.

Александропольскій купецъ Оганесь Геворговичъ Степанянцъ.

II

Александрополь, 24 Ноября 1903 г.

Вексель на 2000 рублей.

Отъ сего числа черезъ три мѣсяца по сему векселю повиненъ я заплатить Александропольскому купцу Саркису Яковлевичу Петросянцу двѣ тысячи рублей.

Александропольскій житель Гегамъ Аркелянъ Минасянцъ.

Ալեքսանդրապոլ, 24 Նոյեմբերի 1903 թ.

Մուրհակ 2000 ռուբ.

1903 Թուի Յունվարի 2-ին այս մուրհակով պարտաւոր եմ վճարել Մոսկվայի վաճառական Արշակ Գէորգեանցին երկու հազար ռուբլի:

Ալեքսանդրապոլի վաճառական Յովհաննէս Ստեփանեան:

Ալեքսանդրապոլ, 24 Նոյեմբերի 1903 թ.

Մուրհակ 2000 ռուբ.

Սոյն Թուից երեւ տմիս լիսոյ, այս մուրհակով պարտաւոր եմ վճարել Մոսկվայի վաճառական Արշակ Գէորգեանցին երկու հազար ռուբլի:

Ալեքսանդրապոլի բնակիչ Յովհաննէս Ստեփանեան:

Դրուագաւոր քղերի գինը

(Մուրհակների)

Թղթի

Մուրհակների դամարը. գինը.

Մինչև 50 ռ. — 10 կ.

» 100 » — 15 »

» 200 » — 30 »

» 300 » — 45 »

» 400 » — 60 »

» 500 » — 75 »

» 600 » — 90 »

» 700 » 1 05 »

» 800 » 1 20 »

» 900 » 1 35 »

» 1000 » 1 50 »

» 1500 » 2 25 »

» 2000 » 3 »

» 3000 » 4 50 »

» 4000 » 6 »

» 5000 » 7 50 »

» 6000 » 9 »

» 7000 » 10 50 »

Մինչև 8000 ռ. 12 — կ.

» 9000 » 13 50 »

» 10000 » 15 50 »

» 20000 » 30 — »

» 30000 » 45 — »

» 40000 » 60 — »

» 50000 » 75 — »

Կապակցութիւնների (ակսերի)

Թղթի

գինը.

Ակսերի դամարը.

Մինչև 100 » — 40 »

» 200 » — 80 »

» 300 » 1 20 »

» 400 » 1 60 »

» 500 » 2 — »

» 600 » 2 40 »

» 700 » 2 80 »

» 800 » 3 20 »

» 900 » 3 60 »

» 1000 » 4 — »

» 2000 » 8 — »

»	3000	»	12	—	»
»	4000	»	16	—	»
»	5000	»	20	—	»
»	6000	»	24	—	»
»	7000	»	28	—	»
»	8000	»	32	—	»
»	9000	»	36	—	»
»	10000	»	40	—	»
»	20000	»	80	—	»
»	30000	»	120	—	»
»	40000	»	160	—	»
»	50000	»	200	—	»
»	100,000	»	400	—	»
»	200,000	»	800	—	»
»	300,000	»	1200	—	»
»	500,000	»	2000	—	»

III ՕՐԷՆՍԳԻՏԱԿԵՆ

Ցանկանալով մի փոքրիկ ծառայութիւն մատուցանել ռուսահպատակ հայերի այն ստուար մասին, որ ուրիշ միջոց չունի մօտիկ ծանօթանալու տիրապետող կառավարութեան օրէնքներին, մենք „Օրացոյցիս“ յաւելուածի ներածին չափ առաջ ենք բերում այստեղ „Судбные уставы“ անունով 1883-ին հրատարակուած Օրէնքադրքի այն յօդուածները, որոնք կարող են հետաքրքրական ու պիտանի լինել առհասարակ ամենքին:

Քաղաքացիական դատավարութիւն

32. Պահանջը (искъ, գործը) առաջարկում է այն Հաշտարար Գատաւորին, որի բաժնումը (ուշաստօք) մշտապէս կամ ժամանակաւորապէս բնակւում է պատասխանատու անձը (օտովեաչիկ):

33. Այն պահանջը, որ վերաբերում է այլ և այլ հաշտարարական բաժիններում

ընակող մի քանի պատասխանատու անձինքներին, դատախազին (պահանջողին) ընտրութեամբ առաջարկում է այդ բաժիններից մէկին Հաշտարար Դատաւորին:

46. Դատ վարողները իրանց ընտրած հաւատարմատարներին (պովերէններին) մասին Հաշտարար Դատաւորին յայտնում են բերանացի կամ գրաւոր:

47. Հաւատարմատարի ընտրութեան մասին արած բերանացի յայտարարութիւնը (զանուկներէ) Հաշտարար Դատաւորը մտցնում է իր օրագիրը (ժուռնալին) որ ստորագրում է և պահանջողը, եթէ նա գրագէտ է: Սրա մասին անելիք գրաւոր յայտարարութիւնը կարող է անուիլ կամ նոյն իսկ խնդրագրի վրայ կամ առանձին հաւատարմութիւն (գովերեննոստի) վրայ: Այսպիսի յայտարարութեան մէջ հաւատարմութիւն տուողին (գովերիտել) ստորագրութիւնը պէտքէ վաւերացրած (զասվիդետել-նոտովան) լինի Հաշտարար Դատաւորին, նօտարին, ոգտիկանութեան կամ տեղական

վարդաւորի կողմէն:

48. Այն հաւատարմատարը, որին գանգաւորը (տեւաժուշչիսեակ) յանձնելու է իր գործը Հաշտարար Դատաւորին մօտ վարելը, կարող է այն վերջացնել հաշտութեամբ, թէպէտ և դրա մասին յիշուած չլինի հաւատարմութիւն մէջ:

49. Հաւատարմատարը կարող է հրաժարուել իրան յանձնուող գործի մասին միջնորդելուց (խօղատայութօ) բայց դրանից յետոյ չի կարող հաւատարմատարութիւն անել հակառակ կողմի համար և, իր գործատիրոջ բացակայութեան դէպքում, պարտաւոր է տեղեկութիւն տալ նրան իր մերժման մասին այնքան վաղ, որ նա մինչև ժամանակամիջոցը (սրոկ) կարողանայ ներկայանալ ինքը կամ ուղարկել մի այլ հաւատարմատար:

50. Գործատէրը կարող է ամեն ժամանակ ոչնչացնել հաւատարմատարին տուած հաւատարմութեւզթը, յայտնելով դրա մասին Հաշտարար Դատաւորին գրա-

ւոր կամ բերանացի: Բայց Գոտաւորը պարտաւոր չէ ոչ յետաձգել գործը այդ պատճառով, ոչ էլ սպասել նոր հաւատարմատարի նշանակելուն ու դատարան գալուն: Այն բոլոր գործողութիւնները, որոնք օրէնքի համար կատարուել են հաւատարմատարի ձեռքով, մինչև Հաշտարար Գոտաւորի յիշեալ տեղեկութիւն ստանալը պահպանում են իրանց գորութիւնը:

Պահանջի ներկայացման և դատարան կանչուելու մասին

51. Հաշտարար Գոտաւորին առիթ խնդիրը կարող է լինել զբաւոր կամ բերանացի:

52. Հաշտարար Գոտաւորը զբաւոր խնդիրը մատեան մուծելուց յետոյ՝ կտրուում է գործատիրոջ (գանգատողի) մօտ, և նա, եթէ զբաղէտ է, ստորագրում է:

54. Թէ զբաւոր և թէ բանաւոր խնդիր տալու ժամանակ գանգատողը պարտաւոր է՝ 1) ցոյց տալ ինչպէս իր և վկաների,

իթէ այգալիսիններին նա մատնացոյց է տնում, նոյնպէս և պատասխանատուի կոչումը, անունը, հայրանունը, մականունը, և ընակութեան տեղը. 2) ցոյց տալ այն սպացոյցները, որոնց վրայ նա հիմնում է իր պահանջը. 3) նշանակել պահանջի դիրք, բացի այն գործերից, որոնք գնահատութեան չեն ենթարկուում. 4) բացատրել թէ իսկուպէս նա ինչ է պահանջում:

57. Այն դանդաղոր, որ իր պահանջները հիմնում է զբաւոր սպացոյցների վրայ, խնդիրը ներկայացնելու յանձնում է նրանց Հաշտարար Գոտաւորին, ստորագրութիւն հանելով նրանից և յամենայն դէպս ոչ ուշ քան դատարան ներկայանալու համար նշանակած օրից մի օր աւաջ, երեկոյեան երկու ժամը:

63. Կոչնագիրը (սովետական) յանձնում է իրան կոչուած անձնաւորութեանը:

64. Կոչուած մարդու բացակայութեան դէպքում՝ կոչնագիրը թողնում է նրա տանեցոց մօտ, կամ նրա կալուածքը, կամ

տունը կառավարողի, կամ այն գրացու մօտ, որ կհամաձայնուի կոշնագիրը հասցնելու կոշուած անձնաւորութեանը և գրա համար ստորագրութիւն կտայ:

67. Հաշտարար Գատաւորի մօտ ներկայանալու համար նշանակած օրը կարող է յետաձգուել երկու կողմի խնդրելով:

Վ. ի ձաղներէ ցերեպայանայս և գործի կասարման մեսից

68. Հաշտարար Գատաւորի մօտ գործերի քննութիւնը կատարուած է հրապարակաւ և բանաւոր կերպով: սակայն նիւտը կարող է լինել և անձայն, եթէ գրա մասին երկու կողմերն էլ կը խնդրեն և հաշտարար Գատաւորը կյարգի նրանց խնդիրը:

70. Հաշտարար Գատաւորը երկու կողմերի հետ նախապէս բացատրուելուց յետոյ՝ առաջարկում է նրանց վերջացնել գործը հաշտութեամբ, ցոյց տալով, իւր կարծիքով, դրա համար ճշմարիտ միջոց-

ներ: Այդպիսի հաշտեցուցիչ միջոցներ հաշտարար գատաւորը պարտաւոր է գործ դնել և գործի ժամանակը, և միայն անյաջողութեան դէպքում ձեռք է տալիս վճիռ կայացնելուն:

71. Գանդատողների՝ հաշտութեամբ վերջացրած գործը բացատրվում է գրաւոր կերպով, և կարգաւոց յետոյ, ստորագրուած է նրանց կողմից, կամ նրա կողմից, ում որ նրանք կը հաւատան այդ: Հաշտութեամբ վերջացրած գործը չի կարող նորից յարուցուիլ:

72. Ձեռք զարկելով գործի քննութեանը, և հաշտարար Գատաւորը առաջարկում է գանդատողին պատմել գործի հանգամանքները և բացատրել իր պահանջները, յետոյ լսում է պատասխանատուի բացատրութիւնները թոյլ տալով երկու կողմին էլ սրանից յետ ևս հերթով լրացնել իրանց ցուցմունքները և առաջարկելով իր կողմից գործի բացատրութեան կարեւոր հարցերը: Երբ հաշտարար Գատաւորը կը գտնի, որ գործը

բուսական բացատրուած է, այն ժամանակ
դադարեցնում է երկու կողմի վիճարանու-
թիւնը:

76. Գործի բացատրութեան համար ան-
հրաժեշտ տեղեկութիւններ կամ որ և իցէ
ստեղծական տեղից կամ պաշտօնական ան-
ձից զբաւոր հաւաստիքի (գոկումէնտ)
պատճէնը ստանալու համար՝ Հաշտարար
Դատաւորը դանդաղողին, նրա խնդրելովը
տալիս է վկայական, առ այն, որ տեղեկու-
թիւնը կամ զբաւոր հաւաստիքի պատճէնը
յիբաւի հարկաւոր է իսկապէս և որքան ժա-
մանակով:

77. Գործի ընթացքը Հաշտարար Դա-
տաւորի մօտ ընդհատուած է. 1) բոլոր վի-
ճողների փոխադարձ համաձայնութեամբ
2) վիճողներից մէկի կամ հաւատարմա-
տարի մահուան, խելագարութեան կամ բո-
լոր իրաւունքներից զրկուելու դէպքում:

78. Գործը նորոգուած է երկու վիճող
կողմերի կամ նրանցից մէկի խնդրելովը:

Ապացոյցների մասին

81. Պահանջողը պէտք է ապացուցանի
իր պահանջը: Պահանջողի պահանջմանց
դէմ խօսող պատասխանատուն պարտաւոր
է ապացուցանել իր պատասխանները:

82. Հաշտարար Դատաւորը ապացոյց-
ներ կամ տեղեկութիւններ չէ հաւաքում,
այլ իր վճիռները հիմնում է բացառապէս
վիճողների ներկայացրած ապացոյցների
վրայ:

Դատար ապացոյցներ

105. Հաշտարար Դատաւորը գործի
վճռելու ժամանակը ի նկատի է ունենում
ամեն տեսակ գործողութիւններ (ակտ),
թէ վերջացրած և ընդունուած կարգով
ներկայացրածները, թէ տնայինը և թէ ու-
րիշ թղթերը:

106. Ընդունուած կարգով ներկայացրած և
վաւերացրած զբաւոր հաւաստիքների բո-
վանդակութիւնը չի կարող հերքուել վկա-
ների ցուցմունքներով:

107. Այն դէպքում, երբ վիճողները կասկած են յայտնում գործողութեան խկականութեան մասին, Հաշտարար Դատաւորը հաւատարմանում է նրա խկականներ, համեմատելով այն ուրիշ գործողութիւնների հետ, ձեռքի (պոչերի) հետ և վկաններին հարցնելով, որի մասին և կազմում արձանագրութիւն:

Ն Ե Ղ Ա Ն Վ Ն

115. Վիճողներին չէ արգելւում, որ իրանց փոխադարձ համաձայնութեամբ խնդրեն Հաշտարար Դատաւորին իրանցից մէկի երգուելովը վճռել գործը. բայց Հաշտարար Դատաւորը չէ կարող ոչ ստիպել վիճողներին երգուել, ոչ էլ իրանցից առաջարկել պահանջողին կամ պատասխանատուին:

117. Երգումն ընդունւում է իբրեւ տպացոյց այն բանի, ինչի համար որ նա տեղի է ունեցիլ, և չի կարող հերքուել ուրիշի ոչ մի տպացոյցով:

118. Վիճողներին չէ թոյլատրւում երգուել. 1) այն գործերում, որին մասնակցում են անշտափահասները և առհասարակ այնպիսի անձնաւորութիւններ, որոնց չէ թոյլատրւում ազատ կարգադրութիւններ անել մի կալուածքի մէջ. 2) այն հանգամանքներում, որոնք կապ ունեն արքունի վարչութիւնների, հողային հաստատութիւնների և քաղաքային կամ զիւղական շահերի հետ. 3) համայնքների և ընկերութիւնների գործերում:

ՎՃՌԻ ՄԱՍԻՆ

129. Հաշտարար Դատաւորը կողմերի ասածը լսելուց յետոյ, ի նկատի է առնում գործի մասին առաջ բերած բոլոր հանգամանքները, և, իր խղճի թելադրութեամբ որոշելով ապացոյցների նշանակութիւնը և ոյժը, կայացնում է վճիռը, որ չպէտք է հսկողակի օրէնքին:

130. Վճիռը կայացնելիս Հաշտարար Դատաւորը կարող է մէկ կամ երկու կողմի ասելովը տաճնորդուել հանրայայտ տե-

դական սովորութիւններով, միայն այն դէպ-
քում, երբ տեղական սովորութիւններին
յարմարուելը խնդալէս թոյլ է տրուում ռ-
բէնքով, կամ այն դէպքերում, որ չեն
թոյլատրուած օրէնքով:

131. Հաշտարար Դատաւորը իրաւունք
չունի ոչ վճիռ կայացնելու այն առարկա-
ների վերաբերութեամբ, որոնց մասին պա-
հանջ չէ յայտնուած, ոչ դատելու աւելի՛
քան որ պահանջում են վիճողները:

133. Վճիռ կայացնելով Հաշտարար Դա-
տաւորը դատապարտում է մեղադրուած
կողմին վարձատրելու տրդարացած կող-
մին գործի վրայ դնացած ծախսերը, եթէ
վերջինս կը պահանջի այդ:

134. Հաշտարար դատաւորը՝ վերջնակա-
նապէս վճռում է գործերը այնպիսի պա-
հանջներով, որոնց գումարը 2000 ռուբ-
լուց բարձր չէ:

135. Այն գործերի վերաբերութեամբ,
որ Հաշտարար Դատաւորը վճռում է վերջ-
նականապէս, նա վճռի մէջը նշանակում է

ժամանակամիջոց, առ այն, որ թոյլ է տրուում
մեղադրուած կողմին յօժարութեամբ կա-
տարել վճիռը:

136. Եթէ մեղադրուած կողմը չունի ոչ
մի պատրաստի միջոց վճռի համաձայն
դրամական գումարը հատուցանելու, այն
ժամանակ Հաշտարար Դատաւորը կարող
է յետաձգել վճիռը որոշ ժամանակամիջոց-
ներով, նայելով պահանջի քանակութեանը
և պարտապանի միջոցներին, որի մասին և
վիճողների ցանկութեամբ տալիս է նրան
վկայաթուղթ:

137. Այն պարտապանը, որ թոյլ է տա-
լիս անճշտութիւն հատուցանելու մէջ՝ նախ-
ընթաց (136) յօդուածի հիման վրայ նրան
արած յետաձգումից (քաղաքօչկա) յետոյ՝
պահանջողի խնդրելով բնթարկում է Հաշ-
տարար Դատաւորի կարգադրութեամբ բո-
լոր գումարը անյապաղ հատուցանելուն:

139. Վճիռը կայացնելով՝ Հաշտարար
Դատաւորը համառօտ կերպով արձանա-
գրում է և յայտնում է վիճողների բոլոր

ներկայ եղողները առաջը:

141. Վճիռը յայտարարելուց յետոյ Հաշտարար Դատաւորը պարտաւոր է կողմնակա՞ն վերջնականապէս ոչ ուշ քան երեւօրում:

144. Վճռի պատճէնը Հաշտարար Դատաւորը պարտաւոր է տալ ոչ ուշ քան երեւոյ օրը՝ զրա մասին խնդիր ստանալու ժամանակից:

Բացակայական (գաօցնի) վճռի եւ պատասխանի (օսզիւ) մասին

145. Երբ պատասխանատուն չէ ներկայանում նշանակած ժամանակամիջոցին, Հաշտարար Դատաւորը, պահանջողի լընդրելովը կայացնում է բացակայական վճիռ, իսկ երբ պահանջողը չէ ներկայանում, դադարեցնում է գործի քննութիւնը, բայց պահանջողը չէ զրկում գործը նորից սկսել տալու իրաւունքից, ներկայացնելով նոր պահանջողական խնդիր:

147. Եթէ Հաշտարար Դատաւորը որ և

իցէ կերպով իմանում է նիստի օրը, որ պահանջողի կամ պատասխանատուի չներկայանալու պատճառը որ և իցէ անյադիժելի արգելքներ են եղել, կամ որ հրաւիրման կոչնագիրը իր ժամանակին չէ հասցրած պատասխանատուին, այն ժամանակ յետաձգելով գործի վճիռը, նա վիճողներին, նոր ժամանակամիջոց է նշանակում ներկայանալու համար, որի մասին ներկայացողին յայտնում է բերանացի, իսկ չներկայացողին ուղարկում է կոչնագիր: Այդ դէպքում, այսպիսի յետացման համար հիմք եղող առիթները պէտքէ մոցուին արձանագրութեան մէջ:

150. Բացակայական վճռի պատճէնը ուղարկում է պատասխանատուին կոչնագրի հետ:

151. Բացակայական վճռի պատճէնը յանձնելու ժամանակից, երկու շաբաթուայ ընթացքում պատասխանատուն իրաւունք ունի ներկայանալու Հաշտարար Դատաւորին և խնդրելու պահանջողին հրաւիրելու և գործը նայելու մասին:

152. Պատասխանի ստանալովը բացառապես վճիռը համարում է անգործ և գործը վերադառնում է այն դրուժեանք, որի մէջը գտնուում էր մինչև վճռի կայացնելը:

153. Պատասխանատուի երկրորդ անգամ չներկայանալու դէպքում, պահանջողի խնդրելովը, կայացնում է երկրորդ բացակայական վճիռը, որի դէմ պատասխան (օտդիւ) չէ թոյլատրում:

ԱՃԻՂԱՆՕՒՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԳԸ

1047. Առևտուրը պէտք է սկսուի առաջատեան քաղաք ժամին և երեկոյեան վեց ժամից աւելի չի կարող շարունակուել:

1048. Եթէ քաղաք ժամին ոչ մի առևտուր անող չի երևայ, կամ կղայ միայն մէկը, այն ժամանակ դատական տեսուչը (Սուդերնի Պրիստաւ) որ պէտք է սկսի առևտուրը, պէտք է սպասի զնուգներին մինչև երեկոյեան երկու ժամը. բայց եթէ տասներկու ժամին դան միայն երկու

զնող, այն ժամանակ նրանց պահանջելովը Տեսուչը ձեռք է տալիս աճրդախօսութեանը:

1049. Մէկ օրուայ մէջ չըվերջացած առևտուրը շարունակում է հետևեալ օրերը՝ մինչև վերջացնելը:

1051. Պարտատէրը ընդհանուր հիման վրայ կարող է մասնակցել աճրդին. բայց պարտավանք, նրա խնամակալը, կայքը ցուցակագրելուն մասնակցող անձնաւորութիւնը կամ նրա ծախողը, նոյնպէս և ստիկանութեան անգամը, որ ներկայ է լինում աճրդին՝ իրաւունք չունին մասնակցելու առևտուրին:

1052. Առևտրին ներկայ եղող կայքի տիրոջը թոյլ է տրուում պահանջել, որ այս կամ այն առարկան միւսներին վաղ ծախուի:

ԱՃՐԳԻ ԽԵՏԵԱՐԱՐՆԵՐ

1057. Գնողը աճրդի միջոցին տալիս է ոչ տակաւ քան իր վերջին անգամ առաջարկած գնի հինգերորդ մասը: Մնացածը

նա պարտաւոր է վճարել առ ձեռն դրամով ոչ ուշ հետեւեալ օրուայ աստեղիւս ժամից:

1058. Ապրանքները տրուած են գնողներին աճրդի միջոցին նրանց առաջարկած գումարը լրիւ ստանալուց յետոյ:

1059. Եթէ ապրանքի մի մասի ծախուելուց ստացւած գումարը կարող է կատարելապէս բաւականութիւն առաւ պարտքին և աճրդի ծախսին, այն ժամանակ մնացած իրերը չեն ծախուում և վերադարձուում են իրանց տիրոջը:

Չկայացած աճուրդը

1062. Աճուրդը համարուում է չկայացած 1) եթէ գնել ցանկացողները չեն գայ կամ կրգայ միայն մէկը. 2) եթէ եկողներից ոչ ոք գնահատութեան վրայ ոչինչ չի աւելացնի, 3) եթէ աճուրդը վերջանալուց յետոյ գնողը առհաւատաշեայ (զադատօկ) տալով՝ իր ժամանակին չի վճարի մնացած գումարը:

1063. Երբ գնողներ չըլինելու պատճառով աճուրդը չըկայանայ, այն ժամանակ պարտապանի ներկայ հղուղ պարտատէրերը իրաւունք ունեն ձայների բազմութեամբ, իրանց պահանջի համեմատ խընդրելու նոր աճուրդ անելու մասին կամ չը ծախուած իրերը գնահատած գնով իրանց վրայ թողնելու:

1064. Մնացած իրերը իր վրայ թողնելու իրաւունքը գլխաւորապէս պատկանում է այն պահանջատիրոջը, որի խնդրելովը արգելք (արեստ) էր գրուած պարտապանի կայքերի վրայ, իսկ յետոյ նրան որի պահանջը տւելի նշանաւոր է:

1065. Այն կայքը, որ չեն ծախուում երկրորդ աճրդին և որ պարտատէրերը չեն թողնում իրանց վրայ, ազատուում են արգելքից, իսկ պարտապաններին իրաւունք է տրուում պարտապանին պատկանած ուրիշ կայքերից անել իրանց պահանջները:

1607. Պահանջողը իրաւունք ունի խընդրելու նոր աճրդի մասին, եթէ առհաւատ-

չեան տալուց յետոյ մնացած գումարը իր ժամանակին չէ վճարուած (յօդ. 1057): Այսպիսի դէպքում առհաստաչեան միացում է այն ընդհանուր գումարի հետ, որ ստացւել է կաշքերի վաճառումից:

Անհամ իյայֆերի հասարակական անուրդով ծախուելու ժամանակամիջոցները 1142. Անշարժ կաշքերի հասարակական առևտուրը տեղի է ունենում մէ պակաս քան տարին չորս անգամ Այս աճուրդների ժամանակամիջոցները նշանակուած են իւրաքանչիւր երեք տարուայ համար ներքին Գործերի Պաշտօնէի կազմից Փինանսերի և Սրբարարդատութեան Պաշտօնեաների հետ հազարգումիցիւայ յետոյ:

1143. Անշարժ կաշքի աճրդի օրը չի կարող նշանակուել. 1) մի ամսից վաղ եթէ նա գնահատուած է 500 ր. ոչ բարձր. 2) երկու ամսից վաղ, եթէ գնահատուած է 500 ր. տեղի. բայց ոչ բարձր 1000 ր. 3) երեք ամսի վաղ, եթէ գնահատուած է 10000 ր. բարձր:

VI. ԲԱՐՈՅԵԿԱՆ ՄՏՁԵՐ

— Ոչինչ բան տնքան հաւատարիմ բարեկամ չէ մեկ, որքան լաւ գիրքը:

— Այն մարդը, որ չէ լուսաւորուել մտաւոր լուսով, աւելի տարաբախ է, քան թէ նա՝ որ կոյր է ծնուել:

— Զրադուած լինելը՝ երջանիկ լինել է:

— Պարսպ մարդու ուղեղը սատանայի դարձարան է և ծոյլ մարդը դժոխքի ոխերից մէկն է:

— Առանց կարգ ու կանոնի՝ խեղքը իր կարողութեան երեք քառորդը կորցնում է:

— Առաքինի մարդը լաւ բաներից ամենամեծն է, և մեծ բաներից ամենալաւը:

— Լաւ խրատներն ու վատ օրինակները մի ձեռքով շինում են, միւսովը քանդում:

— Այնպէս եղիր, ինչպէս որ քեզ ցոյց եւ տալիս, և միշտ այնպէս ցոյց աուր, ինչպէս որ կուս:

— Նա է տալիս տոտոտաձեռն, ով ոչ ոքի չի պարտաւորեցնում. տալու եղանակը

աւելի նշանակութիւն ունի, քան թէ տուածը:

— Ամենաազնիւ զարդարանքը պարզութիւնն է:

— Աւելի լու է երեկոյեան առանց կերակուր ուտելու պառկել, քան թէ առաւօտ պարտքով վեր կենալ:

— Ինքնահաւանութիւնը հոգւոյ աչքացաւութիւնն է, այս պատճառով ուրիշ մարդիկ ինքնահաւանի աչքում փոքրիկ են երևում:

Մենք կրում ենք մեր մէջը մեր ամենամեծ թշնամիները՝ մեր կըքերը:

— Ներելու առաջին տառիճանը՝ կրած վիրաւորանքի մասին չխօսելն է:

— Մահկանացու մարդը անմահ նախանձ չպիտի ունենայ:

— Արժանի չէ իշխանութեան այն մարդը, որ չէ կարողանում իշխել իր վրայ:

— Ճակատագիրը յաճախ խաղ է խաղում ազգերի գլխին, տալով նրանց փոխառ փոխ իրրե իշխաններ՝ երբեմն հերոսներ, երբեմն զերօսներ:

— Մենք ամեն օր մեռնում ենք, իւրաքանչիւր բոլին մեզ մի քայլ մօտեցնում է դերեզմանին:

— Վինը միայն մի կերպով կարող է զեղեցիկ լինել, բայց սիրելի լինել՝ կարող է հազար կողմից:

— Շողորորթն ու խարերան հաւատարմապէս երկխոյալի են:

— Յարի դործերը զանգերի պէս բարձրաձայն են հնչում երկնքում (Ռիքտէր)

— Արգարտէր մարդը, ասում է Մասիլիկոնը, աշխարհային խօսք ու զբոյցից բարձր է կանգնած և՛ թագաւորում է ամեն եղելութեանց վրայ: Ամենքը նրան հպատակում են. իսկ նա ինքը հպատակում է միայն միակ Աստծուն:

— Երբ մարդս մեռնում է, մարդիկ սովորաբար հարցնում են «Ինչ կարողութիւն է թողել». իսկ նրա հոգուն հոնգիւղ հրեշտակները հարցնում են երկնքում. «Ի՞նչ բարի գործեր ես ուղարկել դու աշտուղ քեզից առաջ»:

— Ոչ ոք պարտական չէ լինել հարուստ, մեծ գիտուն, բայց ազնիւ լինել՝ պարտական է ամեն մարդ: (Բենիամին Ռուզիար):

— Մի ազգ որ ազնիւ, սուղամիտ, վեհունձն, արի և առաքինի չէ, միւս ազգերից յարգ չի գտնի և աշխարհումս որեւէ կշիռ չի ստանայ:

— Մի ազգ, որի գերագոյն աստուածը նրա թական շահն է կամ թէ դազն ու մանէթը, անտարակոյս թշուառ վիճակ կունենայ:

— Մէկ լաւ մայր հարկւր վարժապետ արժէ: Տան մէջ նա բոլորի համար մի րեւոյթին ասող է և որանքի մոզնիւրը: (Ջորջ Հերբէրտ)

Ամենատղքատ տունն անգամ, որտեղ իշխում է մի առաքինի, աշխուրջ և ժիր կին, դառնում է հանդստութեան, առաքինութեան և հրջանկութեան օթեան (Ս. Սմայլս):

— Մի մարդ որ սիրում է իր քնտանիքը, նոյն սիրով կը ծառայէ և, հոյրենիքին (Նոյն):

— Գտաւրկապարտ, ուր՝ մի և անօգուտ մարդը, ինչքան էլ երկար տարի, տարած չի լինի, այլ միայն բուսած կամ աճած (Սմայլս):

— Աւելի լաւ է որ ես ինքս վնաս կրեմ ճշմարտութիւն ասելով, քան թէ լռելովս ճշմարտութիւնը վնասուի: (Ջոն Պիմ)

— Ճշմարիտ մեծութիւնը անձնական վայելքներ, փառք ու հռչակ որոնելով չէ ստացւում, այլ պարտքը կատարելով: (Ռոբերտսոն):

— Մենք սերիշների բախտի մոռին հոգալիս մեր յատուկ բախտն ենք գտնում (Սմայլս):

— Դարեկցութիւնը՝ սրտեր բացանող մի սոկի բանալի է (Նոյն):

— Սիրելին կնոջ շնորհքն է, ոչ թէ գեղեցկութիւնը (Ձէքսպիր):

— Ամուսնութեան սոկի կանոնն է՝ «Համբերիր, ու կրիր»: (Սմայլս):

— Ծոյլը եղներն ու արօքն է ծախում, գործունեայ մարդը՝ գինին ու պատուական բերքերը:

— Ծուլութիւնը այնքան ծանրաքայլ է, որ չուտով աղքատութիւնը հասնում է հտեկից:

— Գու գործերդ առաջ մղիր, որ գործերդ քեզ չմղեն:

— Առաքինութիւնը չլթաների մէջ էլ առաքինութիւն է:

— Առաքինի մարդը մի արեգակ է, որի ճառագայթները իրան մօտեցողին ջերմացնում ու լուսաւորում են:

— Առանց բարեկամի աշխարհս ամայի անապատ է:

— Գեղեցիկ բան է մեռնելը անմեղութիւնը աղատելու համար:

— 2կայ ոչինչ անարդ բան՝ բան մարդու արիւնը՝ թափուած չնչին պտտճառով. չկայ և ոչինչ պտտուական բան՝ բան այդ արիւնը՝ թափուած գեղեցիկ պտտճառով:

Մեծախօս մարդը նման է սայլի վնասուած անիւին, որ ստատիկ աղմուկ է բարձրացնում:

— Նրանք, որ բարի խորհուրդներ են տալիս՝ առանց օրինակը հետը տալու, նման են այն վերստի-սրիններին, որ ճանապարհը ցոյց են տալիս, բայց ճանապարհորդի հետ չեն գնում:

— Ուրիշներին միշտ ներեցէք. խել ձեզ ոչ՝ երբէք:

— Պատիւը նման է աչքին, որ չէ կտրողանում հանգուրժել նոյն խել ամենափոքր անմարդութեանը՝ առանց սրբելու:

— Երեք բան կայ, որ միայն երեք դիպուածում է իմացւում. քաջութիւնը՝ պատերազմում, հոգու արիւթիւնը՝ վտանգի ժամանակ և բարեկամութիւնը՝ թշուառութեան ժամանակ:

— Այն մարդը որ վախենում է սրտաղէտ Աստծուց, այնպիսի բան չի անի, որ հակառակ լինի առաքինութեանը:

— Առաքինութեան աղբիւրները անսպառելի են, որքան մարդ գործ է անում, այնքան նա բազմապատկւում է:

— Երկու տեսակ բարոյականութիւն կայ

(ւոռայ) կրաւորական՝ որ արդելում է շարադործութիւն տնկլը, և ներգործական՝ որ հրամայում է բարեգործութիւն տնկլ:

—Աստուած ոմանց լաւ տարելուն է օգնում, ոմանց լաւ մեռնելուն:

—Անպարկեշտ մարդը մի բայ նամակ է, որ ամեն մարդ կարող է կարդալ:

—Քրտութիւնը հորիզոնի նման է. որքան մարդ մօտենում է նրան, այնքան նա հեռանում է:

—Յոյն բանաստեղծ Մինանդրոսն ասում է. «Մեր կրծքում բնակում է Աստուած, դա մեր խիղճն է»:

—Համբերութիւնը կնոջ զարգարանն է և աղամարդու փորձաքարը: Համբերութիւնը սիրելի է երեխայի մէջ, դպիկի է երիտասարդի մէջ և ամեն տարիքի մէջ նա ղեկեցիկ է: (Տերաուղիանոս)

—Ոչ որ ինձ այնքան վնաս չի հասցնի, ինչքան որ ես ինքս. իմ սնուցած շարը միշտ հետս է. և երբ ես իրօք տան-

ջւում եմ, յանցաւորը ես ինքս եմ: (Ս. Բեռնարդ):

—Այնպէս աշխատիր որ իբր թէ յուստեան պէտք է տարես. այնպէս ապօթիբ, որ իբր թէ այսօր իսկ պէտք է մեռնես (Տոսկանեան ասած):

—Ամեն տեղ, ուր որ մի մեծ հողի մարմին է տալիս իր մօքին, տուաջ է դալիս Գողգոթա (Հայնէ):

—Ֆիզիկական ղեկեցկութիւնը վաղանցուկ է, մօքի և բնաւորութեան ղեկեցկութիւնը՝ ունիւտում (Սմայլս):

—Պատիւն ու շահը միշտ միեւնոյն պարկում չեն լինում (Հերբէրտ):

II

ՉՈՐՄ ԹԻՈՎ ՊԻՏԱՆԻ ԳԻՏԵՂԻՔՆԵՐ

—Չորս բան անգին եմ՝—Առողջութիւնը, Գիտութիւնը, Առաքինութիւնը, ապա-տութիւնը:

—Չորս բան ապակախում է խոնեմու-միւնը եւ ծնում է աղետաբխնը.—Սէրը,

Ասեղութիւնը, Երկիւղը, Չափասիրութիւնը:

— Չորս բանից է սուտը գալիս բարկութիւնը. — Ծաղրից, Ասեղութիւնից, Աղիբախաութիւնից, Անիրաւութիւնից:

— Չորս բան խրատ չեմ ընդունում. — Բարկութիւնը, Ազատութիւնը, Նախանձը, Մարմնի ստիպումը:

— Չորս բանից ծնում եմ աշխարհիս ամեն չարիքը. — Նախանձից, Ազատութիւնից, Հպարտութիւնից, Հեշտասիրութիւնից:

— Չորս գաւթելի մոլութիւն կալ. — Աստծուն ուրանալը, Հայրենիքին դատաճանհիլը, Ծնողներին սպանելը, Ընկերոջը խտրելը:

— Չորս բան է անհրաժեշտ դաստնարին. — Լսել զթածապէս, պատասխանել խոհեմապէս, նկատել մտերմապէս, Դատել յայտնապէս:

— Չորս ինչքան բարեկամութիւն կալ. — Բախտի բարեկամ, որ հրաժարւում է, երբ բախտը յետ է գնում, Սեղանի բարեկամ, որ անհրաժեշտում է, հէնց որ սեղանը

հաւաքւում է, պաշտօնի բարեկամ, որ տեսնում է, քանի որ պաշտօնի մէջ է. Հաւատարիմ բարեկամ, որ յարատեւում է մշտապէս:

— Չորս ինչքան մարդիկ քուտա եմ. — Ով միշտ մեղքի մէջ է, Ով կարող է բարի անել, բայց չէ անում, Ով չգիտէ ու չէ կամենում սովորել. Ով գիտէ, բայց չէ կամենում սովորեցնել:

— Չորս բան խաբում եմ մարդու. — Չափաստացութեան ցանկութիւնը, Խօսքի բաղդութիւնը, Խելքի սակաւութիւնը, Կնոջ խորամանկութիւնը:

— Չորս բան վայել չէ՝ իմաստունի բերանին. — Չգովելին գովելը, Դովելին չգովելը, Չհասկացողին ներհակելը, Անամօթարար կռուելը:

— Չորս բան համարում եմ քիչ հարկաւոր, բայց շատ են հարկաւոր: Պատուել ամենքին խօսքով, Խօսել ճշմարտութիւնը, Չզայրացնել ոչ ոքի, Կենցաղավարել առաքինի մարդկանց հետ:

V. ԸՌՈՂՋՐՊԱՀԱՅՈՒՆ

Մարդու կեանքի բնական սահմանը

Անյիշատակ ժամանակներից սկսած, մտածող մարդիկ ջանացին որոշել մարդկային կեանքի բնական շափն ու սահմանը։ Գեղիսդը հաշուում է, թէ ազաւը ապրում է մարդուց ինն անգամ աւելի, եղնիկը ազաւից—չորս անգամ աւելի և այլն. և այս հաշիւը նա շարունակում է մինչև փլենիկս թռչունը և ծովահարսը, որոնց դոյութեանը չէր կարելի չհաւատալ այն ժամանակ։ Պլինիոսը աւանդում է մեզ Պետեգիրիսի կարծիքը թէ կարելի է Իտալիայի մէջ ապրել մինչև 144 տարի։ յետոյ յայտնուեցաւ Էսկուլափի ուսումը, որ պնդում էր, թէ կեանքի սահմանը չափուած է համաստեղութիւններիով։ Այս ուսման հետեւողները այն կարծիքի էին, թէ երկարակեցութեան օրինակները հազուադէպ են այն պատճառով, որ շատ մարդիկ ծնւում են լուսնի վերջերը և ապրելով վստանդաւոր տարիների ազդե-

ցութեան տակ, չեն կարող 54 տարուց աւելի երկարակեաց լինել։ Էպիկէն չէր հաւատում, որ մարդ կարողանայ ապրել մինչև 112 տարի, Բերդը—117 տարի։ Էդրուսկների սրբազան մատենար կեանքի բնական չափը սահմանում էր 12 հօթնամեակի կամ 84 տարիների։ Սողոնը նոյնպէս հաւատ էր ընծայում հօթնամեայ շրջաններին, որոնք, նրա հաշուովը, մարդու կեանքի մէջ տասն էին, այսինքն 70 տարի։ Պաղոմէոսի, Կարաոնի, Արկուլի և այլ հնազարեան իմաստասէրների կարծիքով մարդու կեանքի տեղութեան վերայ ազդում է մուրափների ունեցած դրութիւնը նորա ծննդեան վայրկեանին։ Նոյն իսկ շափաւորութիւն սիրող Կուռնորոն հարիւր տարուայ կեանքը համարում էր վերջին սահմանը և հաւատում էր համաստեղութեանց մարդու ճակատագրի վերայ ունեցած ազդեցութեանը։ Բայց նորա կարծիքով, շափաւորապէս ապրելով, կարելի է նշանաւոր կերպով յետաձգել մահուան տը-

խուր վայրկեանը:

«Երկինքը ունի ազդեցութիւն, բայց դէպի շարք չէ դործածում այն», ասում էր նա: Նոր կարծիքների մէջ նշանաւոր է Բուտտի յայտնածը. նա գտնելով որ օրդանական կեանքը ենթարկուած է խիստ մատեմատիքական օրէնքներին և ճանաչելով 3 թիւը իբրև հիմնական թիւ, կեանքի ամեն մի շրջանին, տուեց $3^2=9$ տարի, իսկ բոլոր կեանքը արտայայտեց այս ձևով՝ $9^2=81$ տարի:

Բուրաախ, գերմանացի երևելի բնաբանը բնական կեանքի չափը հասցնում էր 4000 եօթնեակի, կամ 76 տարու, 3 շաբաթուայ և 3 օրուայ: Մեր ժամանակը Փրանսիացի ուսումնական Փլուրանը կազմուածքի զարգացման գործողութեան վերջանալու հեշտ նշանը գտաւ ոսկորների կատարելապէս աճման և սխաւորութեան մէջ, որ մարդու մէջ աւարտւում է մինչև 20 տարին, ձիւ մէջ 5 տարին, առիւծի՝ 4 տարին, շան՝ 2 տարին: Բազմապատկելով այդ թուերը 5

անգամ, գտնում ենք, որ ձին ապրում է 25 տարի. առիւծը՝ 20, շունը՝ 10—12 և այլն. այսինքն զարգացման շրջանից 5 անգամ աւելի: Եւ այսպէս բնական կանոնով մարդու կեանքը պէտք էրկարի 100 տարի: Մարդու ծնութիւնը Փլուրանը սկսում է 70 տարուց: Նորա կարծիքով ծնութեան յատկանիշներն են՝ պատրաստ ունեցած ուժի կորցնելը՝ առանց նարբ ձեռք բերել կարողանալու:

Օղբ որպէս կեանքի ապրիւր

Մի անգլիացի բժիշկ ասում էր, որ եթէ նրան առաջարկէին անպիտան կերակուր և անպիտան օդ, նա կընարէր առաջինը՝ իբրև երկու շաբեաց փոքրագոյնը:

Մեր կեանքի ընթացքը առաւել երկար և ախորժ տնելու մահնաճիշտ միջոցը անտարակոյս այն կլինէր, որ ամեն մարդ սովորէր կանոնաւոր շունչ առնել, որ նա աւելի ուղիղ խօսելով ենթարկէր իրան շնչառական մարմնավարժութեանը. որով-

հետև մինչև այժմ մարդկային ազգը չունի է առնում մեքենայապէս, առանց հասկանալու, անշափ, անհաշիւ:

Գերմանացի բժիշկ Լիւտտերրախը, որ նուիրել էր իրան շնչառութեան զարծարանների ուսումնասիրութեանը, բաւական եղանակ է առաջարկում օդը ներշնչելու և արտաշնչելու համար: «Կեանքը և էրակիր լոյրը նրանով են նման միմեանց, առում է Կիւլիէ, որ ոչ մէկը գոյութիւն չունին առանց օդի»:

Շնչառութիւնը կատարւում է գիշեր ցերեկ, քնած ժամանակ, ծնունդու վայրկեանից մինչև վերջին շունչը: Օդը շնչառութեան հացն է ասաց Մաքս Սիման բժիշկը: Եւ եթէ օդը սնունդ է տալիս կեանքի լապտերին, հարկաւոր է որ նա բոլորովին մաքուր լինի, որ նորա մէջ ոչինչ վնասակար խառնուրդներ չլինեն:

Թռչունները, չընայելով իրանց արագ աճմանը և սեռական անշափաւորութեանը, համեմատաբար մարդուց երկար են ապրում

և այդ խտապէս այն պատճառով, որ նորա ծծում են մաքուր օդ: Թռչունների թաքրի մակերևոյթը բազմաթիւ ծակերով հագորդակցութիւն ունի մարմնի թաղար մասերի հետ: Մինչև անգամ ոսկորների և փետուրների հետ: Ընտանի թռչունները որ գեանից չեն բարձրանում, աւելի պակաս են ընդունակ երկար ապրելու, համեմատելով այն տեսակների հետ, որոնք բարձր տեղեր են բնակում և օդի առաւել բարձր խտւերում են թռչում:

Ծաղիկների վնասը

Ծաղիկներից բարձրացած ցնդական նիւթերը ոչ միայն ապականում են օդը, այլ և, եթէ նորա հաւաքւում են նեղ ու փակուած բնակարաններում, կարող են թունաւորիչ դառնալ մարդու համար:

Դարնի վարդագոյն ծաղիկը գիշերը ննջարանում դրած՝ մահ է պատճառել այնտեղ քնողներին:

Լանդոնում մի կին մեռած գտնուեցաւ

անհողինի մէջ. նորա մահը առաջ էր հիկի վոքրիկ ննջարանում դրուած շուշանների բուրմունքից:

Բժշկապետ Տրիւերը մի աղջիկ է տեսել մանուշակի հոտից մեռած:

Մի քանի տեսակ պտուղների հատը նոյնպէս նեղգործութիւն ունի, ինչպէս են ծաղկանց հատը:

Լիոնում մի կին իւր ննջարանում մի դամբիւղ գեղձ էր թողել, որով միւս օրը քաղցրութիւնի պիտի պատրաստէր. բայց առաւօտը նրան մեռած գտան ննջարանում:

Սերկէիլի սասաիկ հոտն էլ կարող է նոյն հետեանքները առաջ բերել: Մի կին այդ պտղից մեծ քանակութեամբ գրել էր իւր սենեակում: Դրացիները նորան կիսամեռ դրութեան մէջ գտան այնտեղ:

Երբ մի քաղաքում յայտնուում է կամ մի տէրութեան մէջ տարածուում է որ և է վարակում, ամենքն սկսում են անհանգստանալ. ամենքը ահ ու դողի մէջ են լիւում թէ իրանց և թէ իրանց մերձաւորների կողմից: Ի՞նչ զգուշութիւններ ասես որ չեն ձեռք առնում այդ հիւանդութիւնից ազատուելու համար: Բայց կայ մի վարակիչ հիւանդութիւն, որ ուրիշ հիւանդութիւնից տեւի կորստի է մատնում բոլոր ազգերին, և ոչ ոք նրանից չէ վախենում:

Այս վարակիչ հիւանդութիւնը արբեցութիւնն է, որ մարդկանց նեղը յծող շտրիքներից ամենամեծն է. շտրիքներից ամենամեծն է առաջին՝ այն պատճառով որ նա միաժամանակ իշխում է երկրագնդի ամեն աշխարհներում, երկրորդ՝ այն պատճառով որ նրան չեն կարողանում դադարեցնել կառավարութիւնների ո՛չ մի ջանքերը. և երրորդ՝ այն պատճառով, որ

ներա կորստաբեր հետեանքները փոխանց-
ում են սերնդից սերունդ, մինչդեռ ժան-
տախտը (չուման), հեղախտը (խոլերան)
և այլ վարակումներ, որքան էլ թշուառու-
թիւնների պատճառ դառնային, այնուա-
մենայնիւ մի յայտնի ժամանակից յետոյ
դադարում են. իսկ զլիսաւորը՝ այն պատ-
ճառով, որ մարդիկ այն աստիճան են ըն-
տելացել արեւցութեանը, որ ոչ միայն
անհոգ և ուրախ են անձնատուր լինում
ներա կորստաբեր աղբեցութեանը, այլ մինչև
անդամ մի դարմանալի պատրաստականու-
թեամբ զոհում են նրան իրանց բաղդն ու
կեանքը: Ի՞նչ ասես որ չէ անում, օրի-
նակ, այն խեղճ արհեստաւորը, որի վաս-
տակածը հազիւ է բաւականունում ընտու-
նիքի պահպանութեանը, որ միայն թէ յետ
չմնայ իր հետ քէփ-անոդ ընկերներից:
Ի՞նչքան թշուառներ առնուաղն փշացը-
նում են իրանց առողջութիւնը՝ արեւցող-
ների ընկերութեանը պատկանելու պատ-
ուից: Եթէ գերեզմանները բացուեն, այն

ժամանակ շատ հագարաւոր՝ ոգելից ըմ-
պելիքներից թունաւորուած մարդիկ միա-
ձայն կը յայտնեն մեզ, որ իրանց կրած
թշուառութիւնների ու վշտի գլխաւոր մա-
սը առաջ է եկել գինու զործածութիւնից:
Ժամանակ է, որ մենք, որ դեռ ապրում
ենք աշխարհումս, հասկանանք այս բանը
գերեզման իջնելուց առաջ:

Արեւցողը կամ բոլորովին չէ քնում
կամ վատ է քնում. նա մի կողքից միւս
կողքն է շուռ գալիս և զուր է աշխատում
հանգստանալ. եթէ նրան յաջողւում է կարճ
ժամանակով աչքը խփել, այն ժամանակ
ներա քունը աղմկում է իրան ճնշող տե-
սիւններով... Մէկին այնպէս է թւում թէ իր
տունը այրւում է, միւսը տեսնում է կոխ.
երբորդին թւում է թէ սենեակի ամեն ուղ-
ղութիւնովը շներ, կատուներ և ուրիշ գա-
զաններ են վազվզում, ցատքում են նրա
մահճակալի վրայ և ուզում են խածնել ի-
րան. պառկում են իր կրծքին ու խեղդում
են իրան: Թշուառները այն ժամանակ յան-

կարծ սարսափած զարթնում են քրտնշա-
ղախ: Առաւօտը նրանք վեր են կենում տն-
կողնից աւելի յօգնած, քան թէ նոր պառ-
կած ժամանակը:

Մակայն լինում են և դէպքեր, թէպէտ
և աւելի սակաւ, երբ այդ տեսիլները ընկ-
նում են արբեցողների ետևից մինչ անգամ
ցերեկը: „Հիւանդներիցս մէկը, ասում է
բժշկապետ Մարտին, շարունակ փողոցնե-
ներում տեսնում էր իր գլխի վերևից կախ-
ուած չուաններ. միւսի աչքին ամեն բան
եկրու-երկու էր երևում. ոմանք տեսնում
են գետնի վրայ սողացող միջատներ: Այս
տեսիլները սովորաբար անհետանում են,
հենց որ մարդ ուշք է դարձնում նրանց
վրայ. բայց երբեմն դրանք այնպէս ճշմար-
տանման են երևում, որ հիւանդները հա-
ւատում են նրանց և չեն կարողանում ուշ-
քի գալ: Այսպէս, մի կառապան, որ շա-
րունակ տանջւում էր արբեցութիւնից, սո-
վորաբար կառքը քշում էր փողոցի մի ծայ-
րից միւսը կամ ծռում էր ձիւաներին ույն

երևակայեալ խոշնդոտների պատճառով, որ
նա տեսնում էր իր առաջը և որոնց առ
աչօք երևալուն լինելու մէջ նա համոզւում
էր միայն դրանից յետոյ: Ընթերցանութեան
միջոցին երբեմն պատահում է, որ յան-
կարծ գիրքը խորատուգւում է աղջամղջի
մէջ, և համարեա մի քանի վայրկեան կա-
տարեալ կուրանում է մարդ»:

Մտաւոր ընդունակութիւնները նոյնպէս
զնասւում են ոգելից ըմպելիքների վնասա-
կար աղդեցութիւնից... Մտաւոր բնդունա-
կութիւնների խանգարմունքը դարգացման
երեք աստիճան ունի. առաջին՝ զառան-
ցանք, որ կարող է կրկնուել մէկ կամ մի
քանի անգամ, բայց անցնում է և անողջ
դատողութեան կորուստ չէ պատճառում,
երկրորդ՝ մտաւոր ընդունակութիւնների
նշանաւոր կերպով տկարանալը և երրորդ՝
նրանցից կատարելապէս զրկուելը:

Արբեցողների այս հիւանդութիւններից
առաջինը սպիտակ տենդն է, որ գլխաւո-

բապէս արտայայտուում է սոսկալի տեսիլ-ներով: Այս դրութեան մէջ գտնուած հիւանդը ուռած դէմքով և վայրենի աչքերով երբեմն նստում է անկողնի վրայ և պտտեցնում է երեակայեալ թշնամիների դէմ: Այդ ժամանակ արբեցողի աչքին երեւացող տեսիլները սարսափելի են լինում, և նրանց հետեող զառանցանքը շարունակուում է մի քանի օր, երբեմն էլ մինչ անգամ մի քանի շաբաթ:

Սովորաբար այս զառանցանքը շատ հեշտ անցնում է խոր և տեղական քնից յետոյ. բայց նա կարող է առաջ բերել և դատողութեան աստիճանաբար մթաղնիլը, որ մարդու անասնական դրութեան կամ ակարամտութեան է վերածում, և կտրուկ է մինչ անգամ վերջանալ մահով...

Այս զառանցանքը յաճախ զրգռում է հիւանդներին դէպի մարդաստղանութիւն կամ օտպում է խոյս տալ երեւակայեալ էակներին: Իրանց վախեցնող այս երեւոյ ներից շտապ փախչելու միջոցին հիւանդները

իրական տուրկաներ չեն տեսնում և յուճախ դիմենքը պատուին են խփում, ընկնում են գետը...

Չայ ժամանակաւոր մտախանգարման մի ուրիշ տեսակը. սա տրամութեան, վշտի, ամօթի, յուսահատութեան ու սարսափի մտախանգարմունք է, որոնք շունեն որ և է պատճառ:

Անձնասպանութիւնը շատ յաճախ այսպիսի դրութեան հետեանքն է լինում:

Հաշուած է որ անձնասպանութիւնների 1/3-ը կատարուում է ոգելից ըմպելիքներ զործածելուց:

Բայց ամենից տխուրը այն դրութիւնն է, երբ մտաւոր ընդունակութիւնները, մարդկային բնութեան ամենաազնիւ մասը, շարունակ տկարանում կամ վերջնականապէս ոչնչանում են:

Գոտարեալ յիմարանալը, այնպիսին, որի ժամանակ մարդս կորցնում է իր մարդկային կերպարանքը, յաճախ առաջ է գալիս արբեցութիւնից: Այս յիմարանալը մեծ

մտաւոր գալիս է անտիճանարար. մտաւոր ընդունակութիւնները հետզհետէ տկարանում են, և հիւանդը աննկատելի կերպով նրանցից բոլորովին զրկուելու վիճակին է ենթարկուում: Այսպիսի թշուառ արեւցողին մնում է միայն բուսական կեանքը՝ առանց գիտակցութեան ու շահերի դէպի շրջապատողները:

Խելագարութիւնը արեւցութիւնից աւելի շատ է առաջ գալիս, քան թէ ուրիշ որ և է պատճառից: Խելագարների համար հիմնուած հիւանդանոցների վիճակագրութիւնը ցոյց է տալիս, որ ողելից բժշկիւթների գործածելուց առաջ եկած մտաւոր խանգարմունքների դէպքերի թիւը մեծանում է, որքան շատ է տարածուում այդ գործածութիւնը:

Խելագարների հիւանդանոցը կառավարող մի բժշկապետի 57,920 խնամքով ուսումնասիրած խելագարման դէպքերից երեւում է, որ 10,717 -ը առաջ են եկել արեւցութիւնից: Ինչքան մի ավելի մէջ խմող

շատ կայ, այնքան էլ նրանում շատ խելագար կայ և ընդհակառակն: Զոտլանդիայում որտեղ շատ են խմում, 563 մտաւորապէս առողջ մարդկանց վրայ մէկն է գալիս խելագար, այն ինչ Իսպանիայում, որտեղ քիչ են խմում, 7,181 առողջի վրայ մէկ խելագար գալիս: Լոնդոնում, որտեղ այնպէս ընդհանրացած է արեւցութիւնը, բոլոր խելագարների կէսը առաջ է գալիս արեւցութիւնից:

Բարոյական անկումն՝ աւելի շատ քան դատողութեան կատարեալ կորուստը, ոգիւից բժշկիւթներ գործածելու ողբալի հետեւորն է: Արեւցողը նախ և սուաջ կորչում է կանոնաւոր աշխատանքի սովորութիւնը: Տեսնում էլը՝ մարդը առաջ գործունեայ, աշխատող, իր ոտքին-գլխին նայող մի մարդ էր, գինու սիրուցը զառնում է անհոգ, ծոյլ սը՝ կայ: Նա ամեն բան դոհում է իրան արպակառած կրքին՝ իր պարագամունքները, իր և իր զերդառտանի շահերը: Միեար աշխատանքից կտրած, իր մերձաւորները

հոգսը մտքից հանած, ամեն բանի մասին «բան չունենա» ասելով՝ նա թրև է գալիս գինետնից գինետուն և իր կրքին բաւականութիւն տալու համար՝ նշ մի բանից չէ հրաժարուում:

Մարդու բարոյական անկումը ունենում է երեք հետևանք, որոնց հետ կապուած են արբեցութեան պատճառած բոլոր թշուառութիւնները. ընտանիքի կործանումը, աղքատութիւնը իր բոլոր չարչարանքներով և յանցանքները:

Մենք ամեն օր վկայ ենք հանդիսանում արբեցութիւնից առաջ եկած ընտանեկան թշուառութիւնների:

Վիճակագրութիւնից երևում է որ բոլոր աղքատանալու դէպքերից $\frac{2}{3}$ -ը ուղղակի կամ անուղղակի առաջ է գալիս արբեցութիւնից:

Գառաւորները, բանտերի կառուարիչները, դատական և ոստիկանութեան ծառայողները, ամենքը միաձայն պնդում են՝ յանցանքների մեծ մասը առաջ է գալիս

միայն արբեցութիւնից: Բանտերում եղած 30 կալանաւորներից 20-ին օղին է ներս խոկել այնտեղ:

Ի՞նչ է, յիրաւի, համարեա ամեն գոթութիւնների պատճառը,—արբեցութիւնը. կողոստումների մեծամասնութեան պատճառը,—արբեցութիւնը. անկարգ վարուեցողութեան պատճառը,—արբեցութիւնը. վէճերի, օստիկանութեան հետ ջախջախումների դրոյնների պատճառը,—արբեցութիւնը. արբեցութիւնն է, միշտ աղբեցութիւնը: Մի խօսքով՝ գինին ի շարք գործադրելը բոլոր յանցաւորութիւնների գրեթէ ընդհանուր պատճառն է հանդիսանում: Բազմաթիւ օղետներից, ու պանդոկներից, այդ՝ ամեն յանցանքների ուսումնաբաններից, ամեն օր դուրս է գալիս ժպիւրհների, անգործ ու անբարոյական մարդկանց մի խումբ, որոնք միշտ պատրաստ են վատ բան անելու, որոնց գլխաւոր—ժամանակ անցկացնելը՝ առանց աշխատութեան փող ձեռք բերելն է, այսինքն՝ լոթութիւն ա-

ներ, զօղանալը, կօղակալելը նրա համար՝
որ ձեռք բերածը զինու տան խմեն:

Բոլոր երկրների դատաւրանների զիւ-
նատները միաձայն ասում են, որ յանցանք-
ների մանաւանդ ամենանշանաւորների մեծ
մասը երբէք տեղի չէր ունենայ, եթէ այդ
յանցանքները կատարող մարդիկ տրբած
չլինէին:

Բայց բաւական չէ որ արբեցութիւնը
տնաքանդ է տնում այն մարդկանց, որոնք
նրան անձնատուր են լինում. նա փոխան-
ցում է ժառանկաբար, անբախտացնում
կամ չարիք է հասցնում անմեղ էակներին՝
արբեցողներից ծնուած երեխանցը:

Թուլացկոտութիւն, խլացաւ, խլութիւն,
ու համբուսթիւն—ահա այն տխուր ժառան-
գութիւն, որ շատ յաճախ ստանում են
արբեցողների որդիքը նոյն իսկ ծնուելու
միջոցին: Այդ խեղճ երեխաների մեծ մասը
մեռնում է այն հիւանդութիւններից, որոնց
նրանք ենթարկուած են սովորաբար

իրանց գոյութեան սկզբից. միւսների
Ֆիզիքական պարզաշուքը առաջ է գնում
անկանոն, կանդ է ստնում. նրանցից դուրս
են գալիս աչնալիսի թշուառներ, որոնք
կրում են իրանց վրայ հայրերի մեղքերի
շարշարանքները:

Յիմարները մեծ մասամբ ծնում են
արբեցողներից: Ոմանք յիմար են նոյն
իսկ ի ծնէ, և նրանց դրութիւնը անուղղե-
լի է: Ոմանք ժառուրապէս պարզանում են
մինչև մի յայտնի տարիքը, բայց յետոյ
նրանց զարգացումը դադարում է, և նը-
րանք այլ ևս չեն կարող յուսալ առաջ.
գնալու մասին: Արբեցութեան մասին գըր-
ուած մի նշանաւոր գրքի մէջ ապացույ-
ւում է, որ համաբեա յիմարների կէսը ե-
ղել են արբեցողների որդիք: Խելագարնե-
րի համար հիմնուած բուժարանները կա-
ռավարող բժիշկները բազմաթիւ ապացոյց-
ներ են բերում այն բանի մասին, որ արբե-
ցութեան ենթարկուած ծնողների որդիքը
տրամադիր են ուղեղի խանգարման:

վերջացնենք մեր խօսքերը:

Դինին աւերում է մարդկանց մարմնա-
ւոր առողջութիւնը, ոչնչացնում է մտաւոր
ընդունակութիւնները, ապականում է ըն-
տանիքների բարեկեցութիւնը, կորցնում է
մարդկանց հոգիքը և նրանց սերունդը և,
չնայելով սրան, տարէցտարի աւելի է տա-
րածւում ոգելից բմակիւրենների գործածու-
թիւնը և նրանցից առաջ եկած արբեցու-
թիւնը: Թէ՛ հարուստները և թէ՛ տղքատո-
ները այնպէս են կարծում թէ ուրիշ կերպ
չէ կարելի ուրախ լինել, եթէ ոչ արբած
կամ կիսարբած լինելով, կարծում են թէ
կեանքի ամեն կարևոր դէպքերում՝ մահ-
նիքի, հարսանիքի, մկրտութեան, միմեան-
ցից հեռանալու, միմեանց տեսակցելու ժա-
մանակ—ունեցած վիշտը կամ ուրախու-
թիւնը ցոյց տալու ամենալու միջոցը կա-
յանում է նրանում, որ մարդ խելառանայ
և զրկուելով մարդկային նմանութիւնից՝
նմանուի անասնին:

Եւ որ ամենից գործանալին է, ոյգ

այն է, որ մարդիկ քամարախտանում են
արբեցութիւնից ու քամարախտացնում են
այլոց, չգիտենալով թէ ինչո՞ւ են այդպէս
անում: Յիրաւի, եթէ՛ ամեն մէկը հարցնի
իրան թէ մարդիկ ինչո՞ւ են խմում, ոչ մի
կերպով ոչինչ պատասխան չի գտնի: Ե-
թէ՛ ասենք թէ գինին համեղ է, չի կարե-
լի, սրովհետեւ ամեն մարդ գիտէ որ գինին
ու զարեջուրը, եթէ ուրիշ բանով քաղցը-
րացրած չեն, անախորժ են թւում նրանց
համար, ովքեր նրանց խմում են առաջին
անգամը: Դինուն, ինչպէս և ուրիշ թոյնի,
ծխախոտի մարդ սովորում է քիչ քիչ, և
գինին միայն այն ժամանակն է դիւր գա-
լիս, երբ մարդ սովորում է նրա արտա-
դրած արբեցութեանը:—Եթէ ասենք թէ
գինին օգտակար է առողջութեան համար,
նոյնպէս ամենևին չի կարելի այժմ, երբ
բոլոր բժիշկները՝ պարապելով այդ գոր-
ծով, խօստովանուել են որ ոչ օղին, ոչ
գինին, ոչ զարեջուրը չեն կարող առող-
ջաբար լինել, ոքովհետեւ նրանցում ոչինչ

սննդարար քան չկայ. այլ միայն կայ թոյն, որ միշտ վնասակար է:—Եթէ առնեք թէ գինին ուժ է աւելացնում, նոյնպէս չէ կարելի, որովհետեւ ոչ թէ մէկ կամ երկու, այլ հարիւր անգամ նկատուած է եղել, որ համահաւասար թուով խմող համքարը շատ պակաս գործ է շինում, քան թէ չխմող համքարը:—հետեւապէս նրանում ուժ էլ քիչ կայ: Եւ հարիւրուոր ու հազարուոր մարդկանց վրայ կարելի է նկատել, որ լոկ ճուր խմող մարդիկ աւելի գորեղ ու առողջ են, քան թէ նրանք, ովքեր գինի են խմում:—Առում են նոյնպէս թէ գինին տաքացնում է. բայց այս էլ ուղիղ չէ, և ամեն մարդ գիտէ որ խմած (կոնծած) մարդը միշտ կարճ ժամանակով է տաքանում, իսկ երկուր ժամանակով աւելի կը սուռչի, քան թէ չլւմողը:—Եթէ ասեմք թէ մահէն իրենքում, հորսանիքներում, մկրտութիւններում, տեսակցութեանց, միմեանցից հեռանալու, գնելու, ծախելու ժամանակնե-

րը մարդ աւելի լաւ է դատում այն դործի մասին, որի համար հաւաքուել են, —նոյնպէս ամենեւին չի կարելի, որովհետեւ ամեն այդպիսի դէպքերում պէտք է ոչ թէ գինով յիմարանալ, այլ թարմ գլխով քննել գործը. ուստի և թէ մարդ խմելու է, աւելի լաւ է խմի սովորական ժամանակը: Այն էլ չէ կարելի ասել, իբր թէ վնասակար կը լինի գինուց ձեռք բաշել այն մարդուն, որ սփորել է նրան, որովհետեւ մենք ամեն օր տեսնում ենք, որ խմող մարդիկ քնկնում են բանալ և այնտեղ ապրում են առանց գինու և աւելի առողջանում են: Զի կարելի ասել և այն, թէ գինուց աւելի է ուրախ անց կենում ժամանակը: Ուղիղ է, որ գինուց մարդիկ կարճ ժամանակով իբրեւ թէ տաքանում էլ են, ուրախանում էլ, բայց թէ միւսը երկար չեն տեսնում:

Եւ ինչպէս որ մարդ տաքանում է գինուց և աւելի վատ է մըսում, այնպէս էլ կո'ւրախանայ մարդ գինուց և աւելի վատ

կրտադրականայ (կը տըրտմի): Բաւական է միայն որ մարդ մտնի պանդոկը և մի քիչ նստի ու տեսնի թէ ինչ կալու, աղ-մուկ կայ այնտեղ, որ հասկանայ թէ զինքն չէ ուրախացնում մարդուս:—Այն էլ չի կարելի ասել որ վնասակար չլինէր արբեցութիւնը: Նրա՝ թէ՛ մարմնին ու թէ՛ հոգուն տուած վնասը ամենքին յայտնի է:

Եւ ինչ: Ո՛չ համեղ է զինքն, ոչ օրնն-դարար, ոչ ուժ է տալիս, ոչ ասքացնում, ոչ գործին է օգնում, և վնասակար է մարմնին ու հոգուն—և այդուամենայնիւ ամենքը խմում են, և սրբան տուած ենք զնում, այնքան աւելի են խմում: Հոպա ինչո՞ւ են խմում և անբաղդացնում թէ՛ լրանց, թէ՛ ուրիշներին: Մի պատասխան ունի սա. «Ամենքը խմում են և հիւրասիրում, չի կարելի որ ես էլ չխմեմ ու չը-հիւրասիրեմ», պատասխանում են մարդիկ, և ապրելով արբեցողների մէջ, նրանց այնպէս է թւում, թէ ամենքն էլ խմում են ու հիւրասիրում: Բայց ակօրը սա ու-

զիւղ չէ. դողը գողներէ հեռ ման կը դայ և իրան այնպէս կը թուայ թէ ամենքն էլ գող են: Բայց հէնց որ նա գողութիւնը թողնի և սկսի ման գալ ողնիւ մարդ-կանց հետ, իսկոյն կը տեսնի որ ամենքը չեն գող: Միւսոյն կը պատահի և արբե-ցութեանը: Ամենքը չեն խմում ու հիւրասի-րում: Եթէ ամենքը լամէին, այն ժամանակ մարդիկ շատ չէին ապրի, միմեանց ետեւից կը մեռնէին. քայց Աստուած չի թողնի որ այդ այդպէս լինի. միշտ էլ եղել են և այժմ էլ կան շատ ու շատ միլիոնաւոր չխմող մարդիկ, որոնք հասկանում են, որ խմելը կամ չխմելը հանաք բան չէ, այլ որ եթէ խմողները ձեռք ձեռքի են զարկում և կամենում են ամբողջ աշխարհին խմեցնել, ապա ժամանակ է որ մտածող մարդիկ հասկանան, որ իրանք էլ պէտք է ձեռք ձեռքի տան և կռուեն շարիքի դէմ, որպէս զի իրանց որդիբերանցն էլ չխմե-ցնեն մոլորված մարդիկ:

Ժամանակ է որ ուշքի գանք:

Վիմալայի պոփէսուօր Ա. Պ. Պակիհ.

VI. ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

Ի՞նչպէս նախաշէլ կարճատև
կովերը.

- 1) **Շառ կար եմ տալիս** մյն կովերը, որոնք
ա) թեթև կմախք ունին.
բ) բարակ կաշի.
գ) մեծադիր մարտողական խոռոչ, և
դ) եթէ նրա մէջ ճարպային շերտն
ու մկանունքները լաւ չեն պարզացած:

Ա. Կմախքի քերելու քեան նշան-
ներն են. կանացի փոքրիկ գլուխ բարակ
ու թեթև եղջիրներով, ոչ հաստ, մինչև
անգամ դեռ բարակ ու կարճ ոտներ, բա-
րակ պոչ և փոքր ինչ լայն կողեր. վեր-
ջինի մասին կարելի է դատել կողերի մէջ
եղած տարածութեամբ. ինչքան որ նա
լայն է, նոյնքան էլ սովորաբար բարակ
են կողերը:

Բ. Կաշուի բարակութիւնն ու
խտաւորութիւնը երևում է պարանոցի երկու

կողմերից, ուղղաձիգ անցնող բազմաթիւ
ու սլորդ նշմարելի ծալուածքներից: Կա-
շու այս յատկութիւնը կարելի է որոշել և
չօշափելով նրա ծալուածքները, վերջին
կող-սակրի մօտ:

**Գ. Մարտողական խոռոչի մե-
ծութիւնը** հեշտ որոշում է կենդանու
փորի ծաւալից: Ընդհանրապէս ցանկալի
է, որ կովը լինի երկար, մեծ փարսլ
և կարճարուն:

2) Կաթնոտ կովեր ջակելու համար,
բացի վերոյիշեալ նշանների ներկայութիւ-
նը, պէտք է նայել, որ նրանք ունենան խո-
շոր ու գործող կաթնային գեղձեր (ծծիք):

Կարճային գեղձեր

Ծծերի գլխաւոր մասը կազմում են
կաթնային գեղձերը: Կովերն ունին այդ-
պիսի երկու գեղձեր—աջ և ձախ: Նրանք
բաժանուած են միմեանցից անթափան-
ցիկ միջնապատով, զրա համար էլ ըս-
տինքն ունենում է մէջ տեղից անցնող և

պարզ կերպով նկատուող մի աղօսւ Գեղձե-
րը, իրենց երկարութեամբ, բաժանուում են
երկու մասի, ստիպան այս բաժանումը լի-
ակատար չէ, որովհետեւ մի կէսից միւսն
անցնում են շատ կաթնատար անցքեր, ո-
րի համար և ստինքը, բացի վերոյիշեալ
աղօսից, ունենում է և մի քանի ոչ այն-
քան էլ պարզ նկատուող և բնդմիջող ա-
կօոներ, որոնք բաժանում են նրան աջ և
ձախ մասերի: Կաթնային գեղձերի առա-
ջին և յետին կողմերից անցնում են, պը-
տուկներին համապատասխան երկու զոյգ
տեղափոխող անցքեր:

Կաթնային գեղձերի մեծութիւնը շատ
տարբեր են. մի կենդանու գեղձի ծաւալը
երբեմն 8 անգամ աւելի մեծ է լինում,
քան միւսինը:

Ամեն մի գեղձը բաղկացած է բազմո-
թիւ մանր փամփուշտներից այլվէօնե-
րից. այդ փամփուշտներից մի քանիսը միա-
նալով, կազմում են **lobes**, վերջին-
ներս նորից միանալով միմեանց հետ կազ-

մում են աւելի մեծ **masses**, իսկ մասե-
րը վերջապէս խմբում են **lobules**, ո-
րոնց միաւորութիւնից կազմում են գեղ-
ձերը:

Ամեն մի խորշ իրեն համար **sinus** ու-
քի. որը միանալով ուրիշ խորշերի անց-
ների հետ, մտնում է մեծ **vascular** կազ-
մութեան մէջ. իւրաքանչիւր **mass**, ինչ-
պէս և խորշը, ունի աւելի մեծ տեղափո-
խող անցք, որը միանում է միւսին շեղ-
քի մէջ գտնուած մասերի անցքերի հետ.
վերջապէս շեղքերից իւրաքանչիւրը ունի
արդէն բաւականին խոշոր անցքեր, որոնք
բացւում են իւրաքանչիւր պտուկի վրայ
գտնուող առանձին խառչներում:

Կաթի կազմուելու սկզբնական տեղը
կաթնային գեղձերի փամփուշտները կամ
այլվէօններն են:

Ծծերը **arteries** կողմից դիտելով
իմանալ կուլի կաթնոս լինելը.

նախ և առաջ նա պէտք է լինի մեծ,

դա կաթնային գեղձերի խոշորութեան, որ միևնոյն է, այլվէօնների բաղմաթիւ լինելու նշան է: Որքան զրանք շատ են, այնքան էլ շատ կլինի կազմուելիք կաթի քանակութիւնը: Սակայն պէտք է համոզուել, թէ արդեօք ստինքների մեծութիւնը կաթնային գեղձերի լաւ դարդայած լինելու հետեանքն է, որովհետեւ լինում են դէպքեր, երբ նրանց (ստինքների) մասերի և շեղրերի մէջ հաւաքուում է շատ հարպ. այդպիսով ստինքները մեծ են երևում, բայց իրկապէս գեղձերը փոքր են:

Երգպիսի սխալի մէջ չընկնելու համար, նայում են կովի՝ այսպէս ասած, **պառնու** ին ստինքի յետին մասում եղած կաշու ծալքին, որը գտնուում է կենդանու յետին ոտների մէջ: Ստինքը կթելուց յետոյ այդ ծալուածքը պէտք է աւելի մեծ լինի և հեշտ ձգուի, ծալուածքի կաշին լինելու է բարակ և փափուկ:

Պահեստի ծաղումը և նրա մեծութիւնն

ու փոքրութիւնը բացատրուում է շատ հասարակ կերպով. որքան որ կաթով լիբը ստինքի ծաւալների տարրերութիւնը մեծ է, որքան որ կթելուց յետոյ լաւ է քաշոււմ, փոքրանում ստինքը, այնքան էլ իհարկէ մեծ պէտք է լինի և պահեստը:

Բացի ստինքի մեծութիւնից պէտք է ուշադրութիւն դարձնել և նրա ձևի վրայ: Պէտք է խոյս տալ՝ թէպէտ մեծ, բայց հիմքի (փորի) մօտ նեղ, պարկաձև ստինքից, իսկ ընդհակառակը աշխատել ջոկել տուջ զնայած և յետեից լաւ տարածուած, թասաձև ստինք ունեցող կով, մէկը միւսից հեռու գտնուած պտուկներով: Ցանկալի է, որ պտուկները հնարաւոր եղածի չափ միմեանցից հեռու լինին, որովհետեւ դա, անուղղակի կերպով ցոյց է տալիս, որ կաթնային գեղձերը խոշոր են և իրենց առաջին ու յետին մասերում: Իւրաքանչիւր պտուկը, գտնուած տեղի համաձայն, մօտաւորապէս համապատասխանում է իւրաքանչիւր **մասի** կենդրո-

նին, որքան որ այդ կենդրոնները միմեանցից հեռու են, այնքան էլ խոշոր են այդ մասերը: Լաւ է եթէ պտուկը խոշոր է և ունի մօտաւորապէս կոնի ձև:

Վերջապէս կովի կաթնոտ լինելը սրուշկու համար, կարևոր է ուշադրութիւն դարձնել նոյնպէս և կաթնային երակների վրայ. այդ երակները ստինքից, փորի ներքեի կողմով, կաշու տակից դնում են տոաջ և հասնում են համարեա մինչև փորի կէսը և այնտեղ մտնում են որովայնի ներքին խոռոչի մէջ. նրանցով դնում է ստինքից դէպի սիրտը արիւն:

Պարզ է որ ինչքան մեծ են կաթնային երակները, նոյնքան աւելի արիւն է հասնում ստինքից նրանց միջով, և այնքան նշանաւոր է հետեւապէս կաթ շինուելու համար պէտք եղած նիւթերի քանակութիւնը:

Է՛նչպէս խմանալ կարի յաակութիւնը.

Կովի պարանոցի, աճուկների և ծծերի

մազերը շփելիս, եթէ երեւում են այդ տեղերում իւղատ, թեփ, այդ կովի կաթը իւղատ կ'լինի և որքան առատ է թեփը, այնքան էլ իւղալի կաթը:

ΠΟΧΟΜΟΒΛ. ԲԻՅ:

Աղի եւ ջրի նօսնակութիւնը կենդանիների կերի մէջ:

Աղը օգնում է մարտդութեանը և պահպանում կենդանու առողջութիւնը: Կենդանիներին պէտք է տալ աղը որոշեալ չափով. ոչխարներին և խոզերին օրական 1—2 մսխալ, եղջերաւոր կենդանիներին 3—7 մսխալ, իսկ ձիերին $1\frac{1}{2}$ — $3\frac{1}{2}$ մսխալ: Աւելի լաւ է աղը լուծել ջրում և նրանով սրսկել կենդանու կերը (кормъ): Աւելի ջահիլ և ծեր կենդանիները աւելի պէտք ունին աղի, քան միջին հասակ ունեցողները:

Ջուրը պէտք է լինի մաքուր, անգոյն

և անհոտ: Կենդանիներին տալու ջրի ամենալաւ տաքութիւնը պէտք է լինի 5—12°: Ջրերի տեսակներին մէջ ամենից նախապատիւր պէտք է համարել գետի ջուրը, եթէ նրանց մէջ չեն թափուում, գործարանների վատ արտաթորութիւններ, յետոյ աղբիւրիներ, լճիներ. իսկ հորի ջուրը միայն այն դէպքում, երբ նա մաքուր է և հորի մէջ չի ծծուում աղբային հիւթեր:

Նկատուած է որ մի օրում 70 գրվանքայ 10⁰ի սառը ջուր խմող կովը, կ'իսմէ 80 գրվ. 14—15° սենեակի ջուր: Իւրաքանչիւր աւել խմած 100 գրվ. ջրից կաթը տեւանում է 1 գրվ., բայց նրա միջի ճարպը մնում է նոյնը:

VII. ԺԵՄԵՆԵԿԵԳՐԱԹԻՒՆ

1. Համաեխարհադին պատմութեան Ամե. նախնականոր անցքեր

(Նախ քան Ծ. Քրիստոսի)

4578 Ագամի մահը.

3253 Ջրհեղեղը.

2940 2ինաց կայսրութեան սկիզբը.

2640 Ասուրը հիմնում է Նինուէն.

2300 եգիպտացոց թագաւորութեան սկիզբը.

2100 Բաբելոնի հիմնադրութիւնը.

1800 Մեծնոնը գրեթէ հնարում եղիպտոսում.

1651 Մովսիսի ծնունդը (+ 1531)

1571 Իսրայէլացոց դուրսգալը եգիպտոսից.

1531 Իսրայէլացիք մտնում են Աւետեաց երկիրը:

1500 Գիկրոսը հիմնում է Աթէնքը.

1055 Դաւթի թագաւորութիւնը (ծն. 1085, թողաւոր օծուեցաւ 1063, † 1015).

- 1016 Սողոմոնի թագաւորութիւնը.— Զոմերոս
1004 Սողոմոնի տաճարի օրհնութիւնը.
980 Սողոմոնի մահը.
888 Լիկուրզոսը օրէնքներ է տալիս
Սպարտային,
900 Ասորեստանեայց թագաւորութեան
անկումը.
776 Ողիմպիական խաղերի սկիզբը.—
Յունաց դարաշուկը (Էռայ).
753 Հռոմուլոսը հիմնում է Հռոմը.
722 Իսրայէլացոց թագաւորութեան ան-
կումը.
624 Դրակոնի օրէնքները Աթէնքում.
606 Նինուէի կործանումը.
594 Սողոմի օրէնքները.
586 Նաբուգոդոնոսորը աւերում է Երու-
սաղէմը և այրում է տաճարը.
560 Գիրոսը հիմնում է պարսից տէրու-
թիւնը († 1529),
557 Կոնփուկիոսի ծնունդը († 479).
550 Բուդդայի վարդապետութեան սկիզ-
բը Հնդկաստանում.

- 533 Հրէայք Բաբելոնեան գերութիւնից
վերադառնում են Պաղեստինէ.
525 Պարսիկները նուաճում են Եգիպտոս-
սը. Թատրերդակ Էսխիլի ծնունդը
(† 156).
523 Հին կտակարանը 70-ից ձեռքով
թարգմանւում է յունարէն լեզուով.
510 Հասարակապետութեան սկիզբը Հը-
նովմում.
496 Սոփոկլէսի ծնունդը († 405).
484 Հերոդոտոսի ծնունդը († 408).
469 Սոկրատէսի ծնունդը († 399).
453 Երուսաղէմի վերանորոգումը.
452 Դրաւոր օրէնքների սկիզբը Հռոմում.
451 27 տարի շարունակուող պելոպոնե-
սեան պատերազմի սկիզբը.
393 Պլատոնի ծնունդը.
385 Դիմոսթինէսի ծնունդը († 322).
384 Արիստոտէլի ծնունդը († 322).
356 Աղէքսանդր Մակեդոնացու ծնունդը.
336 Աղէքսանդր Մակեդոնացին՝ բարձրա-
նում է գահը.

- 332 եգիպտոսում հիմնարկում է Աղէք-
սանդրիան.
327 Աղէքսանդր Մակեդոնացին տըշաւում
է Հնգկաստան.
315 Չինական պարսպի շինութեան սկիզբը.
269 Փիլիսոփայական դպրոցի (չկոլայի)
հիմնադիր էպիկլիդոսի մահը.
264 Ստոյիկեան դպրոցի հիմնադիր Զի-
նոնի մահը.
212 Արիստոտելի մահը.
70 Վիրգիլիոս Մարոնի ծնունդը.

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԻՆՈՒՆԴԻՑ ՅԵՏՈՅ

- Քրիստոսի ծնունդը.
33 Քրիստոսի խաչելութիւնը.
41 Մատթէոս առաքեալը գրում է Աւե-
տարանը.
47 Ղուկաս առաքեալը գրում է Աւե-
տարանը.
60 Մարկոս առաքեալը գրում է Աւե-
տարանը.

- 64 Ներոնը այրում է Հռոմը. առաջին հա-
լածանքը քրիստոնեաների դէմ:
65 Սենեկա փիլիսոփայի մահը.
66 Ղուկաս աւետարանիչը գրում է
«Գործք Առաքելոցը»:
67 Պետրոս ու Պօղոս առաքեալներ
մարտիրոսական մահը Հռոմում.
70 Հռոմայեցոց Տիտոս կայսրը սուերւմ
է երուսաղէմը և տաճարը.
95 Երկրորդ հալածանքը քրիստոնեա-
ների դէմ.
97 Յովհաննէս Աստուածաբան Առաքեա-
լը գրում է Աւետարանը եփեսոսում.
107 Տրոյանոս կայսրը օրով երրորդ հա-
լածանքը քրիստոնեաների դէմ:
118 Աղրիանոս կայսրի օրով չորրորդ հա-
լածանքը քրիստոնեաների դէմ.
120 Պաւտարքոսի մահը.
130 Աղրիանոս կայսրը վերանորոգում է
երուսաղէմը.
135 Հրէայք ցրում են ամբողջ աշխարհում.
140 Պաղոմէոս աստեղագետի մահը:

- 202 Մաքսիմիլիանոս կայսրի օրով հինգ-
երորդ հալածանքը քրիստոնէաների
դէմ.
250 Դարիոս կայսրի օրով վեցերորդ
հալածանքը քրիստոնէաների դէմ.
274 Ալբրիկիանոս կայսրի օրով ութերորդ
հալածանքը քրիստոնէաների դէմ.
303 Գրիգորիանոս կայսրի օրով իննե-
րորդ հալածանքը քրիստոնէաների
դէմ.
303 Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչը հիմնում է
Ս. Էջմիածինը:
305 Ս. Մեծն Կոստանդիանոսի թաղա-
ւորութիւնը (ծն. 274, + 337.)
321 Կիրակին տօնելու հրաման (17 մարտ.)
325 Առաջին տիեզերական ժողովը Նիկի-
այում՝ ընդդէմ Արիոսի.
328 Կ. Պօլսի շինութիւնը.
331 Բսլոր հեթանոսական մեհնաները
կործանելու հրաման.
347 Ս. Յովհաննէս Ոսկերեւոնի ծնունդը
(+ 407).

- 381 Երկրորդ տիեզերական ժողովը Կ
Պօլսում՝ ընդդէմ Մակեդոնի.
390 Գրիգոր Աստուածաբանի մահը.
400 Եկեղեցիներում զանգերի դարձածե-
լու սկիզբը.
421 Վենետիկ հիմնադրութիւնը.
431 Երրորդ տիեզերական ժողովը Նիկի-
ոսում՝ ընդդէմ Նեստորի.
451 Չորրորդ տիեզերական ժողովը՝ ընդ-
դէմ Եւաքիէսի:
476 Արեւմտեան հռոմէական կայսրութեան
անկումը.
496 Փրանկները ընդունում են քրիստոնէ-
ութիւնը (Քլովիվիգոսի մկրտութիւնը)
547 Օստ-գոթները այրում են Հոռոմը.
570 Մահմեթի ծնունդը (+ 643):
622 Մահմեդի փախուստը Մեդինա. մահ-
մեդականների դարազլուխը.
637 Երուսաղէմը անցնում է Արաբների
ձեռքը.
658 Վիտալիանոս պապը Աստուածաշա-
ստութեան մատմուտի մտցնում է

- օրգանի դորժածութիւնը եկեղեցում
 711 Արարները արիւմ են Սպանիային:
 725 Պատկերամարտութեան սկիզբը:
 754 Պապերի իշխանութեան սկիզբը:
 826 Քրիստոնէութիւնը բնդունում է Դա-
 նիայում:
 827 Անգլիայի առաջին թագաւոր Եդմընդ
 855 Սլաւոնական Այրուրենի գիւտը:
 870 Արեւմտեան (հոռմայեցոյ) եկեղեցու
 բաժանուելը արեւելեանից (յունաց):
 965 Մեգիսլաւը քրիստոնէութիւնը մայր-
 նում է Լեհաստանում:
 1072 Երուսաղէմը անցնում է Սելջուկների
 ձեռքը:
 1096 Խաչակրաց արշաւանքների սկիզբը:
 1099 Խաչակիրները առնում են Երուսաղէմը:
 1139 Պորաուգալիայի թագաւորութեան
 սկիզբը. (Ալֆոնս Ա.)
 1147 Երկրորդ խաչակրաց արշաւանքը:
 1171 Առաջին բանկը եւրոպայում (Վե-
 նետիում):
 1189 Երրորդ Խաչակրաց արշաւանքը:

- 1223 Մտրկութեան վերջացնելը Ֆրանսի-
 ալում:
 1248 Եօթներորդ Խաչակրաց արշաւան-
 քը.— Առաջին թղթադրամը եւրո-
 պայում (Միլանում):
 1260 Առաջին լոճիկէ կան ուսումնարանը
 (Ֆրանսիայում):
 1267 Առաջին ոստիկանութիւնը Եւրոպա-
 յում (Փարիզում):
 „ Դիտակի զիւտը:
 1270 Ուլմերորդ խաչակրած արշաւանքը:
 1279 Մոնգոլները նուաճում են Չինաստանը:
 1291 Խաչակրած արշաւանքների վերջը:
 1301 Կողմնացալիքի գիւտը:
 1308 Պապական աթոռը փոխադրում է
 Աւինիոն:
 „ Հիմնում է Ըվէյցարտիան հասարա-
 կապեաութիւնը:
 1321 Դանտէի մահը:
 1338 Վառօգի գիւտը:
 1348 Հիմնում է Փարիզի համալսարանը:
 1380 Թնդանօթի գիւտը:

- 1384 Լանկթամուրը տիրում է Ասիային.
 1415 Հուսի տյրումը.
 1431 Յովհաննա Գ՝ Աբբը տյրում է Ռուսնում.
 1440 Տպագրութեան գիւար.
 1450 Ս. Պետրոս եկեղեցու հիմնաքիւթիւնը հասնում.
 1453 Տաճիկներն առնում են Գ. Պօլիսը և վերջանում է Բիւզանդական կայսրութիւնը.
 1483 Ինկվիզիցիայի սկիզբը Սպանիայում.
 1492 Ամերիկայի գիւար.
 1500 Բրազիլիայի յայտնագործութիւնը.
 1502 Անիւաւոր ժամացոյցը գիւար.
 1505 Խոփշիկների վաճառման սկիզբը.
 1056 Կոլումբոսի մահը.
 1517 Յեզափսիսութեան (ռեֆորմացիայի) սկիզբը.
 1519 Մագելլանի առաջին շուրջերկրեայ ճանապարհորդութիւնը (1524 օրում).
 1520 Տաճիկները տիրում են Եգիպտոսին. — Ռաֆայէլի մահը.

- 1524 Առաջին ձեռագիրը լրագրները Սուրբուրդում և Վիենայում.
 1529 Մաքիաւելի մահը.
 1546 Լիւտերի մահը.
 1549 Պորտուգալցիք յայտնագործում են ձաղանեան.
 1550 Գրուագրութաւթը Անգլիայում և Իտալիայում.
 1572 Բարթոլոմեան գիշերը Փարիզում (հուգինոսների պատերազմները).
 1615 Առաջին տպագիր լրագիրը.
 1616 Ջեքսպիրի մահը. (ծն. 1564).
 1719 Երեւնամեայ պատերազմների սկիզբը Փերմանիայում.
 1642 Դալիլիյ աստեղագետի մահը.
 „ Ապակու գիւար.
 1648 Վեստֆալեան հաշտութիւնը և 30-ամեայ պատերազմների վերջը.
 1674 Միլտոնի մահը.
 1689 Ջոզեֆարմ մեքենաների գիւար.
 1695 Լաֆսնտեհի մահը.
 1727 Նիւտոնի մահը.

- 1738 Գանուում են Հերբուլանումի և Պամ-
պէյի աւերակները.
1756 Եօթնամեայ պատերազմի սկիզբը.
1764 Եզուիաներին հալածում են Փրան-
սիայից.
1767 Եզուեաներին հալածում են Սպա-
նիայից.
1770 Պուկի ճանապարհորդութիւնը.—Աւ-
ստրալիայի յայտնադործութիւնը.
1778 Վալ'տերի մահը.—Ժ. Ժ. Ռուսսոյի
մահը (ծն. 1712).
1779 Օգտապարիկի գիւտը.
1781 Լեսսինգի մահը.
1783 Միացեալ Նահանգների տնկախու-
թիւնը Հիւսիսային Ամերիկայում.
1789 Մեծ յեղափոխութեան սկիզբը.
1791 Մոցարտի մահը (ծն. 1756).
1796 Ստերէօտպի գիւտը.
1800 Մարմնի պատուաստի գիւտը.
1801 Վիմադրութեան գիւտը.
1803 Չոզենաւի գիւտը Փրանսիայում.
1804 Փրանսիայի կայսր Նապոլէոն Բ.

- 1805 Զիլլերի մահը (ծն. 1769).
1812 Արագատիպ մամուլի հնարելը.
1815 Վատերլօօի պատերազմը.
1821 Նապոլէոն Բ-ի մահը ս. Հեղինէ կղզում.
1824 Բայրոնի մահը (ծն. 1788).
1832 Դէօթէի մահը (ծն. 1749).
1838 Լուսանկարի գիւտը.
1847 Կալիֆօրնիայում ոսկի գտնուիլը.
1848 Ելքաբրական հեռագրի գիւտը.
1856 Փաբլիզի տրակտատը,
1857 Բերանժէի մահը.
1861 Վիքտոր Էմմանուէլը հրատարակ-
ւում է Իտալիայի թագաւոր.
1866 Աւստրօ-Պրուսական պատերազմը.
1869 Լամարտինի մահը.
1870 Փրանս-Պրուսական պատերազմը.
,, Պապերի աշխարհական իշխանու-
թեան վերջը:
1871 Գիկկենսի մահը.
1873 Վիհնայի աշխարհահանդէսը.
1875 Հերցոգովինիայի և Բոսնիայի ապ-
ստամբութիւնը.

1878 Սան Սահֆանօի հաշտութիւնը.—
Բեռլինի արակատար.

**Քուսաց պահապանն եւանաւոր
անցներ.**

862 թուականին սկիզբն է դրւում ուս-
աց տէրութեան.

882 Նովգորոդից յետոյ Կիւյիւ գտնւում
է մայրաքաղաք.

988 Ռուսները ս. Վլադիմիր Սվեատոսլա-
ւիչի նախաձեռնութեամբ յայնորից
ընդունում են քրիստոնէութիւնը.

1028 Մեծ իշխան ետրուար հրաաւար-
կում է ուսաց առաջին գրաւոր
օրէնքը «Ռուսեկայա Պրաւդա» ա-
նունով.

1147 Իշխան Իւրիյ Գոլգորսկին հիմնում է
Մոսկուա քաղաքը.

1222 Հիմնարկւում է Նիժնիյ-Նովգորոդ
քաղաքը.

1224 Թաթարներն ու Մոնղոլները 2ին-
գիս-թանի առաջնորդութեամբ յար-

ձակում են Ռուսաստանի վերայ և
ուսւ իշխաններին (կնեզներին)
իրանց հպատակեցնում.

1237 Թաթարների երկրորդ յարձակումը.

1238 Մոնղոլական լծի սկիզբը.

1240 Զվեգայիք ու Գերմանացիք յար-
ձակում են Ռուսաստանի վրայ.
սրանց նեղա դեռի մօտ յաղթում
է ուսաց Ալեքսանդր իշխանը, ո-
րի պատճառով և կոչւում է Ալեք-
սանդր Նիվսկիյ.

1257 Հիմնարկւում է Վաղան քաղաքը.

1328 Մոսկուայի թագաւորութեան սկիզբը.

1380 Գմիտրիյ Դանսկոյի առաջնորդ ւ-
թեամբ ռուսները Դոն գետը անց-
նելով յաղթում են թաթարներին.

1382 Թաթարները Թաթարիի առաջ-
նորդութեամբ կողոպտում ու այ-
րում են Մոսկուան և ռուսներին
նորից իրանց հարկատու անում.

1395 Լանկիթամուրը յարձակում է Մոս-
կուայեան տէրութեան վրայ.

- 1415 Ռուսաց քահանայապետութիւնը (ե-
րարխիայ) բաժանուում է երկու մեա-
րապալիտութեան՝ Կիևիեան և Մոս-
կուայեան.
- 1428 Հրաբձակ զէնքերի զործածութեան
սկիզբը Ռուսաստանում.
- 1438 Ղազանի թագաւորութեան սկզբնա-
ւորութիւնը.
- 1462 Ռուսաստանի միահեծան թագաւոր
Յովհաննէս (Եօհանն) Դ-ի զահա-
կալութիւնը.
- 1480 Մոնղոլական լծից ազատուելը.
- 1487 Ղազանի նուաճումը.
- 1491 Եկեղեցական—սլաւոնական լեզուով
առաջին տպագրուած գիրքը Կրա-
կովում.
- 1491 Ռուսաստանում յայտնագործուում են
արծաթի և պղնձի հանքեր.
- 1524 Բացուում է Մոսկարիկի տօնավաճառը.
- 1547 Մեծ իշխան Յովհաննէս Դ.Գռոգին
ընդունում է առաջին թագակիր
թագաւորի տիտղոսը.

- 1552 Ղազանի թագաւորութեան միացոււր.
- 1556 Հաշտուրխանի թագաւորութեան կ'ս-
տարեալ նուաճումը.
- 1558 Ռուսաց առեւտրական յարաբերու-
թիւնների սկիզբը Անգլիայում.
- 1563 Մոսկուայում սկսում է տպագրու-
թիւնը.
- 1571 Ղրիմի թաթարները արշաւում են
Մոսկուա և այրում.
- 1583 Ռուսները Սիբիրը առնում են թա-
թարներից.
- 1589 Մոսկուայում սկսում է ռուսաց պատ-
րիարքութիւնը.
- 1596 Ռուսներից ոմանք շեղուում են իրանց
եկեղեցուց և ընդունում են պապի
գերիշխանութիւնը (ռմիայ).
- 1611 Լեհացիք առնում են Մոսկուան և
Սմոլենսկը, իսկ չվեղացիք՝ Նո-
գորոգը.
- 1613 Սկսում է Ռոմանովների ճան դա-
հակալութիւնը.
- 1612 Ռուսաստանը ազատուում է Լեհներից.

- 1632 Առաջին կանոնաւոր դօքքը Ռուսաստանում.
1650 Հիմնարկում է Խար'կով քաղաքը.
1654 Մալոռոսիան միանում է Ռուսաստանի հետ.
1661 Ղալմուխները ընդունում են սուլայ հպատակութիւնը.
1672 Պետրոս Մեծի ծնունդը.
1689 Թաղաւորում է Մեծն Պետրոս.
1695 Ռուսաստանում մտցւում է նաւատորմիդ.
1699 1700 Թուականի յունուարի 1-ին հրատարակում է տտրեզրութիւնը Քրիստոսի Ծննդից սկսելու հրաման.
1701 Առաջին հասարակական թատրոնը Ռուսաստանում.
1703 Ռուսաստանում հրատարակում է առաջին լրագիրը.
1705 Քաղաքական զրեքով տաղադրութեան սկիզբը Ռուսաստանում.
1710 Ռուսները աիրում են Լիթվիտնդիային և էստլիանգիային.

- 1711 Հաստատում է կառավարչական Սինոդը.
1713 Թաղաւորական աթոռը Մոսկուայից փոխադրւում է Ս.-Պետերբուրգ.
1721 Պետրոս Մեծը զարձեալ 10 տարի շվեդացոց դէմ պատերազմ մղելուց յետոյ հաշտւում է և ստանում Կայսր աիադոսը.
1725 Վախճանում է Պետրոս Մեծ կայսրը.
1739 Ռուսաստանում գտնւում է առաջին սովու հանքը.
1743 Ոչնչանում է մահուան պատիժը.
1754 Ռուսաստանում հիմնւում է առաջին բանկը.
1755 Մոսկուայում բացւում է առաջին համալսարանը՝ ըստ օրինակի գերմանական համալսարանների.
1767 Եկտեերինա Բ. Վայսրուհին Օրինագիրք է զրում.
1767 Ռուսաստանում մտցւում է ծաղիկ պատուաւոտելը.
1768 Ռուսաստանում սկսւում է թղթա-

- դրամի գործածութիւնը.
- 1783 Ղրիմը միանում է Ռուսաստանի հետ.
- 1785 Հիմնում է Կովկասեան փոխարքայութիւնը.
- 1786 Հիմնում է պետական բանկը.
- 1795 Սուլտրովը առնում է Վարչափան և վերջանում է Լեհերի թագաւորութիւնը.
- 1797 Ս. Պետերբուրգում և Ղազանում բացւում է հոգեւոր ճեմարան.
- 1801 Վրաստանը միանում է Ռուսաստանի հետ.
- „ Ոչնչանում են մարմնական տոնջանքները.
- 1802 Մինիստերստափօն.
- 1803 Մինդրեկիան միանում է Ռուսաստանի հետ.
- 1804 Իմերէթը միանում է Ռուսաստանին՝
- 1812 Ռուսները հալածում են Փրանսիացիներին.
- 1812 Ալէքսանդր Ա-ը առնում է տաճիկներից Բեսարաբիան. առնում է նաև Անդրկովկասը:

- 1814 Ռուսները առնում են Փարիզը.
- 1815 Լեհաց թագաւորութիւնը միանում է Ռուսաստանի հետ.
- 1815 Առաջին շաղկապը Նեվալի վերայ.
- 1819 Ս. Պետերբուրգում բացւում է հումալսարան.
- 1830 Առաջին և մեծ խաչերան Ռուսաստանում.
- 1833 Ալէքսանդր Ա-ը տալագրում է «Սվոյ Զակոնով». անունով օրինագիրքը.
- 1837 Ա. Ս. Պուլկինի մահը.
- 1841 Մ. Ի. Լերմոնտովի մահը.
- 1844 Ի. Ա. Կուրլովի մահը.
- 1850 Նիկոլաեվսկիյ երկաթուղու բացումն.
- 1852 Ն. Վ. Գոգոլի մահը.
- „ Վ. Ա. Ժուկովսկու մահը.
- 1853 Անգլո-Փրանսիական պատերազմի սկիզբը.
- 1855 Ալէքսանդր II կայսեր գահակալութիւնը.
- 1858 Ամուրեան երկիրը միանում է Ռուսաստանի հետ.

- 1859 Գերի է առնում Ջամիլը և Արեւիկան
Կովկասը 60-ամեայ անընդհատ պա-
տերազմներից յետոյ հպատակում է
Ռուսաստանին.
- 1861 Ոչնչանում է ստրկութիւնը.
- 1864 Ռուսները նուաճում են Կովկասը.
- 1865 Ռուսաստանում թոյլ է տրւում ա-
մենքին օրացոյց հրատարակելը.
- 1867 Թուրքիստանը միանում է Ռուսաս-
տանի հետ.
- 1868 Գ. Ի. Պրսաքիվի մահը.
- 1873 Ռուսները նուաճում են Խիվայի խա-
նութիւնը.
- 1877 Ռուս-Տաճկական պատերազմը.
- „ Ն. Ա. Նեկրասովի մահը.
- 1878 Սաորազբում է Սան-Ստէֆանօի
գաղնադիրը.
- 1883 Ի. Ս. Տուրգենևի մահը.

**Հաղաց պատմութեան նշանաւոր
անցքերը**

29 Թուականին մեր Արդար թագաւորը

- նամակ է ուղարկում Յիսուս Քրիս-
տոսին, հրաւիրելով նորան զալ
լուր մօտ:
- 31 Թաղէոս առաքեալը գնում է եգիպտոս,
աանելով իւր հետ Քրիստոսի կո-
ղմուխ Ս. Գեղարքը և մկրտում է
Արգաթին ու շաաերին.
- 41 Ս. Ռոկեանցներից ու Սիւքիասեանցնե-
րից սահմանւում է մեր մէջ անա-
պատական կեանքը.
- 50 Թաղէոս առաքեալը նախատակում է
Հաւարշանում.
- 50 Թաղէոս առաքեալի եղիշէ անունով
աշակերտը նախատակում է և թաղ-
ւում Արցախի գաւառի Գիս (այժմ
Քիշ) գիւղում: Նրա նշխարների
վրայ եկեղեցի կայ կառուցուած:
- 60 Թաղէոս առաքեալի միւս աշակերտ
Ստաթէոսը նախատակուելով՝ թաղ-
ւում է Սիւնեաց գաւառում: Նորա
նշխարների վրայ շինուեցաւ Տաթևու
վանքը.

- 62 Բարեպետիմէս առաքեալը նահա-
տակում է Աղբակում: Նորա նըշ-
խարները վրայ եկեղեցի կայ կա-
ռուցուած.
- 79 Հիմնարկում է Երեան քաղաքը.
- 197 Վաղարշ թագաւորը հիմնարկում է
Վաղարշապատը.
- 253 Խոսրով թագաւորը հիմնարկում է
Գաւրէժ (Թաւրիզ) քաղաքը:
- 257 Ծնւում է ս. Գրիգոր Լուսաւորիչը.
- 287 Տրդատ թագաւորը ս. Լուսաւորչին
ձգում է Արտաշատի խոր վիրապը.
- 301 ս. Գրիգորը ելնում է խոր վիրապից.
- 302 ս. Գրիգորը հիմնարկում է ս. Էջ-
միածինը և այլ վանքեր:
- 338 ս. Լուսաւորչի թորը ս. Գրիգորիսը
Աղուանից կաթողիկոս է կարգւում:
- 390 Գառնիկ ճգնաւորը գտնում է ս. Լու-
սաւորչի նշխարները, որ և թաղում
են Բարձր Հայոց Թորդան գիւղում:
- 406 ս. Մեսրոպը Մաշտոցը գտնում է
մեր այրուբներ.

- 451 ս. Վարդանանց պատերազմը և 1036
քաջերի նահատակութիւնը.
- 452 Կաթողիկոսական աթոռը ս. Էջմիած-
նից փոխադրում է Դուին քաղաքը:
- 458 Մեծին Վարդանայ դուստր ս. Զու-
շանիկը նահատակում է: Սորա
մարմինը ամփոփած է Թիֆլիսի Մե-
տեխ անունով բանտի եկեղեցում:
- 489 Գտնւում են ս. Եղիշէ առաքեալի և
Աղուանից Գրիգորիս կաթողիկոսի
նշխարները.
- 507 Վահան Մամիկոնեանը վերանսրո-
գում է ս. Էջմիածինը:
- 532 Գիրակոս ճգնաւորը գտնում է Թա-
գէոս առաքեալի և Սանդուխտ կու-
սի նշխարները:
- 539 Եղեսիայում յայտնւում է Արգարին
ուղարկուած ս. Դատաւապը.
- 551 Աթանաս Տարսնացին Մովսէս Բ.
Եղվարդացի կաթողիկոսի հրամա-
նով յօրինում է նոր տոմար և ոկրս-
ւում է մեր ազգային (Վ) թուականը:

- 619 Կոմիտաս կաթողիկոսը նորագում է
ս. Էջմիածինը և ս. Հռիփսիմեանց
ու Գայենեանց վանքերը:
- 640 Ներսէս Զինոյ կաթողիկոսը եկեղե-
ցի է կառուցանում խոր վիրապի
վերայ:
- 673 Վարդգում Թողիկ ճգնաւորին յայտ-
նում է ս. Խաչը, և կարգում է
Վարդգայ Խաչի տօնը:
- 706 Արարացոյ Կաշմ անունով ոստիկանը
Նախիջիկան եկեղեցում կրակով 800
հայ իշխան է նահատակում:
- 874 Մաշտոց եպիսկոպոսը Սեան կղզու
վերայ եկեղեցի ու վանք է շինում:
- 924 Կաթողիկոսական աթոռը Գուինից
Վասպուրական է փոխադրում:
- 961 Զիրակայ Անի քաղաքը դառնում է
Բաղրատաւենաց մայրաքաղաք:
- 968 Խոռոժմանոյշ Թադուհին կառույա-
նում է Հսղրատ և Սանահին վանքերը:
- 993 Կաթողիկոսական աթոռը Վասպու-
րականից փոխադրում է Անի:

- 1080 Կիլիկիայում հիմնում է մեր իշխա-
նութիւնը:
- 1147 Կաթողիկոսական աթոռը Անիից տե-
ղափոխում է Կիլիկիոյ Հոռմկլայ
քաղաքը:
- 1271 Հայերը Անիից դաղթում են Լեհաս-
տան:
- 1294 Կաթողիկոսական աթոռը Հոռմկլա-
յից փոխադրում է Կիլիկիոյ Սիս
քաղաքը:
- 1311 Երուսաղէմում սկսում է մեր ազգի
պատրիարքութիւնը:
- 1323 Կործանում է Անի քաղաքը:
- 1293 Բոլորովին վերջանում է մեր ազգի
թագաւորութիւնը:
- 1441 Կաթողիկոսական աթոռը Սոփյ վերջ-
նականապէս վերադառնում է ս.
Էջմիածին:
- 1461 Կ. Պօլսում սկսում է մեր ազգի
պատրիարքութիւնը:
- 1513 Տաճիկները ավրում են Երևանին:
- 1567 Արղար Թողադեցին (Եղսկիացին)

- Վենետիկում առաջին անգամ հայկերէն սաղմոս է տպագրւում:
- 1603 Պարսից Չահաբաս թագաւորը հայերին գերի է տանում Պարսկաստան:
- 1765 Սիմէօն կաթողիկոսը տպարան է հիմնում ս. Էջմիածնում:
- 1771 Մխիթար Սեբաստացին Վենետիկում հիմնում է Մխիթարեան Միաբանութիւնը:
- 1781 Հայերը Ղրիմից գաղթելով հիմնում են Նոր—Նախջեան քաղաքը:
- 1789 Հիմնում է Ջուշի ամրոցը:
- 1798 Ղարաբաղից 1100 հայ ընտանիք գաղթում են Ղզլար ե այլիւր:
- 1799 Վենետիկում հրատարակւում «Ճարեգրութիւն» անունով առաջին պարբերական թերթը:
- 1815 Լազարեան հայ իշխանները Մուկուայում ճեմարան են կառուցանում:
- 1823 Վախճանւում է հայր Միքայէլ վարդապետ 2ամչեանը:
- 1825 Ներսէս Աշտարակեցի արքեպիսկո-

- պոսը (սպա Ներսէս Ե. կաթողիկոս) Թիֆլիզում հիմնում է Ներսեան Եպիսկոպոսական Հոգեւոր Գաղանցը:
- 1828 40 հազար հայ զաղթում են Ռուսաստան:
- 1837 Հաստատւում է ս. Էջմիածնի ս. Սինոդը:
- 1841 Մուկուայում հիմնւում է Գասպարեան աղքատանոցը:
- 9857 Վախճանւում է Թիֆլիզում Ներսէս Ե. կաթողիկոսը 96 տարեկան, վարելով հայրապետութիւնը 14 տարի:
- 1858 Ղրիմու Թէսղոսիա (Քեֆէ) քաղաքում բացւում է Խալիպեան ուսումնարանը:
- 1860 Տոճկահայոց տրւում է ազգային «Սահմանդրութիւն»:
- 1860 Կարգաւորւում է ս. Էջմիածնի Մատենադարանը:
- 1863 Բազում հիմնւում է հայոց մարդասիրական ընկերութիւնը:
- 1868 Ս. Էջմիածնում հրատարակւում է

«Արարատ» ամսագիրը:

- 1869 Թիֆլիսում բացվում է ս. Գալստ-
նեան հայ օրերդպաց ուսումնարանը:
1873 Ս. Էջմիածնում բացվում է Գեոր-
գեան ձեռնարանը:
1776 Ս. Էջմիածնում ապագրւում է նոր
Զայնադրեալ Զարական:
1877 Թիֆլիսում բացվում է Յովնանեան
Մարիամեան Օրերդպական Ուսում-
նարանը:
1878 Բերլինի Վեհաժողովում Տաճկահա-
յոց համար հարադրւում է ինը-
նամարութեան 61-րդ յօդուածը:
1881 Թիֆլիսում հիմնւում է Գովհասեան
հայոց Բարեգործական ընկերու-
թիւնը:
1882 Թիֆլիսում կայանում է հայոց ա-
ռաջին ընդհանուր Ուսուցչական
Ժողովը:
1884 «Նոր-Դար» ամիսօրեայ թերթի հրա-
տարակուելը:
1888 Մակար Ա. Կաթողիկոսը ընդունւում

է Տփլիսում Կայսր Աղէքսանդր
III-ից և այցելում է Բագու և Գան-
ձակ:

- 1889 Պարսից Զահ-Նապէղղինը այցելում
է ս. Էջմիածին:
1889 Արեւելագէտ Ք. Պատկանեանի մահը:
1889 «Մուրճ» ամսագիրը հրատարակում է.
1890 Իտալացոց Թաղածառանդին ս. Էջմ.
Մակար Կաթ. ընդունւում է:
1891 Վախճանւում է Մակար Ա. Կաթո-
ղիկոսը:
,, Մկրտիչ Էմինի մահը Մոսկովայում:
,, Բարեգործ Մ. Սանասարեանի մահը:
,, Յայտնի գերասան Աղամեռնի և եր-
գիծարան Պարոնեանի մահը.
1892 Զրօրհնեաց հանգիսի ժամանակ
Տփլիսի վանքի կամուրջի խորտակ-
ուելուց 40 հոգի խեղդում են Կուր
գետում. հոգեւորականութիւնը ա-
գաւտում է:
,, Կովկասում խօլերայի կտորածը:
,, Մայիսի 5-ին ս. Էջմիածնի համադ-

դային նշանաւոր ժողովր չայրի-
կին և Մաթթէոս Իգմիլլեանին
կաթողիկոսական թեկնածուներ
ընտրեց:

„ Դամառ—Դաթիկայան վախճանուեց:

„ Խորէն նարպէյ և Դարեղին Սրուանձ-
աեան սրբազանների մահը:

„ Խմբագիր Գրիգոր Արծրունու մահը:

1893 «Հայրիկը կաթողիկոս օծուեցաւ.

1894 Կ. Պօլում սարսափելի երկրաշարժ:

„ Զին-Նափոնական պատերազմը:

1896 Թաղադրութիւն Կայսեր Նիկոլայ II
և Կայսերուհւոյ Ալեքսանդրա Ֆէո-
դորովնայի:

1897 Յոյն-թրքական պատերազմը:

1898 Ռուսները դրաւում են Զինաստանի
Պորտ-Արտուր նաւահանգիստը:

„ Իսպանիայի և Ամերիկայի Միացեալ
Նահանգների պատերազմը:

1899 Անգլիայի պատերազմը Տրանսփալ և
Յորանժեան հասարակապետ. հետ:

1900 Զինաստանում քրիստոնեաների կո-
տորածը և Ռուսաստանի, Փրան-
սիայի, Անգլիայի, Գերմանիայի,
Աւստրիայի, Եթովպիայի, Ամերիկայի,
Միացեալ—Նահանգների և Նապո-
նեայի միաբան յարձակումը և գոր-
ծողութիւնը Զինաստանում կարգը
պահպանելու համար:

„ Փարիզում համաշխարհահանգէս:

VIII. ՏՆՇՏԻՆ ՏՆՏՆՍՈՒԹԻՒՆ

ՏՆՇՏԵՐ մկներից ազատ պահելու համար փախանակ կատուի և կամ զանազան թռչնատուր միջոցներ դարձածելու, հարկաւոր է հետեւի հասարակ միջոցը: Այն տեղերը, որտեղ մկներ կան, սկստէ անկիւններում կամ արկղների, ամբոսների տակ ցտնել օշօշի (բամաշկի) ծաղիկ. մկների համար լուրջովին անտանելի է այդ հոտը և միանդամայն փախչում են դրանից:

Լայնավի ձեռնացները մաքրելու միջոց:—Պէտքէ վերցնել 1 մաս սկիպիտոր և 2 մաս բենզին լիտր խառնել և սրբել ձեռնոցների կեղտոտ տեղերը:

Միսը մի քանի օր պահելու համար, պէտքէ կտրակ մի քանի կտոր, աչնպէս որ մի ֆունտը անել 3 կամ 4 կտոր, դնել կտէ կամ փայտէ տամնի մէջ, վերան բարակ աղ անել, խի յետոյ մի կամ երկու մատի հաստութեամբ ածուխի փոշի ցանել վերան. այդ ձեով պահուած միսը եփելուց

տաջ պէտքէ լաւ մաքրել ածուխը: Միսը այնքան թարմ մնացած կլինի, որ դժուար կլինի սրշել նոր մսից:

Սրէ մագները շատ խղրտ են և փայլում են, լուանալ թանդ թէյով հետը խառնած բոժ կամ միայն թէյով:

Ծորից կեղտերը հանելու միջոց:—Վերցնել տանալա կարտոֆիլի տլիւր և խառնել ջրի մէջ այս խառնուրդը քսել շորի կեղտոտ տեղերի վերայ և թողնել մինչև շորանալը: Իսկ խղրտ կեղտերը մաքրելու համար տանալա միջոցը հետեւալ խառնուրդն է. լցնել տամնի մէջ ալրոտ մագնիկոտ (жиротная магнезия) վերան լցնել բենզին և խառնել, որ դաւնայ մածուցիկ, ոչ այնքան ջրի: Այս խառնուրդը քսել կեղտոտ տեղերի վերայ և թողնել մինչև շորանալը: Եթէ տառջին տնդոմ քսելուց կեղտերը չմաքրուին, պէտք է կրկնել և երկրորդ անգամ, որից յետոյ անմիջապէս մաքրուած կլինին կեղտերը:

Մալիսակեղևը կեղտից լուանալիս

շուտ մաքրելու համար պէտքէ շորերը եփելիս կէս փութ շորին խառնել մի հացի դտալ ֆրանսիական օկիպիտար:

Մեռաֆսէ գործուածքները մաքրելու համար պէտքէ նախ լուանալ թէյի ջրի մէջ, յետոյ արագով, որի մէջ պէտքէ խառնած լինի մի քիչ շաքար, դեռ շըշորացած պէտքէ հարթել:

Ռարբոսնելալ դէմ.—Այն պտհարաններում, որտեղ վտանգ կայ բորբոսնեւուց պէտքէ հառաւէտ որեւէ հեղուկ պահել բաց սամանով. սկիպիտարը աւելի լաւ է ներգործում:

Ձուկը հեշտ է մաքրում, եթէ մի րոպէ տար ջրի մէջ գցուի:

Պինդ միւր փափկանում է, եթէ այն ջրի մէջ, որի մէջ եփում է, մի քիչ քաղցախ խառնուի:

Մեռադներ մաքրելու բաղադրութիւններ: Մետաղներ մաքրելու համար նշանակուած օժանելիքը կարելի է պատրաստել հետեւեալ ձևով:

Հալեցնում են 5 մաս դեղին վաղելին կամ խոզի ճարպ և խառնում են հետը 1 մաս կոկիտար:

Սեւացած սսկեղէն իւրեր ստանում են կրկին իրանց փայլը երբ նրանց դնում են եփ տուած սապոնաջրի մէջը, լուանում են մաքուր. ջրով և սրբում են մահուղով:

Ոսկեգօծած օրջանակներ մաքրելու եմար: Ոսկեգօծած շրջանակները պէտքէ մաքրել մեծ զգուշութիւնով, ըստ որում նրանց վրայի ոսկին շատ բարակ շերտ ունի: Եթէ շրջանակը աղտոտել են ճանճերը, այն ժամանակ լաւ միջոցն է խառնել նաշատիլի ցքի 10 մասը 40 մաս ցքի մէջ հալեցրած օսկանիական սապոնի հետ 1 մաս սապոնի մանրուէքը 3 մաս ցքի մէջ: Խառնուրդի մէջ թաթախում են բամբակը և թեթեւ կերպով քսում են շրջանակի վրայ, մինչև որ նա մաքրուի և փայլ ստանայ:

IX. Ս. ԼՈՒՍԷՒՈՐԶԻ ՎԵՍԺԸՆԸ

(աւանդութիւն)

Բարձր Հայրի Դարանադեաց զաւարում,
Կրկնէա քաղաքի մօտ, բարձրանում է Սե-
պուհ կամ Գոհանամբ սարը: Հիանալի
սար: Նրա ամեն մի քարի տակից դուրս
են դալիս աղբիւրներ, անմահական ջրեր,
ձեան պէս սառն, արծաթի պէս պարզ:
Գարունը որ դալիս է և ձիւները հալում
են, այդ սարի վրայ սև տեղ չի մնում.
քար՝ ըն անդամ ծլում ծաղկում են, կա-
ռես՝ եղեմական դրախտ լինի:

Ահա այս հիանալի սարի վրայ ճգնել է
ս. Լուսաւորիչը: Նա Տրդատ Թագաւորին
դարձի բերելուց յետոյ, ոտով, Խաչ-Գա-
ւազանք ձեռքին, ման եկաւ ամբողջ Հա-
յաստան, կործանեց կռատունները, ցոյց
տուեց հայ ազգին ճշմարիտ Աստծու ու-
ղիդ ճանապարհը, մտաւ շատ դիւղ ու քա-
ղաքներ, Աստծու խօսքը քարոզելով թըշ-
ուառներին մխիթարեց, զերիններին աղա-

Գեներալ-լեյտ. Յ. Դ. ԼԱՉՆՐԵԱՆ
Ղաուրսը պաշտարող էւ նուաճող

տեց, աղքատին հաց տուեց, ծարաւին ջուր.
ամեն սեղ եկեղեցիներ շինեց, վանքեր,
հիւանդանոցներ հաստատեց և այս բոլորը
նա արաւ Քրիստոս Աստծու զօրութիւնով,
խաչ-պատարազի զօրութիւնով: Այդպէս
երկար մտն գալուց մաշուած, զգալով որ
իւր վաթճանք մօտեցել է, քաշուեց Գոհա-
նամք սարի Մանեայ այրը աղօթքով անց-
կացնելու իւր վերջին օրերը:

Մանեայ այրը գանուում էր մի խոր
ձորի մէջ, իսկ այրի գլխին բարձրանում
էր մի սրածայր ժայռ. ամեն առաւօտ,
լուսաբացին ս. Լուսաւորիչն իւր խաչ-գա-
ւազանի օգնութեամբ՝ բարձրանում էր այդ
ժայռի գլուխն ու աղօթում էր:

Ամառուայ կէս գիշերներէն մէկն էր,
երկնակամարի վրայ հազարաւոր մանր ու
մեծ աստղեր փայլելում էին. արարաշխարհ
քուն էր մտել. ս. Լուսաւորիչը զգալով
իւր հոգու խորքում, թէ շուտով պիտի
մեռնի, գուրս էր եկել իւր այրից և բար-
ձրանալով իւր մշտական աղօթատեղը՝ ժայ-

ոի գլուխը, վերջին անգամ աղօթք էր անում:

Եւ չորսո՞ւց այդ ժայռի կապարին, ձեռներն երկինք համբարձած աղօթք էր անում: Վերջին անգամ լաց արաւ նա իւր սիրտը Աստծու առաջ, խոստովանուեց իւր արած ու չարած մեղքերը, թողութիւն խնդրեց Աստուածանից և հանգիստ սրտով սպասում էր մահուան: Այն ինչ մահը ուշանում էր և ս. Լուսաւորչի սիրտը սկսեց ալիկսո՞ւնել: Ի՞նչն էր արգիօք նրան յուզում, ալիկսո՞ւնում այդ վերջին րոպէին:

Նա իւր սրտում փափագ ունէր, մեռնող մարդու վերջին սուրբ ցանկութիւն, մահուանից առաջ ցանկանում էր իմանալ, թէ հայոց ազգը, որին ծնել էր հոգեպէս, Երի սիրուն անշափ շարշարանքներ էր բաշել, արիւն արցունք թափել, ի՞նչ վիճակ պիտի ունենայ: Ի՞նչ կլինի հայ ազգի բախտը — հարցնում էր նա ինքն իրեն, և անթիւ ու անհամար մտքեր պառչաւ էին գալիս նրա գլխում:

«Ո՞վ գիտէ, ասում էր նա, իմ մահից

յետոյ ինչ օրի կընկնի հայաստանը. ո՞վ գիտէ, ո՞ր անօրինի սուրբ կգայ կրօնանայ հայոց խղճուկ ժողովրդի վրայ, կկործանի նրա վանքերն ու ժամերը, կհայհոյի հայքրիստոնէի հաւատը և դեռ քանի՞ քանի՞ իշուաւութիւններ, դժբախտութիւններ պիտի գտն հայ ազգի գլխին. իսկ եթէ յանկարծ հայ ազգը մահանայ, ուրանայ իւր Տէր Աստծուն, որը յատուկ նրա համար մի անգամ էլ իջաւ հայաստան և Վսուրաշապատում պատուիրեց մի տաճար կանդնեցնել իւր անուանը, և այս բոլորը մոռանալով՝ ուրոնայ իւր ժամն ու պատարադը, աստուածադիր ս. կարգերն ու օրէնքները... Վայ, հալար վայ այն դրժբախտ օրերին, երբ հայ քրիստոնէի անուան ու յիշատակը ազգերի միջից պիտի ջրնջուի»: Այսպէս էր մտածում նա և նրա սիրտը մորմօքում էր. մէկ կոմենում էր մխիթարել ինքն իրեն տակով «մի՞թէ Աստծուած կմոռանայ իմ անշափ շարշարանքները և իւր հայրապետ խնամքը, սրտով

այս ազգը հեթանոսական խաւարից փրկուեց»։ մէկ էլ նորից տարակուսում և առում էր. «իսկ եթէ մոռանայ և հայ ազգի անօրէնութիւնների և ապերախութիւնների վրայ բարկանայ ու ջնջէ հայի անունը ազգերի շարքից. այն ժամանակ ուրիշ ժողովուրդները տեսնելով այս ազգի կործանումը իմ անունն ու յիշատակը պիտի անարգեն, իմ շարշարանքներն էլ կլինեն դուր ջանք, անօգուտ վատտակ»։

Այսքան անվերջ տարակուսանքների և կասկածների մէջ տանջուում էր ու Լուսաւորիչն այդ կէս գիշերին ծունկ չգրած ժայռի կատարին. և նա, որ իւր բոլոր աղօթքների մէջ չէր մոռացել կրկնել «Տէր, նայիր իմ շարշարանքներին, խղճա հայոց ազգին, աչքդ նրա վրայ լինի, թնդ հայի օջախի ծուխը չկտրուի, օր ու գիշեր քեզ յիշի, և քո փշից պինդ բռնի, քո օրէնքներդ պահի, պատուհասից ազատ լինի, չար թշնամուց չգերուի և յաւիտեան ապրի», — այսպէս պաղատագին աղօթողը չէր

իմանում թէ իւր աղօթքն ընդունելի եղիլ է Աստծուն. թէ ոչ, և այժմ նա իւր կեանքի այս վերջին ժամին ուզում էր անպատճառ իմանալ, բայց ինչպէս։

Նա ապաւինեց աղօթքին. աչքերը ձգեց դէպի երկինք, ձեռքերը տարածեց և սկզբում փառք տուաւ Աստծուն իւր անշափ ողորմութեան համար, որով զթաց հայոց ազգին, արժանի արաւ իւր լայսին ի վերջոյ խնդրեց Աստուածանից, որ իւր սրտի վերջին փափագը կատարուի, իրեն յայտնի հայ ազգի ազազան։

Այսպէս նա երկար աղօթք արաւ, բայց պատասխան չստացաւ և ոչ մի տեղից։

Նրա շուրջը լուռ էր մտնն ինչ։ Գործաւ նայեց դէպ երկինք, կարծես այնտեղ ուզում էր կարդալ հայ ազգի ճակատագիրը, բայց երկնքի երեսին ոչինչ գրած չկար։ Անթիւ մանր և մեծ աստղերը փափլում էին այնտեղ, ասես ծիծաղում էին. բայց պատասխան չէին տալիս։ Հեռուն, արեւելեան լեռների յետեւից դանդաղօրէն դուրս եկաւ ծերա-

ցած լուսնեակը մոլոր ու տխուր, նա էլ չգիտէր, կամ չէր կարող պատասխան տալ ու. Լուսաւորչին:

Անցնում էին ժամեր միմեանց յետևից, մօտենում էր առաւօտը, երբ ու. Լուսաւորչին պիտի թողնէր այս ցուների ծով աշխարհը, բայց իւր վերջին կամքը չէր կատարուել. պատասխան չէր ստացել: Այս պատճառով նա նորից վառ յուսով, կատարեալ հաւատով ապաւինեց իւր աղօթքին. նա մըմնջում էր շատ սրտաբուրդի աղօթքներ. ասում ու լաց էր լինում, լաց էր լինում ու աղօթում: Նրա աչքերը կարծես ջուխտակ աղբիւրակներ լինեն որոնցից հոսում էր արտասուքը, որը այտերի և սպիտակափառ մերուքի վրայով գլորուելով թափւում էր իւր առաջ գտնուած քարի փոսի մէջ. բայց պատասխան չկար ու չկար:

Մինչ կէս գիշերը վաղուց էր անցել. լուսնեակը եկել կանգնել էր ու. Լուսաւորչի գէմ ու գէմ և նայում էր նրան նայնպէս տխուր, նայնպէս մոլորեալ: Պարծես նա

էլ էր հասկանում հայաստանի մեծ սուրբի վիշաք, բայց դարձան անել չէր կորող:

Իսկ ու. Լուսաւորչի գլխին արար աշախարհ մթնել էր. ուզում էր երկինքը իւր գլխի վրայ փուլ գտը, կամ երկիրը պատռուէր ու իրեն կուլ տար, որովհետեւ մրտածում էր, թէ՛ ուրեմն ես Աստուծոյ երեսից ընկած մի մարդ եմ, որ իմ այսչափ աղաչանքս ու պաղտատնքս չի լսում, այս խեղճ ժողովրդի բախան ինչ չի յայտնում: Այսպէս շուարած մնացել էր տեղնուանդր չգրած. նրա շուրջը մեռելային լուսիքներ էր տիրում, ոչ ոք չկար որ մխիթարական մի խօսք տաւր. իսկ նա աչքը մէկ երկինք էր ձգում, մէկ երկիր, սաք ու ձոր ծանրացել էր նրա սրտի վրայ:

Երբորդ անգամը լինելով՝ նա նորից աղօթքին նուիրուեց. հեռացրեց իրենից իսպառ յուսահատութիւնը և ջերմաջերմ աղօթք արար. բայց այս անգամ, հակառակ իւր կամքին, չէր կարողանում շարունակել. նրա աչքերը փակւում էին, քունը տանում

էր, և նա խոր քուն մտաւ: Քնի մէջ նա տեսաւ մի մարդ, որ մօտեցաւ և այս աւետիսը տուեց «ս. Լուսաւորիչ, հայ ազգի և Հայաստանի ս. Հայրապետ, Աստուած լսեց քո խնդիրքը և իմ բերանով յայտնում է քեզ իւր կամքը, հայ ազգը երբէք չպիտի ջնջուի աշխարհիս երեւոյց. նա, իրաւ է, շատ չարչարանք պիտի տեսնի, շատ նեղութիւն պիտի քաշի, շատ արիւն արցունք պիտի թափի, բայց չիպիտի ջնջուի: Ազգերն պիտի գան ու գնան, մինչ հայր լիւր Ասածով ու քս անոնովը, իւր իջման տեղովը, իւր խաչով, ժամովն ու պատարագովն անսասան պիտի մնայ, իբրեւ առաջին քրիստոնեայ ազգ: Ճառելի պիտի վան երկպառակութիւն պիտի հանեն, եղբայր եղբորից բաժանեն, բայց վերջ ի վերջոյ այդ շարերը պիտի խափանուեն, աշխարհիս շորս կողմ ցրուած բոլոր հայերը քո անունով պիտի միանան, իրենց հաւատն ու սուրբ կարգերը պիտի պահեն և թէ այդ բոլորը այդպէս պիտի լինի, ահա քեզ

նշան. քո թափած արցունքը լցուած է մի կանթեղի մէջ, որ առանց շղթայի կտկուած է երկնքից. կանթեղը կվառուի տնպատարոյդ, երկնքի ու երկրի միջև: Դա է ահա հայի ճրագը, քանի նա վառ կմնայ, այնքան ժամանակ հաստատ կլինի հայ ազգը. այդ կանթեղը տեսանելի կլինի միայն հոյերին և հայերից էլ մենակ արժանաւորներին. նրանք հաւատով պիտի նայեն և պատմեն բոլորին, թէ տեսանք հոյի ճրագը, մեծ և օրհնեալ է հայ քրիստոնէի ս. Լուսաւորչի Աստուծոյ»:

Այս բոլորը շատ որոշ լսեց լուսաւորիչը, ուրախութիւնից քնից վեր թաւ հոգով զուարթ, հոգով ցնծուն: Նայեց երկնքի երեսին. այնտեղ հեռում վառում էր մի կանթեղ, որ կարծես ճիշտ Հայաստանի մէջ տեղը կախուած լինէր, և նա մի լոյս էր արձակում, այնպէս մեղմ, այնպէս սիրուն: Միւս կողմից աղօթարանն սկսել էր բացուել. ռարի թռչուններն արթնացել և ուրախ ճուղղիւնով բարի լոյսի Ատար-

ծաւն էին փոքրամեծս. մի խօսքով ողջ աշխարհը ս. Լուսաւորչի հետ ուրախացիլ էր. իսկ նա ինքն իւր սրտի փափագին հասած, հոգեզմայլ սրտով դոհացաւ աստուածանից նրա անձար բարութեան համար:

Այդ միջոցին արեւելեան սարերի յետևից դուրս եկաւ արեւը և նրա շողերից մի փունջ ընկաւ ս. Լուսաւորչի ղէմքի և սպիտակափառ միրուքի վրայ: Այս տեսնելով Հայաստանի սուրբը՝ չըբոծ տեղից վեր կացաւ, իւր ժպտուն և յուսալից աչքերով նայեց վերջին անգամ ողջ Հայաստանի չորս բոլորը, մի պահպանիչ ասաց և խաչակնքելով տեառնադրեց: Յետոյ դարձաւ ղէպի հայի ճրագը, նրա սիրուն, մեղմիկ լոյսը զրաւեց նրան և այլևս չկարողացաւ իւր աչքը հեռացնել կամ շարժել և նա զգալով որ վախճանը մօտ է, յենուեց իւր դաւադանի վրայ և մրմնջաց. «Աստուած իմ, այժմ պատրաստ եմ, ահա Հայաստանը, ահա նրա պատարագի սեղանը՝ այս սուրբ ոսրը և ահա ես հայ ազգի կենդանի և

անմոռնչ ողջակէզս, առ ընդունիր:

Այս ասաց և իւր տրդար հոգին աւանդեց: Նրա մարմինը կանգնած մնաց ոտների վրայ, յենուած իւր գաւազանին. նրա աչքերն այնպէս բաց յառած մնացին հայի ճրագին:

Այսպէս վախճանուեց Դարանազեայ գաւառի Գոհանտմբ սարի գագաթին կանգնած ս. Լուսաւորիչը, հայ ազգի պահպան հրեշտակը: Նրա սուրբ մարմինը գտան հովիւները, բայց չճանաչելով՝ վերցրին մի տեղ թաղեցին. մինչև որ Աստու հրամանով զտնուեցան ս. Նշխարները: Քրիստոնեայ ազգերն այս իմանալով՝ մարդիկ սեղարկեցին նրա մասունքից տարան շատ հեռունիւր. բայց նրա սուրբ աջը, որով խաչակնքում, տեառնադրում էր Հայաստանը, մնաց մեկ՝ հայերիս մօտ, իբր սրբազան աւանդ մեր ս. հայրապետից. իսկ այն ուստուածափառ ճրագը կախուած է ահա քառագագաթ Արագածի կատարին. այնտեղ վառւում է Լուսաւորչի արցունքը

աղօտ լայս արձակելով և ռժ զիտէ, դեռ
ես քանի՛ քանի՛ դարեր շարունակ պիտի
վառուի այնտեղ հայ ազգի հոգևոր կեն-
դանութեան երաշխիքը՝ այդ սուրբ կան-
թեղը:

Ճ. ԿԵՆՍԵՐՔԻԱՆ

ԿՕՄՍ ՄԻՔԱՅԷԼ ԼՕՌՈՒ-ՄԵԼԻՔԵԱՆ

Կովկ. բանակի սպարապետ
Մ. ԼՕՌՈՒ-ՄԷԼԻՔԵԱՆ

Այն ժամանակամիջոցին, երբ Ռուսաստանը դրացի մահմետական տէրութիւնների հետ ունեցած կռիւց դուրս էր գալիս յաղթանակով և Պարսկաստանը օտորացած և իսպառ թուլացած անյաջող պատերազմից, պարտաւոր էր յանձնել Ռուսիային հայկական հին գաւառները, այդ իսկ միջոցին հայ ազգի համար լուսաւոր ապագայի արշալոյսը ծագեց և հայ ազգը, որ նոր կեանքով ապրելու էր կոչւում ռուսաց թագաւորի հովանաւորութեան ներքոյ, ռուսաց պարտքի տակ շմաց:

Պետական և պատերազմական այն գործիչների ցուցակում, որ Հայաստանը այն ժամանակ տուեց Ռուսիային, պայծառ փայլում են Բէհբութեանի, Արղութեան — Երկայնարագուկի, Լազարեանի, Տէր-Ղուկասեանի, Զէլիովսկեանի և միւսների անունները:

Բայց բոլորից պայծառը և բոլորից հռչակուածը Կոստ Միրայէլ Լօռու-Մեկի-քեանի անունն է:

Լօռու-Մեկիքեանը հայկական բնտիր բնութաներէն էր պատկանում իւր ծագումով:

1843 թ. Միրայէլ Լօռու-Մեկիքեանը ուսումն աւարտելուց յետոյ, մտաւ զինուորական ծառայութեան և 22 տարեկան պօրուշիկ դառնալուց յետոյ սկսեց մտածել Կովկաս վերադառնալու մասին, որ տեղից պոստերազմների աղաղակներ էր լսում և զէնքի հնչիւնները հրապուրում էին զինուորական հակումների տէր մարդկանց: Նրա ջանքերը յաջող ելք ունեցան և նա 1847 թ. նշանակուեց տառնձին յանձնարարութեանց համար Կովկասեան տառնձին զօրաբանակի հրամանատար՝ իշխան Վօրօնցովի մօտ:

Այս ժամանակից հէնց սկսուեց նրա բարձրանալը: Լ.-Մեկիքեանը կարճ ժամանակուայ մէջ մասնակցեց զանազան պա-

տերազմների և 1854 թ. արշաւանքի ժամանակ, և երկու անմուաց կռիւներից յետոյ, Բալանզուրի և Բաշքադիկլարի տակ նա ստացաւ «քաջութեան համար» ոսկե սուր և երբ ուսաց զօրքը Երկրորդ անգամ անցաւ Ախուրեանը և սկսեց Քիւրեք-Դարի արշաւանքը, Լ.-Մեկիքեանի հրամանի տակ արուեց մի առանձին օտրեադ (շօրախումբ) 300 կամաւորներից բաղկացած, որ կազմուել էր հայերից, թուրքերից և մինչև անգամ տաճիկ-ղարափափախներից: Կամաւորների այս խմբով Լ.-Մեկիքեանը մասնակցում է Արգինի և Կարաեալի կռիւներում և վերջապէս Քիւրէկ-Դարա գիւղի զլխաւոր ճակատամարտի մէջ. այս կռուում 16 հազար ռուսներ ջարթեցին 60 հազարից աւելի լաւ սթապուղինուած տաճիկներ: Այս կռուի համար նա վարձատրուեց Ս. Վլադիմիրի 3-դ աստիճանի շքանշանով: Միք. Լ.-Մեկիքեանը շարունակում է կառուարել իւր կամաւորների խումբը, որ հասել էր 800 ձիաւորների: Նորա նշա-

նուոր քաջագործութիւններին է պատկանում Գաղղուանի և Գէշեանի Սանդժակներին առնելը 1855 թ. ամառը, առանց տրին թափելու և կամաւորների հետ նորա փառաւոր մասնակցութիւնը Ղարսի պաշարման մէջ:

Մուրափիէվը շափազանց գոհ էր նորա գործերից և իւր նամակների մէջ «անփութարիննի մարդ է» անուանում: Այս բոլոր յատկութիւնների շնորհիւ էր, որ Ղարսը անձնատուր լինելուց յետոյ, ժամանակաւոր կառավարիչ նշանակեց Ղարսի: Լ.-Մելիքեանի այս գործունէութիւնը գնահատուեց արժանի կերպով և նա Գեներալ Մայորի աստիճանին բարձրացաւ:

1855-56 թուականների տոճկական պատերազմը վերջանալուց յետոյ, Մ. Լօռու-Մելիքեան մի առ ժամանակ անպաշտօն մնաց:

1858 թ. ապրիլ ամսին Լ.-Մելիքեան ստացաւ Արխագիտլի կառավարութիւնը և այդ ժամանակից սկսում են երկան գալ

նորա նշանաւոր վարչական ընդունակութիւնները Արխագիան այն ժամանակ նոր աչք էր բացել արեւելեան պատերազմից ստացած հարուածներից և կարօտութիւն ունէր մի այդպիսի կառավարչի:

Արեւիհան Կովկասը նուաճելուն պէս, Բարխտալինսկին բաց է անում Լ.-Մելիքեանի առաջ մի աւելի լայն վարչական դործունէութիւն, նշանակելով նրան 1860 թ. հարաւային Գաղստանի կառավարիչ և Դէրբէնտի գաղօնաւարակի: Այստեղ նա մոցրեց նոր վարչական եղանակ: Արխագիայում և հարաւային Գաղստանում անցուցած չորս տարին պարզեցին նորան ս. Ստանիսլաւի 1-ին աստիճանի շքանշան, Աննայի ժապաւէն, Վլադիմիր 2-րդ կարգի և անուանական կայսերական շնորհատուութիւն: Լ.-Մելիքեանի անունը Կովկասեան ցեղերի մէջ արդէն այնքան հռչակաւոր էր դարձել, որ երկու տարի անցած նա նշանակուեց Թեբեքի շրջանի կառավարիչ: 1863 թ. ապրիլի սկզբին նա

Վլադիկավկազ եկաւ. նոյն ամսի 17-ին
կայսեր ծննդեան օրը, ստացաւ Գեներալ
Լէյտենանտի աստիճանը: Երկու տարի
անցած, օգոստ. 30-ին նա հասաւ Գեներ-
ալ-Ադիւտանտի աստիճանին: Թերեքի
շրջանում նորա հռչակը, կարելի է ասել,
հասաւ իւր գազաթնակէտին և կայսրը
Լ.-Մելիքեանին նշանակեց Թերեքեան կա-
զակային զօրքի շարքը իսկ յետագայում
նորան նշանակեց Սուս-Ժէն Վլադիկաւ-
կազեան զնդի չէֆ: Իւր ամենեւեռանգուն
գործունէութեամբ Լ.-Մելիքեան այս եր-
կիրը զրեց. քաղաքացիական բարեկեցութեան
աստիճանի վրայ և այդ Գոմս Լ.-Մելիքեա-
նին պարգեւեց Գեներալ-նահանգապետի ի-
րաւունքները երկրի կառավարութեան վե-
րաբերմամբ և արժանապէս գնահատուեց
«Սպիտակ առիւծի» շքանշանով, Ալէք-
սանդր Նեւսկու ադամանդեայ նշաններով
և Գալալկրիայի գեներալի աստիճանով:

Բայց հէնց այդ գործունէութիւնը, որ
ի վերջոյ բայքայեց Լօու-Մելիքեանի

տոպօյթիւնը, ստիպեց նրան թողնել իւր
նշանաւոր պաշտօնը, և 17-ին տարիի
1875 թ. նա նշանակուեց պաշտօնով Գով-
կտսեան գօրարաժնի հրամանատարի մօտ:
Սակայն նորա հանգստութիւնը երկար
չտեւեց: Այն ժամանակ, երբ նա ըժշկուեմ
էր արտասահմանում, Դանուբի վրայ յուզ-
ւեց սլաւօնական հարցը և Ռուսոստոնի
ու Տաճկաստանի պատերազմը անխուսա-
փելի դարձաւ:

Այն ժամանակուայ պինուորական նա-
խարար Գ. Ա. Միլիտարնը կայսրին մատ-
նացոյց արաւ Լ.-Մելիքեանի վրայ, որ
Գովկտեան երկրի վրայ հոգած դժուար
հանգումանքներում կարող էր գլխաւոր հրա-
մանատար և մեծ իշխան Միխայէլ Նիկո-
լաիշի գլխաւոր օգնականը լինել և նա
նոյեմբերի 11-ին 1876 թ. նշանակուեց
Տաճկա-Գովկտսեան սահմանում զործող
կորպուսի հրամանատար:

Տաճկական պատերազմի անցքերը
տակաւին թարմ ևն մեր յիշողութեան

մէջ, Արդահանի նուաճելը Ալաջայի բար-
ձրութիւններում տարած կռիւր և Ղարսի
անդուդական պաշարումը, անմիջապէս
կապուած են Լ.-Մեկիքեանի անուան
հետ: Բայց թողնելով մի կողմ նոյն իսկ
զինուորական փառքը, Լօռու-Մեկիքեանի
Ռուսիային արած ծառայութիւնները ահա-
զին եղան:

Գէսրգի 3-րդ աստիճանի Արդահանի
համար, Գէսրգի 2-րդ աստիճանի մեծ
խաչ Ալաճայի համար, Վլադիմիր 1-ին
աստիճանի Ղարսի համար և Գոմսի կո-
չում պատերազմի աւարտման համար այս
են այն պարգևները, որոնք պաշտօնապէս
վկայում են նրա ծառայութիւնները:

1879 թ. յունուար ամսին նա նշանա-
կուեց Հաշտաբխանի և Սարատովի ժամանու-
կաւոր Գեներալ-նահանգապետի կոչումով
արտակարգ լիազօրութիւնով մաքառելու
ժանտախտի դէմ: Ժանտախտից յնաոյ, Ռու-
սաստանին սպառնաց մի նոր, և սարսա-
փելի վտանգ, ներքին դաւադրութիւն, որի

սկիզբը գրեց Ղարսիօղովի թագաւորա-
սպանութեան փորձը: Գոյսրութեան կար-
գը ապահովելու անհրաժեշտութիւնը ա-
ռիթ տուեց Ռուսաստանին հիմնել ժամա-
նակաւոր Գեներալ-նահանգապետութիւն-
ներ: Լօռու-Մեկիքեան 1879 թ. ընդունեց
յւր կառավարութեան ներքոյ Խարկովի
Գեներալ-նահանգապետութիւնը, որ բաղ-
կացած էր վեց սահմանակից նահանգնե-
րից և ընդամին նշանակուեց Խարկովի
զինուորական շրջանի զօրքերի հրամանա-
տար: Խարկովում նորա կառավարու-
թեան միջոցին, հասարակական կարգի խան-
գարման մի դէպք տնգամ տեղի չունեցաւ:

Այսպէս անցաւ մի տալի: Դաւադութիւնը
չարունակում էր գոյութիւն ունենալ և նորա
ցնցումները ժամանակ առ ժամանակ սկը-
սեցին երևան դալ: Չմերային պալատի պալ-
թումը լցրեց տէրութեան համբերութեան
չափը: Սկսեցին խօսել զիրաւատուրտ հիմ-
նելու մասին: Գոմս Լ.-Մեկիքեանը, որ այդ
ժամանակ պատահաբար Պետերբուրգում

էր գտնուում, կանչուեց կայսեր մօտ և լսեց կայսեր հրամանը թէ պիտի Ռուսիայի կառավարութեան բոլոր մասերը կենդրոնացնել մի մարդու ձեռքում և այդ մի մարդը ընտրուած է Գոմա Լ.-Մեկիբեանը: Այսպիսով կազմուեց բարձրագոյն կարգադրիչ յանձնաժողով: (Верховая распорядительная комиссия) և Լ.-Մեկիբեանը իրրեւ նրա նախագահ, ստացաւ մի այնպիսի իշխանութիւն և մի այնպիսի նշանակութիւն, որպիսին այն դարում ոչ ոք չէր ունեցել: Այդ մասին հրովարտակ հրատարակուեց 1880 թ. փետ. 12-ին: Բարձրագոյն յանձնաժողովը կիսամեայ գոյութիւնից յետոյ փակուեց, նորա հետ միասին վերացուեց և III բաժինը (III отделение), որ բոլոր քաղաքական գործերի կառավարիչ մարմին էր: Ժանդարմների կօրպուսի շէֆի կոչումը միացաւ ներքին գործերի նախարարութեան կոչման հետ, և այդ նշանուոր պաշտօնը, ստացաւ դարձեալ Լ.-Մեկիբեանը:

Սրա հետ վերջացաւ և կամա Լ.-Մեկիբեանի քաղաքական գերը: Իւր կեանքի վերջին տարիները նա անցկացրեց արտասահմանում-նիցցայում: Նորա առողջութիւնը, որ քաջայուել էր ծանր աշխատանքներից, օրկցօր թուլացաւ և ազնիւ ձգտումներով լի կեանքը վերջապէս շիջաւ, հետո ևս սիրեցեալ Թիֆլիսից, օտարութեան մէջ: Գոմա Լօու-Մեկիբեանի աճիւնը վերադառնում է հայրենիք: Հաղարաւոր հայեր, որ պարծենում են Գոմսի ազգակցութեամբ և հարիւր-հաղորաւոր ռուս մարդիկ խորին վշտակցութեամբ ճանապարհ են գնում դէպի յաւիտենական հանգստարան այն մարդուն, որ իւր կեանքում հանգստութիւն ասած բանը չգիտէր:

Նորա մարմինը մեծ հանդիսով թաղուեց Թիֆլիսի վանքի մօտը եկեղեցու դաս-թում:

ԱՐՉԱԿ ՏԵՐ-ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

Մի կողմ թողնելով նորա կեանքի մանրամասնութիւնները և հերոսական քաջութիւնները, բաւականա՞նք հաղորդել միայն այն, ինչ որ հաղորդում է ռուս «Новое Время» լրագիրը:

«Մահը կրկին մի նոր զոհ յափշտակեց հին կապիտայինների միջից, առում է նա, յունվարի 18-ին, 1881 թ. Թիֆլիսում վախճանուեց Կովկասեան երկրորդ զօրաբանի հրամանատար Գինեբալ-Լէյտենանտ Արչակ Տեր-Ղուկասեան:

Յիսներորդ թուականների սկզբներում մինք միասին էինք ծառայում մի վաշտի մէջ. ո՛չ սակաւ արշաւանքներ կառարկցինք Դաղստանում: Նա այնպիսի անձն էր, որի հետ մարդ մի անգամ ծանօթանալիս չէր կարող ընդ միշտ և անկեղծօրէն չբաւականուել նորա առաջ: Լինելով ազատ

Գինեբալ ԱՐՉԱԿ ՏԵՐ-ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

րնաւորութեան տէր, ասպետական վեհանձ-
 նութեամբ անշահասէր, միշտ հանդարտ ու
 անխռով, խստիւ պահանջող պաշտօնական
 պարտականութեանց՝ կատարող, սակայն
 առանց իզուր տեղ յանդմիանելու և բար-
 ձրութեան սպառնալու, հանգուցեալն իւր
 մասնաւոր կեանքում, զբաւիշ զբուցող էր,
 բարեքաղաքութեամբ լսում ու ժպտում էր,
 երբ պատմում էին նորան գտնադան ծի-
 ծաղաշարժ դէպքեր և առակներ: Չստ-
 բան կարծացած յարգող Քրանսիայի էնցիկ-
 լօպետիստներին և մանաւանդ Վօլտերին,
 որ իւր հետ ման էր ածում արշաւանքի
 միջոցին, հարուստ պէսպէս գիտութիւննե-
 րի պաշարով, նա երբէք չէր ձգտում, ի-
 բան շրջապատող սպաների մեծագոյն մա-
 սի առաջ ցոյց տալ իւր ուսումնականու-
 թեան գերազանցութիւնը, այլ ներդաշնա-
 կութիւն պահպանել այս, եթէ ոչ այնքան
 դարգացած, գոնէ բարեկիրթ և քաջ զինա-
 կից ընկերներէ հետ: Ամուրի ծերունին, որ
 իւր պիտոյքների մէջ, դիտէր փոքրով բա-

ւականանալ, չէ՛ կարելի առել, որ Սպարտացու նման զժնդակ կեանք կվարէր. նա ապրում էր, առհասարակ, իբրեւ սպայ, և ուրախութեամբ ընդունում էր իւր հիւրին, առաջարկելով նորան, այն ինչ որ Ասուած է ուղարկել: 1837 թուականին աւարտելով իւր ուսումը մի բարձրաւորձան ճեմարանում, որ բուսէրէն կոչւում է Институтъ Путьей Сообщенія, Տէր Ղուկասեանը մի քանի ժամանակ ծառայեց Ս. Գեորգիոսբերգում, իսկ յետոյ տեղափոխուեցաւ զէպի Գովկաս, բայց պէտք է ասել, որ ինժեներական պաշտօնը նա չհաւանեցաւ, որովհետեւ գորա մէջ բոււրմբութիւն չէր գտնում իւր միակցանկութեան՝ այն է փառասիրութեան: Մայօրի ստորձանով նա ծառայութեան մտաւ Ապշեռոնեան հետեակ զօրքի մէջ, ուր նորան յանձնեցին մի բատալիօնի հրամանատարութիւնը մինչև 1858 թուականը, զտրանից յետոյ, Բարոն Ա. Ե. Վառնզելի առաջարկութեամբ, որ շատ յարգում էր Տէր-Ղուկասեանին,

վերջինս ընդհանուր հրամանատար դարձաւ Ապշեռոնեան գնդին, որի մի բատալիօնով նա մտաւ այն զօրքերի շարքը, որոնք պաշարել էին Գունիբը: Արժանայիշատակ Օգոստոսի 26-ին, 1859 թուականին Ապշեռոնեան գնդի որսորդները (յօժարակամ զինուորները) և նոցա հետ Արշակը մի բատալիօնով, առաջինն էին, որ բարձրացան Գոյնների գլուխը, շուտափոյթ անցնելով մի կրճի միջով, որ յօրդ անձրեւներից կայացել էր ապառաժի վերայ. սպանեցին բոլոր լեռնական պահապաններին, և այսպէս գլխաւոր հարուածը հասցրին Չամիլի ապստամբին: (Միևնոյն ժամանակ միւս կողմից, Ապշեռոնցիներից զատ արձակուեցան վրաց զրեւնադրներն Իշխան Տարխանովի առաջնորդութեամբ և ապա, Գաղստանցիք իւրեանց հրամանատար Խատեցկու հետ): Գունիբի նուաճման համար Տէր-Ղուկասեանը և Խատեցկին ստացան Ս. Գէորգի շքանշանի Դ-դ աստիճանը: Դեներալ-Մայօր դաւնալուց յետոյ

նա բրիգադայի գլուխ եղաւ, մի փոքր ժամանակ էլ դաւաճապետ էր միջին Գաղստանում: Իսկ երբ ստացաւ 38-դ գիվիզայի հրամանատարութիւնը, այն միջոցին ծագեցաւ ոռու—թուրքական 1877—1878 թուականների պատերազմը: Պետ նշանակւելով Երևանեան առանձին զնգին, որի գլուխը, ուրիշ զօրքերի բացակայութեան առթիւ շատ ծանր և զրեթէ անյուստ լի էր, նա զարմանալի ճարտարութեամբ յաղթեց անակնկալ խոչնդոտներին: Զէվիների պարտութիւնից զկնի նորա յետ նահանջուիլը—մի քանի հազար զաղթականներով, մեծ քանակութեամբ վիրաւորուած հիւանդ զինուորներով հանդերձ, երբ անհնարին էր լրացնել զնդի անհրաժեշտագոյն սիւսուքները առանց թողնելու թըշնամու ձեռքին յաղթական սրելիցէ նշաններ, նորա ազատելը 3000 հայ ընտանիք, Բայազետի զիւցազնական պաշտպաններին, միւս բանիւ նորա բաւոր գործողութիւնները մինչև Գէվէքոյնուի մարտը, նաև էրպու-

մի առումը տկներև փաստերով վկայեցին որ Արշակ Յ. Տէր-Ղուկասեանը տաղանդաւոր զօրավար է, որ ամենայն տեսակ պատերազմում և պէս պէս թշնամիների դէմ յաջողութեամբ կարող է մաքառել անկախ և դատ զօրարժանի գլուխ անցած: Ասիական Տաճկաստանում տեղի ունեցած վերջին պատերազմի պատճառները, անտարակոյս, մանրամասնօրէն կատարմէ և կգնահատէ Երևանեան զնգի գործողութիւնը և ըստ արժանւոյն կ'աւրձատրէ նրա հռչակաւոր հրամանատարի վաստակները:

Բացի ուրիշ պարգևներից, վերոյիշեալ գործերի փոխարէն, հանգուցեալն ստացաւ ս. Գէորգի չքանչանի Գ-դ աստիճանը, և գերմանացւոց կայսերից «pour le méritime» օրգէնը վգի վերայ կրելու: Նա շատ զոհ էր այս երկու պարգևներից, ինչպէս ինքն տեսում էր, իւր վերջին անգամ Պետերբուրգ եղած ժամանակ՝ 1879 թուականի գարնանը:

Պատերազմից յետոյ մի քանի ամիս

զրկնատէրների դիվիզիայի առաջնորդութիւնը վարելուց յետոյ, Արշակ Տէր-Ղուկասեանը պաշտօնական հանդամանքների և հիւանդութեան պատճառով, արձակուրդ խնդրեց: 1879 թուականի տմառը անցրեց նա Պետիդորսկում և երբ պատրաստ էր արդէն արտասահման ճանապարհորդելու, յանկարծ հեռագրով հրաման ստացաւ փերզառնալ Տփլիս, ուր Գեներալ—Ատիլանտ Յովհաննէս Լազարեանի անակնկալ մահուան առթիւ, Պովկասի փոխարքուն հրաւիրեց նրան գնալ իսկոյն Զիկիշիար, և ընդունել Ախալ-Թէքէ օվաղիզից յետ դարձած զօրաց հրամանատարութիւնը: Զննելով մեր այն տեղի բռնած բոլոր կէտերը, քաջ վերահասու լինելով իրերի դրութեան, Տէր Ղուկասեանը մանրամասն հաշիւով դարձաւ կրկին Տփլիս, խնդրելով միեւնոյն ժամանակ, որ արձակեն իրան հիւանդութեան պատճառով, Անդրկապսեան զօրքերի հրամանատարութիւնից: Նա այլևս չվերագարձաւ այնտեղ, և նշանակուեցաւ կով-

կասեան երկրորդ զօրաբաժնի հրամանատար, հանգուցեալ Գեներալ Լազարեանի տեղը:

Թէ որքան հասարակ գինւորները սիրում ու հաւատ էին ընծայում Գեներալ Տէր-Ղուկասեանի ընդունակութեանը, և ռազմական ճարտարութեան, երևում է Շ. Петербургскія Вѣдомости լրագրի 1878 թուականի, թղթակցի հետեւեալ խօսքերից. «Наши солдатики говорятъ, что мы съ генералами Теръ-Гугасовымъ да съ Де-нибеговымъ и на черта пойдемъ»:

Ահա հրճանկայիշատակ Արշակ Տէր-Ղուկասեանի գործունէութիւնը օտարների կարծիքով: Որպէս հայ, չենք կարող չյիշել հանգուցեալի մի ազգասիրական գործը՝ որ դուցէ շատերին յայտնի չէ: Երբ Բազումայ «Մարդասիրական Ընկերութիւնը» դեռ երջանկայիշատակ բժիշկ Ռոստոմեանցի թրդթերումն էր՝ Արշակ Տէր-Ղուկասեանը իւր առատ նուիրարերութեամբ, մինչև 5000 ռ. առաջինն հղաւ, որ հիմն դրեց

այդ ընկերութեան: Թող հանդուցնալի ուրիշ գործերն և նուիրարեութիւնները, որոնք շատերին դեռ յայտնի չեն: Նորա կեանքի ապագայ պատմիչը անտարակոյս կ'օգտովի այդ ազգասիրական բարի գործերը և այդպիսով աւելի կ'փառաւորէ նորա արդէն փառաւոր անունը:

«Թող պատերազմում, կռուի դաշտում,
«Մեր հայրենիքի փրկութեան համար
«Սուրը քո ձեռին փառաւոր մահով,
«Թող դու զոհէիր քո արիւն արգար»:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԼԱՉԱՐԵԱՆ

Թգոստոսի 14-ին, 1879 թ., Կասպից ծովի արևելեան սահմաններում, Չաթա տեղում, վախճանուեց մեր հայ ազգի և ռուսական զօրքերի գններալ աղիւտանա Յովհաննէս Լազարեան:

Հանգուցեալը ժամանակակից հայերի մէջ առաջինն կարող էր համարուել իւր ջերմ ազգասիրութեամբ, քաջութեամբ և առհասարակ՝ որպէս բարի մարդ, բարի քրիստոնեայ և սիրելի հայր գերզաստանի: Ազգով հայ, ծնուած (1820 թ.) Չուշի քաղաքում, աղքատ ծնողներէ որդի, փոխարինելով դերձակի ասեղը հրացանի, համարեալ առանց որևէ կանոնաւոր ուսման, Յովհաննէս Լազարեան երկտասարորը՝ միայն իւր հանճարովն՝ որդէս զինուոր՝ երկար տարիներ ընթացքում՝ փառաւորեց իւր հայ անունը:

Վերջին ուսում—տաճկական պատերազմում 8. Լազարեանը լինելով հրամանա-

տար սահմանում և պահեստում գտնուած
զօրքերին ոչ պակաս ցոյց տուեց իւր հան-
ձարը, որպէս զիտուն և քաջ զինուորի:
Բայց առաւել բարձրացաւ նրա փառքը և
պատիւը երբ որ նա միջամեւս եղաւ Կար-
սի շրջակայքում եղած քանի մի պատե-
րազմեան մէջ և վերջապէս նրա ցոյց տու-
ած ճանապարհով և նորա աշխատակուց-
թեամբ կատարուեցաւ այդ անառիկ Կարս
բերդի գրաւումը: Այս յաղթանակի համար
նա արժանացաւ ստանալ զինուորական
բարձրագոյն շքանշանի, այն է՝ Ս. Գէորգի
2-րդ աստիճանի խաչը:

— Տղերք, ես իմ բիւիւրս եր կանեմ,
թա որ Նաուեւսնիլի (փոխարքայի) տօնա-
խմբութիւնին պարտաւր (տօնական հոն-
գէս) Ղարսում չը կատարենք:

— Ա՛խ, տաի, հինչ լու երնէ՛ր, եանի կա-
րելի՛ ա:

— Խէ՛ չի կարելի, Խսորով, զօշազ կաց քը
մատազ, ինձանից առաջս դու մտնելու Ղարսը:

Նայեմբիւրի սկզբներում մի գիշեր իւր
վրանում գնեցաւ— Լէյաքենտնտ Յովհան-
նես Լադարեանը շրջապատուած հայրենա-
կիցներով, դարաբաղի բարբառով այսպէս
ողևորում խօսում էր իւրայինքնի հետ:
Խսարով իւր հանգուցեալ հարապատ եղ-
բայր Պօղոսի որդին էր, 23 տարեկան
սպայ: Դադարանի հերոսը իւր անմիջական
զեկավարութեան ներքոյ էր վերցրել եղբօր
որդուն և ռազմի ահեղ դաշտում կրթում
ներան:

Զինուորական խորհուրդը գէտ էր Յ. Լա-
դարեանի պլանին, և վճռել էր անառիկ,
անմատչելի Ղարսի նուաճումը յետաձգել
մինչև զարուն: Յետ նահանջի, հնարաւո-
րութիւն առ թշնամուն աւելի լաւ ամրա-
պնդուել, այդ սխալ կարծիք է: Չէր ին-
չին է պէտք, ես իմ գլխով պատասխա-
նատու եմ եթէ Ղարսը մինչև երկու օրը
մերը չլինի: Գիշերը չվերցնեմ, արշալոյ-
սին կառնեմ, արշալոյսը Նաուեւսնիլի
անի, վերջալոյսին կվերցնեմ, մի խօսքով

այսօր թէ էգուց Ղարսը մերն է:

Ֆենեքալ Ե. Լազարեանի համուզուած վճիռը անգոր եղաւ տապալել նոյն իսկ ամբողջ բանակի սպարապետ Մ. Լ. Մելիքեանը և Լազարեանն ընտրելով ինքն իր զինակից վաշտերն ու զնղապետներին, տուեց նրանց կտրուկ հրաման: Նոյեմբերի 4-ի գիշերը սաստիկ անձրև էր գալիս, մշուշը պատել էր ամեն կողմը, երկու քայլի վերայ ոչինչ չէր ջոկուած: Բայց հետեւեալ գիշեր պարզ էր և լուսնիակը իւր թախծալից լուսով փայփայում էր Լազարեանին և յոյսի նշոյլներ շողում նրան: Այսպէս, Քաղէկին ամենածանր յանձնարարութիւններն էր արուած և նրանք անվահներ հրամանատար Լազարեանի վրաս հուսովիներ արդարացրին:

Երեկոյեան ժամը 8-ն էր. Լազարեանը վերջին տնգամ անցաւ գործի առաջից և նրանց մէջ կանգնելով, վերջեց գլխարկը

խաչակնքեց, «Ս. Կարմիր Աւետարան» օգնութեան կանչեց, ապա դառնալով գործին առաց՝ «Ասուած ձեզ նե՛ս»: Գլխաւոր անգղեցուծիւն ունեցաւ այդ օրհնութիւնը շնորհակալ զինուորներին վրայ և նրանք սկսեցին առաջ ընթանալ: Թշնամու բանակից յանկարծ թնդանօթներից կրակի հեղեղ սկսեցին թափուել. բայց անվահներ Լազարեանը առաջ էր ընթանում անվախ:

Մ. Լոռու-Մելիքեանը դիտում է հեռուից և ահա նա ուղարկում է թիկնապահին, որ յայտնէ Լազարեանին թէ սպարապետը թոյլատրում է յետ նահանջել:

«Ասացէ՛ք պ. Սպարապետին, որ Լազարեանը յետ դարձողը չէ», պատասխան է ուղարկում կամակոր գններալը: Տասներկու

*) Կարմիր աւետարանը գուշուած Ղազանչեցոց եկեղեցում մի հին ձեռագիր աւետարան է, հրաշագործ, օգնական հաւատացեալներին:

XI. ՃԸՆԸՊԸՐ ՀՈՐԳԸԿԸՆ

Անդրկովկասեան Երկաթուղիները:

1 ԲԱԹՈՒՄԻՅ—ԹԻՖԼԻՍ—ԲԱԳՈՒ

ժամ անդադրում յաղթական կռուից յի-
տոյ, Ղարսը իւր բոլոր ամբուլթիւններով
անցաւ ռուսներին ձեռքը: Բայց հայրենա-
սէր, և անմախ անձնուէր Լազարեանը,
մեր համեմատաբար փոքր զոհերի հետ,
զոհ բերաւ հայրենիքին և իւր սրտի հա-
տորբ, իր սիրելի եղբոր սրգի խոսքովին:
Նա իր խօսքի տէրն էր, և կամենում էր,
որ խոսքովը իրանից առաջ մտնի Ղարսը:
Եւ թէ և նա մտաւ Ղարս առաջինը, բայց
այնտեղ էլ զնդակահար լինելով թաղուեց
հայաց եկեղեցու բակում:

Նոյեմբերի 8-ին Փոխադրայի և ընդհա-
նուր բանակի հրամանատար Մեծ Իշխան
Միխայիլ Նիկոլայեւիչի տօնախմբութեան
օրը Ղանլի և Հաֆիս ամբոցների մէջ տեղը,
քաջ արի Լազարեանը, ամբողջ բանակի իր-
քն հրամանատար, ողջունեց զօրքին, շնոր-
հաւորելով սիրեցեալ Մեծ Իշխանի տօնա-
խմբութիւնը և Ղարսի՝ Դահոյքի պատ-
ռանգանին ընծայարեւումը:

Կայսրան- նիքը	Երկաթուղի- նի վերջ- նի	Տոմսակների զինքը.		10 ֆ. բա- ղամի դինը
		II Կ.	III Կ.	
		բ. Կ.	բ. Կ.	կող.
ԲԱԹՈՒՄ	—	0 27	0 18	00.75
2 քաջա	20	0 48	0 32	01.37
Կօրուլիա	40	0 80	0 28	02.13
Նաթանների	40	1 13	0 75	02.99
Սուփուա	68	1 53	1 02	04. 8
Լանչխութի	75	1 65	1 10	04.43
Նիդօիթի	88	1 95	1 30	05.18
Սաջեմաթ	97	2 15	1 43	05.69
Սամսուրի	108	2 40	1 60	06.38
Գոպիտ արի	126	2 76	1 84	07.36
Բիօն	132	2 91	1 94	07.76
Աջամեթի	154	3 36	2 24	08.97
Կվիլիլի	—	3 45	2 50	09.20
Ջոքապան	167	3 57	2 38	09.72
Զեքալի	176	3 69	2 46	10.24
Բելոգորի	184	—	—	—
Մարկիտի	194	3 90	2 60	11.10

Միխայիլով	213	4 20	2 80	12.36
Դոմի	223	4 34	2 89	12.94
Կարելի	237	4 53	3 02	13.80
Վորի	254	4 76	3 17	14.78
Դրակալի	267	4 94	3 29	15.53
Կասպի	279	5 10	3 40	16.22
Բասնկա	294	5 28	3 52	17.02
Մցխեա	304	5 70	3 80	17.25
Աւճալա	315	5 70	3 80	17.25
Թիֆլիս	325	6 00	3 80	18.75
Նաւթլուդ	—	—	—	—
Աղ Թալա	245	6 00	4 00	18 75
Կարաեադ	361	6 50	4 20	20.25
Սոուդ. Բուլ.	382	6 60	4 40	21.75
Պոլլի	399	6 90	4 60	23.25
Աղսրաճա	413	6 90	4 60	23.75
Թուդ	432	7 20	4 80	24.75
Զեզամ	457	7 50	5 50	26.25
Դոլլար	—	7 50	5 00	26.25
Չամբոր	479	7 80	5 20	27.75
Վանձալ	501	8 10	5 40	29.25
Դալ-Մամեալի	518	8 10	5 40	29.25
Դերան	541	8 40	5 60	30.75
Եվլախ	564	8 70	5 80	32.25
Լարի	588	8 70	5 80	32.25
Ֆեզարի	607	9 00	6 00	33.75
Մուսուլի	631	9 30	6 40	35.25

Քիւրդամիր	650	9 60	6 40	36.75
Սաղիրի	673	9 60	6 40	36.75
Ղարա-սու	697	9 90	5 60	38.25
Հաջի-Կար.	721	10 20	6 80	39.75
Նաւադի	738	10 20	6 80	39.75
Ալաթ	762	10 50	7 00	41.25
Սանգաշալ	783	10 80	7 20	42.75
Փուլթա	808	10 80	7 20	42.75
Բալաջարի	826	11 10	7 40	44.25
ԲԱԳՈՒ	839	11 10	7 40	44.25

II ԲԱԳՈՒԻՅ—ԹԻՓԼԻՍ—ԲԱԹՈՒՄ:

ԲԱԳՈՒ	Վ.	Բ. Կ.	Բ. Կ.	Կոպ.
Բալաջարի	13	0 32	0 21	00.84
Փուլթա	32	0 69	0 46	01.81
Սանգաշալ	56	1 23	0 82	03.24
Ալաթ	77	1 70	0 82	04.48
Նաւադի	108	2 21	1 13	05.89
Հաջի-Կար.	—	2 58	1 47	06.87
Կարա-սու	142	3 09	1 71	08.22
Սաղիրի	166	3 54	2 06	09.60
Քիւրդամիր	189	3 86	2 57	10.93
Մուսուլի	208	4 11	2 74	12.02
Ուջարի	232	4 46	2 97	13.46
Լաքի	251	4 70	3 13	14.49
Եվլախ	274	5 01	3 34	15.87

Գերան	298	5 33	3 55	17.14
Գալ-Մամեա	321	5 70	3 80	17.25
Գանձակ	338	6 00	4 00	18.75
Զամբոր	359	6 30	4 20	20.25
Զոլլար	370	6 30	4 20	20.25
Հեղամ	381	6 60	4 40	21.75
Թօուզ	407	6 90	4 60	23.25
Աղսրաճա	426	6 90	4 60	23.25
Պօլի	439	7 20	4 80	24.75
Սոուզա-Բուլ	457	7 50	5 00	26.25
Կարաեազ	479	7 80	5 20	27.75
Աղ-Թաղլա	495	7 80	5 20	27.75
Նուխլուզ	507	—	—	—
Թիֆլիս	513	8 10	5 40	29.25
Աւճալի	524	8 10	5 40	29.25
Մյլսեա	535	8 40	5 60	30.75
Գանակա	546	8 40	5 60	30.75
Կասպի	560	8 70	5 80	32.25
Դրակալի	572	8 70	5 80	32.25
Դօրի	585	8 70	5 80	32.25
Կարելի	602	9 00	6 00	33.75
Դօմի	617	9 00	6 00	33.75
Միխայլով	627	9 30	6 20	35.25
Վարվարինո	636	—	—	—
Մալխատ	646	9 30	6 20	35.25
Մարելիսի	665	—	—	—
Բելոզորի	664	9 60	6 40	36.75

Հերուլի	673	9 60	6 40	36.75
Չօրապան	—	9 90	6 60	38.25
Լվիւրի	686	9 90	6 60	38.25
Աչմախի	707	9 90	6 60	38.25
Բիօն	714	10 20	6 80	39.75
Կօստանարի	731	10 20	6 80	29.75
Սամարեղի	743	10 20	6 80	39.75
Սաջիվախո	751	10 50	7 00	41.25
Նիգօիթի	765	10 50	7 00	41.25
Լանչիուլի	771	10 50	7 00	41.25
Սուպա	790	10 80	7 20	42.75
Նօթանարի	804	10 80	7 20	42.75
Կօրուլէթի	819	11 10	7 40	44.25
Յակվա	—	11 10	7 40	44.25
ԲԱԹՈՒՄ	840	11 10	7 40	44.25

ՄԻՆԱՅԼՈՎԻՑ — ԲՈՐԺՈՄ

Թիֆլիսի Մի- խայլովի վրա- յով—Բորժոմ.	Վ.	Բ. Կ.	Բ. Կ.	Կապ.
Միխայլովից Բորժոմ . .	—	5 05	2 02	8.11
Բակուրիանից Բորժոմ . .	—	0 98	0 39	1.55
Փօթիից Սամ- արեղի վրա- յով—Բիօն .	—	1 03	0 41	1.67
	—	3 25	1 30	5.18

Փօթիից Սամ- տրեղի . . .	—	2 25	0 90	3.57
Բաժնումից Հօրապան .	—	5 75	2 30	9.20
Բաժնումից Կօրուկետ .	—	0 80	0 32	2.13

ԹԻՖԼԻՍԻՑ—ԿԱՐՍ

ԹԻՖԼԻՍ	Վ.	Բ. Կ.	Բ. Կ.	Կող.
Նաւթլուղ	—	—	—	—
Սաղանլուղ	13	0 27	0 18	0.75
Ջանդար	35	0 77	0 51	2.01
Սաղախլօ	62	1 35	0 90	3.75
Ախթալա	86	1 86	1 24	4.95
Սանաբիճ	104	2 25	1 50	5.95
Կալազեբան	119	2 57	1 71	6.84
Հանալի	127	2 75	1 83	7.30
Ղարաֆիլիս	142	3 08	2 05	8.17
Համամլի	161	3 47	2 31	9.26
Ղալթաղչի	179	3 78	2 47	10.29
Ջանդուր	188	3 84	2 55	10.81
Ալեքսանդր- պոլս	207	4 01	2 72	11.90
Կարալեալ	229	4 38	2 92	13.17

Բաշ-Քեհաղիքլ.	248	4 66	3 09	14.26
Մազրա	266	4 80	3 25	15.20
ԿԱՐՍ	279	5 00	3 37	16.20

ԿԱՐՍԻՑ—ԹԻՖԼԻՍ

ԿԱՐՍ	Վ.	Բ. Կ.	Բ. Կ.	Կող.
Մազրա	13	0 27	0 18	0.75
Բաշ-Քեհաղիքլ.	31	0 68	0 45	1.78
Կարալեալ	50	1 08	0 72	2.88
Ալեքսանդր.	72	1 56	1 04	4.14
Ջանդուր	91	1 97	1 31	5.23
Ղալթաղչի	100	2 16	1 44	5.75
Համամլի	118	2 55	1 70	6.79
Ղարաֆիլիս	137	2 96	1 97	7.88
Հանալի	152	3 29	2 19	8.74
Կալազեբան	160	3 45	2 30	9.20
Սանաբիճ	175	3 66	2 44	10.06
Ախթալա	193	3 90	2 60	11.10
Սաղախլու	217	4 22	2 81	12.48
Ջանդար	244	4 59	3 06	14.03
Սօղանլուղ	266	4 88	3 25	15.30
Նաւթլուղ	—	—	—	—
ԹԻՖԼԻՍ	279	5 06	3 37	16.04

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻՑ—ԵՐԵՒԱՆ
ԵՐԵՒԱՆԻՑ—ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼ.

ԱԼԷՔՍԱՆԴ- ՐԱՊՈԼ.	վ.	բ. 4.	բ. 4.	կոպ.
Աղին	24	0 53	0 35	1.38
Անի	43	0 93	0 62	2.47
Ալադեօղ	60	1 29	0 86	3.45
Կարա-բուրն.	77	1 65	1 10	4.43
Երաքս	90	1 95	1 30	5.18
Սարդար-Ար.	100	2 16	1 44	5.75
Էջմիածին	120	2 60	1 73	6.90
Ուլ. լիսանլու	132	2 85	1 90	7.59
ԵՐԵՒԱՆ	45	3 12	2 59	8.34
Սրեւանի	—	—	—	—
Ուլուխանլու	14	0 32	0 21	0.81
Էջմիածին	25	0 54	0 36	1.44
Սարդ. Արադ.	45	0 96	0 64	2.59
Արաքս	56	1 22	0 81	3.22
Կարա-բուրուն	69	1 49	0 99	3.97
Ալադեօղ	86	1 86	1 24	4.95
Անի	103	2 22	1 48	5.92
Աղին	121	2 61	1 74	6.96
ԱԼԷՔՍԱՆԴ- ՐԱՊՈԼ.	145	3 12	2 08	8.34

ՊՈՍԱՅԻՆ ՀԱՆԱԿԱՐԻՆԵՐ
ԿՈՎԿԱՍՈՎ

Ախալցխայից—Բորժոմ	50 ¹ / ₄	վ.
Ախալցխայից—Ախալքալակ	66 ¹ / ₄	վ.
Ախալքալակից—Ալեքսանդրապոլ	89 ¹ / ₂	վ.
Արդաշանից—Օլթի	124 ³ / ₄	վ.
Ախալցխայից—Երզնան	72	վ.
Ախալցխայից—Բաթում	147	վ.
Ալեքսանդրապոլից—Ջարլչոտ	52 ¹ / ₂	վ.
Բաշնորաշենից—Նախիջևան	62 ¹ / ₂	վ.
Բաթումից—Երզնան	150	վ.
Գանձակից—Հաջիբեանդ	27 ¹ / ₄	վ.
Դիլիջանից—Երևան	62 ¹ / ₄	վ.
Դիլիջանից—Ղարաբաղի	191 ¹ / ₂	վ.
Երևանից—Բաշնորաշեն	89 ¹ / ₄	վ.
Երևանից—Էջմիածին	181 ³ / ₄	վ.
Թիֆլիսից—Ջալալ-Օղլի	135	վ.
Հաջիկարուից—Սալեան	50 ¹ / ₂	վ.
Ղարաբաղից—Դիլիջան	38	վ.
Ղարաբաղից—Ջալալ-Օղլի	50 ¹ / ₂	վ.
Կարսից—Սարիկամիշ	58 ³ / ₄	վ.
Կարսից—Կադզվան	78 ¹ / ₂	վ.
Կարսից—Օլթի	102	վ.
Նախիջևանից—Փրզուրադ	74 ¹ / ₂	վ.
Ջուչուց—Խանկենդ	11	վ.
Սարիղամիշից—Ղարապուրդան	37 ³ / ₄	վ.

ՆԱԽԱԳԵԱՑՈՒԹԻՒՆ
 Սև ծով: Տոմսակների արժեքը «Русское
 Общество»-ի նաւերի համար:

Բաժումից մինչև	Առանց ուսույթի					Կարգ.			
	Պոստ-մար- դատարնա- ւերի վրայ		Ապրանքա- մարդատար նաւ:		Կարգ.				
	II կ.	III կ.	II կ.	III կ.					
	Բ.	Կ.	Բ.	Կ.			Բ.	Կ.	
Օգոստ	19	85	9	80	15	90	5	50	60
Եւպատորիա	14	80	7	20	11	85	4	50	55
Սևաստոպոլ	14	—	7	20	11	20	3	90	55
Եալթա	14	—	7	10	11	20	3	60	50
Ալուշթա	13	75	7	—	11	—	3	40	50
Սուդակ	13	75	7	—	11	—	3	40	50
Թէօդոսիա	13	—	6	40	10	40	3	40	50
Կերչ	11	—	5	20	8	80	3	—	40
Նօփօրօս.	8	70	4	—	7	—	2	25	25
Անապա	11	—	5	20	8	80	3	—	40
Ջուրդի	8	70	4	—	7	—	2	25	25
Տուսպսէ	6	—	3	20	4	80	2	—	25
Սոչի	6	—	3	20	4	80	2	—	25
Աղլէք	6	—	3	20	4	80	2	—	25
Գուդաուտ	5	60	2	40	4	50	2	—	25
Նոր Աֆօն	5	10	2	—	4	10	1	30	25
Սուխում	3	25	1	20	2	60	1	—	20
Օչեմչիք	2	35	1	20	1	90	1	—	20
Փօթի	1	50	—	80	1	20	—	50	20

— 243 —

Սև ծով

«Руссiйское Общество»-ի նաւերը Բա-
 թումից հեռանում են՝ կրեքշարթի և ուր-
 քաթ օրերը, կրեկոյեան ժամի 5-ին:

Բաժումից մինչև	II կարգ		III կարգ		1 կարգ.
	Բուրլ	Կոպէկ	Բուրլ	Կոպէկ	Կոպէկ
Փօթի	1	40	—	50	10
Օչեմչիք	2	40	—	75	13
Սուխում	2	60	—	—	14
Նոր Աֆօն	3	40	1	30	15
Գուդաուտ	3	60	1	40	13
Սոչի	4	—	1	60	20
Տուսպսէ	4	50	2	—	20
Նօփօրօ իսկ.	5	—	2	25	23
Անապա	6	—	2	75	25
Կերչ	6	50	3	—	25
Թէօդոսիա	7	50	3	40	30
Սուդակ	7	50	3	40	30
Եալթա	8	—	3	60	35
Սևաստոպոլ	8	50	3	90	35
Օգոստ	12	—	5	50	45

Լուսավից ծով:

«Кавказъ и Меркурий» ընկերութեան նաւերը պտոյտ են անում Բագուից—Դերբենտ, Պետրովսկ, Աստրախան: Ընկերութիւնն ընդունում է ապրանքներ մինչև Վոյզա, Կոստայից ծովի նաւահանգիստները, Անդրկասպեան երկիրը և Մոսկվա, Վարշավա, Լոձ և Բոստով հասցնելու համար:

Ընկերութեան գրասենեակը Թիֆլիսում, Բարեաթինսկայա փ., № 8, տեղեֆոն 415:

«Н.дежда» ընկերութեան նաւերը որոշ կամ անորոշ ժամանակներում պտոյտ են անում Պետրովսկ—Ուզունադա և Բագու Ուզունադա դժերով:

Ընկերութեան գրասենեակը՝ Թիֆլիսում Դժօրցովայա փողոց, Վրաց պնւ. տան մէջ:

Դէպի արհաստեման

Ֆրանսիական «Messageri Maritimes» ընկերութեան շոգենաւերը կանոնաւոր կերպով երթեկեկում են Լոնդօնի, Մարսելի և Բաթումի միջև: Լոնդօն գնացող նաւերը

մտնում են նաև Կ. Պօլիս, Մարսել և Հաւրը: Նոյն ընկերութեան նաւերով կարելի է գնալ և Եսֆֆա, Ալէքսանդրիա, Հնդկաստան, Չինաստան, Ճապոնիա, Մադագասկար, Եւուա, Յէյլօն, Աստրալիա, Զանդիար, Նոր-Վալեդոնիայ և այլն:

Գործակալութիւնը Թիֆլիսում—Դժօրցովայա, վրաց պնւ. տուն:

Ֆրանսիական «Н. Пакс и К.» ընկերութեան շոգենաւերը կանոնաւոր երթեկեկում են սուղակի Բաթումից—Մարսել և հակառակը—Մարսելից Բաթում: Նաւերը մեկնում են իւրաքանչիւր երկու շաբաթը մի անգամ. Բաթումից, չորեքշաբթի օրը—ժամը 4-ին ճանապարհին մտնում են Տրապիզօն, Սամսոն և Կ. Պօլիս:

Ամեն տեսակ տեղեկութիւններ ստանալ կարելի է Թիֆլիսում Պ. Օ. Բարեկենդանեանից:

Սիւնի փողոց. Խօջապարուխօփի քարվանսարայ:

ՄԱՐԿՆԻ ԼԵՂՈՒ

Մայրենի լեզու

Մայրենի լեզու, մայրենի բարբառ,
Ախորժ ընտանի իմ հողու համար,
Առաջին դու խօսք, տկանջիս հասած,
Դու սիրոյ քաղցրիկ առաջին յօգուած,
Մանկական լեզուիս թոթովանք տկար,
Հնչում ես իմ մէջ դու միշտ անդադար:

Գեղեցիկ լեզու, հրաշալի լեզու,
Այդ ինչպէ՞ս քաղցր հնչում ես ինձ դու,
Կամիմ աւելի քաջ ծանօթանալ
Քո ճող գանձերին, հոգով հայանալ,
Ասես թէ ահա կանչում էին ինձ,
Պապեր ու հայրեր խոր գերեզմանից:

Հնչիր, դու հնչիր այժմ և յաւիտեան,
Մայրենի լեզու, բարբառ սիրական,
Արի բարձրացիր հնութեան փոշուց,
Դու իմ հոյ լեզու մոռացած վաղուց,
Զգեցիր Լոր կեանք ս. գրութեան հրով,
Որ ամենայն սիրտ վառուի քո սիրով:

Ս. Նազարեան:

Հայոց աշխարհիկ

Հայոց աշխարհիկ դարունդ է հոսել,
Ահա գեղեցիկ դարուն քո եկել,
Ով դու ի վաղուց մոռցուած հայրենիք,
Ով դու իմ սրտիս անմոռաց տեղիք,
Ահա զարունիկդ եկել է եկել,
Աւագ Մասեոց ծայրն ընդ քեզ հաշտ հայել:

Այն սե, սե ամպերն դարձեր ի փախ,
Այն ճերմակ ճերմակ սարերն են անվախ,
Չնկն ի ծոցին բացեր է ճանապարհ,
Քաղցրիկ քրքրջով զլորեն զետու հազար,
Այն բարձր ժայռից, որ երկնուց են մօտ,
Կենտց օրհնութեան ծաղէ առաւօտ:

Բայց նահապետիս ի՞նչ ասեմ ձերուկ,
Որ իմ քան զամեն ծաղիկ վաղանցուկ,
Իմ գալունս անցել, հասել է աշուն,
Ցամբած տերևուկս ոպասեմ հովուն,
Թէ հրք ի լերանց ծոցուն փշէ հով,
Զգէ անկողի՞ծ զիս ի մահուան ձոր:

Ալ ես նահապետ ցամբած ծերունիս,
Երթամ մեր հին հարցն տամ աւետիս.
Ասեմ թէ զարուն երեկ տանն Հայոց,
Դուք նահապետիս ասացէք հոգոց,
Ծեր նահապետիդ տուր կակուխ հողիկ,
Ար դբեզ պինդ սիրեց Հայոց աշխարհիկ:

*
* *

Թորկեր իմ խեղճ, աղլար զիմ ճմեր, զիմ տուն,
Կոյսրտիմ մէկ փշուր չար խացի խամար,
Ըսկի չունիմ դադար, բակի չունիմ քուն,
Եօթ տարի է յինէ չունին մէկ խապար:

Զրմ գլնա թէ՛ մկայ ինչ ձուն տամ զլիւս,
Կուրցեր են իմ աշեր, մացեր իմ լալիս
Մէկ գսւում լէ չի բացուի իմ սե իղրալիս,
Ձեմէ էն Կիկոն իմ, անօթի, անճար:

Խայու խաւատ, Խայու Աստուած, փրկէ՛ զիս,
Դիպա Մշու դաշար զիմ տուն խրկէ՛ զիս,
Ետ չէ առ զիմ խօզին, ումբրէս գրկէ՛ զիս,
ձամբալս չիրիշկէ զիմ սէֆիլ նուպար:

Ա. ր ա զ

Արալն եկաւ լափին տալով,
Փեռ քարերին ափին տալով,
Ո՛րտեղ թաղեմ ես իմ դարդը
Չոր զլուխ տափին տալով:

Ա՛յ իմ Արազ ջուրդ վարար,
Սիրուն հարիս հարար տեսմը,
Ես չը հասայ իմ մուրազին,
Արնդ, հարար կարօտս առմը:

Ամպերն ընկան Մասիս սարին,
Կարօտ մնացի ես իմ ետրին,
Աստօծ սիրեռ, էրուած սրտիս
Ջուղաղ բերես եկող տարին:

Դիշերն անքուն գիր կգրեմ,
Արաստուքս դեռ կշինեմ,
Արազ, ծէզը ջրիդ շառած,
Իմ սե դարդը քեզ կբերեմ:

Կասես շողքը քորին ընկաւ
Կրակն իմ սրտին ընկաւ
Կամար ունիցի, թուխ աշքերից,
Ցուն իմ ջիւան ջանին ընկաւ:

Չուր ե՛րբ մնամ

Չուր ե՛րբ մնամ գէլու գոներ,
Երթամ գտնիմ գիմ խեղճ գառներ,
Սուք՛մ գիմ բաղչայի ծառներ,
Զարթիր լսօ, մոռնիմ քզի:

Գրող տանի քուրդ Հասոյին,
Սպանել է ջոջ Ափոյին,
Իլլաջ մայցեր Արարոյին,
Զարթիր լսօ, օգնէ Խային:

Խեղճ մշեցին մնաց լալով,
Հեռու երկրներ ման գալով,
Մեռաւ թուրքի պարտքը տալով,
Զարթիր լսօ, մրռնիմ քզի:

Սեֆիլ, շիւան, մացած հոյեր,
Եղած անտէր ընաւ հուրքեր
Տէ՛ր, դա փրկէ, պահէ՛ արթուն
Զարթիր լսօ, օգնէ իռայուն:

Խղճուկի ձէն

Ընցաւ տարին հայոցս էլ փառքն ընցաւ հետ,
Դրախտի սարէն գարունն յետին բարենետ,
Կտրիճք առան գէնքերն, իջան տակ հողին,
Վախ մեր գլխուն, սև մուր եկաւ է՛ն օրին,
Հայու աչքեր թող մեզի լան,
Ա՛խ մեզ լան, վա՛խ մեզ լան:

Հայեր, գնրի եղանք բաղդին անողորք,
Առառաւ, հրեշտակ, մարդ չլսեց մեր բողոք,
Մեր լարերու ձէն ծածկուաւ ծառնոյ տակ,
Մշու դաշտեր պահեն սրտիս հառաչանք:
Հայու աշուղք թող մեզի լան,
Ա՛խ մեզ լան, վա՛խ մեզ լան:

Մաաղաշ աղջիկն ու հարս հալաւ մի չունի,
Որ իր մարմին անօրէնի դէմ ծածկի,
Էնպէս գրած ձեռքերն աչից ամպկոս,
Գութի սիրոյ ողորմութեան է կարօս:
Հայ աղջիկներ թող մեզի լան,
Հայու հարսներ թող մեզ լան:

Կեցէք, Մշու դաշտի քամիք դուք կեցէք,
Մեր որբերու բարին էլ ձեր հետ տարէք,
Ու երբ ընցնիք սուրբ օրէնքի կամարից,
Հոնկուց ըսէք խարիպ մեր հայ աղբերից:

Էլ ի՞նչ պէտք է, որ մեզի լան,
Ա՛խ մեզ լան, վա՛խ մեզ լան:

Մացէք բարով, իմ հէր ու մէր, քուր, տխպէր,
Մացէք բարով ծանօթ սարեր ու դաշտեր,
Դուցէ մեռնիմ էլ չտեսնիմ այսուհետ,
Դարդ մի էնէք, դուշման տարեր եմ իմ հետ:

Ա. գու երգը

Ես ի՞նչ կենեմ կով ու կթան,
Որ մենք չունինք չուժ ու գութան:

Աղի, աղի, աղի, աղի,

Ազու դարդերն է սարով
Անուշ, անուշ, անուշ, անուշ:
Ջահէլ եմ, ջիւան եմ, չեմ երթայ
Աղի ջան: (Կրկնել աների վերջը.)

Անարատ կաթ Աստուածածին,
Դու սնդ պահէ նսնու բալին:

Արևն ելաւ կամար կամար,
Էս լաւն էլաւ մեզի համար:

Էլ մենք չունինք մխիթարանք,
Երկնուց զեալին ընկանք, կորանք:

Սասնայ սարեր փուս էր,
Խեղճ մշեցուն աչքի լուս էր:

Խաշը տորան քցին ջուրը
Նոր եկաւ մեզի էս լուրը:

Ղեկն էկան ծառին թառան
Անուշ բալիս ձեռնէս տառն:

Էլ Ֆիդանս, մեր տուն չկայ
Կիշերն աչքերս էլ քուն չի գայ:

Լուսնակ դու անցիր գնա՛

Լուսնակ, դու անցիր զնն՛,
Հօյ, նազանմ նազանմ,
Պանգ առ դու անցիր զնն՛,
Գիւլ նազանմ, նազանմ.
Ետը ջան դուն բարով արի՛
Պանանչ սարերով արի՛
Պարմիր սօլերով արի՛:

Երբ որ տեսնես իմ հարին
Բարե տուր անցիր, զնայ:

Երկեն զամը սալած է,
Ալ ձին մէջը նալած է,
Ալ ձին նալը ի՛նչ կանէ,
Սիրունը խալն ի՛նչ կանէ:

Վարդի ծառին փուշ կըլի
Նուշի ծառին նուշ կըլի.
Էրնէկ էն աղջկանը,
Սիրած հարին զուշ կըլի:

Դարդս լացէ՛ք, սարի սմբճւլ,
Ալան-ալան ծագիկներ.
Դարդս լացէ՛ք բողի, բլրուլ,
Ամշող երկնուց զնվ հովեր . . .

Երկինք-գետինք զլիւուս մթնան,
Անտուն անտէր կուլամ ես.
Ետրիս տարան, ջանիս տարան.
Հոնգուր, հոնգուր կուլամ ես. . .

Ա՛խ, հարս ինձի հանեց սրտէն,
Անճար թողեց ու զնայ . . .
Սրտիս սաւղէն-խորունկ հարէն
Անդեղ թողեց ու զնայ . . .

Ա. Իստմակիւսն

Ապու արաւցը

Քանի մէկ բարբաթիմ, քանի մէկ վառուիմ,
Մայրիկի՝ հայր արտա միսկեալանքը.

Հէյ, նուղում հէյ, ջանում հէյ,
Ունւղմ հէյ, սիրելիս:

Տայ Աստուած, որ ես էլ մեռնիմ սպառուիմ,
Այոսհեան ինչո՞ւ է պետք իմ կեանքը:

Հէյ, հէյ, աղբէր, հէյ, հէյ,

Ջանմ հէյ, հէյ, հոգիս, հէյ սիրելիս:

Երանի էր ինձ չը ծնէիր մայրիկ,
Զունհնայի ինձ պէս տարտաղզ աղջիկ,
Դուք էլ ինձ հետ եղաք խեղճ ապերձանիկ,
Մաշեց քանդեց մեղի դառն փորձանքը:

Այլին եմ շփոթուա իմ օրս լուսի,
Կարծունջ դառայ ես հոգոսի ու ցուսի.
Եթէ Աստուած չկամենայ ինձ հ,
Չե՛ս կատարու:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0144896

13430